Н. ТАБАРОВ,
устоди Донишкадаи исломии Тоҷикистон ба номи Имоми Аъзам - Абуҳанифа, номзади илмҳои педагогӣ

ТАВАҶҶУҲИ БЕНАЗИР БА СОҲАИ КАЛИДИЮ САРНАВИШТСОЗ

Дар Паёми навбатии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии кишвар, ки 28 декабри соли 2024 ироа гардид, як қатор масъалаҳои муҳимми ҳаётӣ ва нақшаҳо барои солҳои минбаъда баррасӣ шуд. Яке аз масъалаҳои калидию меҳварӣ соҳаи маориф ва илми ҷумҳурӣ буд.

Вобаста ба зарурати рушди соҳаи маориф ва нақши он дар инкишофу бақои давлатдории миллӣ Роҳбари давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон басо нуктасанҷона қайд карданд, ки Ҳукумати мамлакат ба рушди соҳаи маориф таваҷҷуҳи аввалиндараҷа медиҳад. Бо вуҷуди корҳои то имрӯз дар соҳаи маориф амалигардида ба Ҳукумати мамлакат, Вазорати маориф ва илм ва роҳбарони мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ супориш дода мешавад, ки бо дарназардошти афзоиши аҳолӣ ва зиёд гардидани шумораи кӯдакону наврасон тадбирҳои мушаххас андешанд. Яъне, дар панҷ соли оянда бо истифода аз ҳамаи сарчашмаҳои маблағгузорӣ ва бо дарназардошти ҳадафи гузошташуда, барои фарогирии 50 фоизи кӯдакони синну соли томактабӣ бунёди 800 муассисаи таҳсилоти томактабӣ ва беш аз 1000 муассисаи таҳсилоти умумиро таъмин намоянд.

Сарвари кишвар дар идома афзуданд: "Роҳбарони вилоятҳо ва шаҳру ноҳияҳо дар панҷ соли оянда, бо дарназардошти афзоиши аҳолӣ, барои дар ҳар як маҳаллаи аҳолинишин, ки 100 оила зиндагӣ мекунад, ҳатман бунёд кардани як муассисаи томактабӣ тадбирҳои зарурӣ андешанд. Имрӯз дар соҳаи маорифи мамлакат ҳашт барномаи давлатӣ ва ду стратегияи дарозмуддат татбиқ шуда истодааст, ки ба рушду инкишофи таълиму тарбия, амалигардонии ислоҳоти соҳа, дастгирии мактабу омӯзгор, таълифи китобҳои дарсии насли нав ва такмили мазмуну мундариҷаи таҳсилот мусоидат менамояд. Ҳамчунин, бо ин мақсад дар соҳа 11 лоиҳаи сармоягузории давлатӣ ба маблағи 4,6 миллиард сомонӣ татбиқ шуда истодааст".

Дар воқеъ, соҳаи маориф дар пешрафти дилхоҳ давлату миллат таъсири мусбат дорад. Маҳз инсониятро маориф соҳиби хираду дониш намуда, онро ба роҳи рост ҳидоят менамояд. Дар тӯли таърих миллату давлатҳои дорои маорифи рушдкарда тамаддунҳои бузургро офарида, аз худ намунаи беҳтарини фарҳангу маънавиётро боқӣ мегузоранд. Дар баробари ин, маориф, ки омили асосии соҳибтафаккур гардидани инсон аст, барои дарк ва шинохти манфиатҳои миллӣ имкон фароҳам меорад. Тавре аз мушоҳидаҳо ошкор мегардад, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳамаи имконияту василаҳоро ба хотири таҳким бахшидани пояҳои илму маориф равона карда, ба рушди ин соҳаи муҳимми иҷтимоӣ диққати махсус медиҳанд ва бо истифода аз тамоми захираву имкониятҳо ин масъаларо ҳамчун самти афзалиятноки сиёсати давлат ва Ҳукумати ҷумҳурӣ дастгирӣ менамоянд...

Дар маҷмуъ, қайд кардан мехоҳем, ки соҳаи маориф дар сиёсати Роҳбари давлат ҳамеша дар мадди аввал қарор дорад. Бинобар ин, дар Паёми навбатии Президенти мамлакат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон пешниҳод гардид, ки дар баробари бунёди муассисаҳои таълимии замонавӣ, бояд ба сифати таълим, омода намудани мутахассисони ҷавобгӯ ба талаботи бозори ҷаҳонӣ ва татбиқи барномаҳои таълимии инноватсионӣ диққати аввалиндараҷа дода шавад. Чунин таъкидҳои Пешвои муаззами миллат бори дигар мо-омӯзгоронро ҳушдор медиҳад, ки пайваста дар ҷустуҷӯйи роҳҳои баланд бардоштани сатҳу сифати таълим бошем ва наврасону ҷавононро танҳо дар роҳи созандагиву ободкорӣ, таҳаммулпазирию инсонгароӣ тарбия намоем.

И. ШАРИФХОНЗОДА,
омӯзгор, ноҳияи Ёвони вилояти Хатлон,
Аълочии маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон

ИҚТИСОДИ РАҚАМӢ ВА ИННОВАТСИЯ ВА ТАТБИҚИ ОНҲО ДАР ҲАЁТИ ИМРӮЗАИ МО

Иқтисоди рақамӣ ва инноватсия як ҷузъи ҷудонашавандаи ҷаҳони муосир гаштааст. Онҳо тамоми паҳлуҳои ҳаёти моро - аз маорифу тандурустӣ то тиҷорату фароғат фаро мегиранд.

Суоле пайдо мешавад, ки рушди иқтисоди рақамӣ ва инноватсия чист ва онҳо барои мо чӣ лозиманд? Иқтисоди рақамӣ раванди ҳамгироии технологияҳои рақамӣ бо соҳаҳои гуногуни ҳаёту фаъолият мебошад. Инноватсия-навоварӣ, дар навбати худ, ҷорӣ намудани ғояву усулҳо ва технологияҳои нав барои такмил додани равандҳои мавҷуда ва фароҳам овардани имкониятҳои нав мебошад. Якҷоя ин ду консепсия барои мутобиқ шудан ба ҷаҳони зудтағйирёбанда ва рақобатпазир боқӣ мондани ҷомеа ва тиҷорат ёрӣ мерасонанд. Рушди иқтисоди рақамӣ ва инноватсия на танҳо самаранокию маҳсулнокиро афзоиш медиҳад, балки барои эҷодкорӣ ва худмуаррифӣ уфуқҳои нав мекушояд. Онҳо имкон медиҳанд, ки маҳсулот ва хидматрасониҳоеро, ки қаблан ғайриимкон буданд, фароҳам оранд ва дастрасӣ ба иттилооту захираҳоеро таъмин кунанд, ки сифати ҳаётро ба таври назаррас беҳтар созад. Фаҳмидани он муҳим аст, ки рушди иқтисоди рақамӣ на танҳо ҷорӣ намудани технологияҳои нав, балки тағйир додани тафаккур ва равишҳо ба ҳалли мушкилот низ мебошад. Рушди иқтисоди рақамӣ бидуни инфрасохтори боэътимоди технологӣ ғайриимкон аст. Ба он интернети баландсуръат, ҳисоббарорӣ, серверҳои асосӣ ва марказҳои коркарди ахборот дохил мешаванд. Бе ин ҷузъҳо кори устувори хидматҳо ва замимаҳои рақамиро таъмин кардан ғайриимкон аст. Инфрасохтори технологӣ, инчунин, системаҳои нигоҳдории маълумот, ҳалли шабакавӣ ва нармафзорро дар бар мегирад, ки ба ҳамкории байни ҷузъҳои гуногун имкон медиҳад. Муҳим аст, ки ин инфрасохтор чандир ва миқёспазир бошад, то зуд ба тағйирот ва талаботи бозор мутобиқ шавад. Рушди бомуваффақияти иқтисоди рақамӣ талаб мекунад, ки одамон дорои дониш ва малакаҳои мувофиқ бошанд. Ин ҳам малакаҳои асосии компютерӣ ва ҳам малакаҳои пешрафта, аз қабили барномасозӣ, таҳлили маркази коркарди ахборот ва киберамниятро дар бар мегирад.

Муассисаҳои таълимӣ ва барномаҳои таълимии касбӣ дар омода кардани мутахассисон барои рушди иқтисоди рақамӣ нақши калидӣ доранд. Таълим бояд раванди муттасил бошад, зеро технология пайваста инкишоф ёфта, воситаву усулҳои нав пайдо мешаванд. Одамон бояд зуд ба тағйирот мутобиқ шуда, маҳорату малакаҳои навро аз худ кунанд. Масалан, курсҳо дар барномасозӣ ва таҳлили маркази коркарди ахборот ба мутахассисони ҷавон ҷиҳати рақобатпазир будан дар бозори меҳнат ёрӣ мерасонад. Ҳамчунин, рушди тафаккури интиқодӣ ва малакаҳои коркарди иттилоот барои истифодаи самараноки технологияҳои рақамӣ муҳим аст. Танзим ва сиёсати давлатӣ, инчунин, ҷузъҳои муҳимми рушди иқтисоди рақамӣ мебошанд. Қонуну қоидаҳо бояд ба рушди иқтисоди рақамӣ мусоидат намуда, ҳуқуқҳои корбаронро ҳифз кунанд ва амнияти маълумотро таъмин созанд. Танзимот бояд мувофиқу мутобиқ бошад, то ба технологияҳои босуръат рушдёбанда ва тағйирот дар ҷомеа ҳамрадиф бошад. Муҳим аст, ки барои рушди инноватсия ва соҳибкорӣ шароит фароҳам оварда, соҳибкорони навкор ва тиҷорати хурдро дастгирӣ намуда, барои ҳамаи иштирокдорони бозор имкониятҳои баробар таъмин карда шаванд. Масалан, барномаҳои дастгирии давлатӣ метавонанд, грантҳо ва субсидияҳоро барои рушди технологияҳои

нав ва маҳсулоти тоза дар бар гиранд. Зеҳни сунъӣ дар соҳаҳои гуногун, аз ҷумла, тиб, молия ва ғайра истифода мешавад. Дар соҳаи маориф технологияҳои хотиравӣ ба эҷоди дарсҳои маҷозӣ ва заминаҳои омӯзиши фосилавӣ мадад мерасонанд ва таҳсилро барои бештари одамон дастрас мекунанд. Технологияҳои рақамӣ имкон медиҳанд, ки вазифаҳои муқаррарӣ ба таври худкор амалӣ ва самаранокии раванд бештар карда шаванд. Масалан, системаҳои худкор ба кормандон имкон медиҳад, ки ба вазифаҳои муҳимтар ва эҷодӣ диққат диҳанд. Ба шарофати интернет ва заминаҳои рақамӣ, иттилоот барои теъдоди одамони бештар дастрас мегардад. Технологияҳои рақамӣ бозорҳои навро мекушоянд ва имкон медиҳанд, ки маҳсулоту хидматрасониҳои инноватсионӣ эҷод карда шаванд. Масалан, заминаҳои тиҷорати электронӣ ба шумо имкон медиҳад, ки маҳсулоту хидматрасониҳоро дар саросари ҷаҳон фурӯшед. Воситаҳои маркетинги рақамӣ ба шумо барои ҷалби муштариёни нав ва фурӯш мадад мекунад.

Технологияҳои рақамӣ метавонанд, бо фароҳам овардани дастрасӣ ба соҳаҳои маориф, тандурустӣ ва дигар хидматрасониҳои муҳим сифати ҳаётро беҳтар созанд. Муоширати рақамӣ ва заминаҳои васоити ахбори иҷтимоӣ ба мо ёрӣ мерасонад, ки бо наздикону дӯстон, ҳатто, агар онҳо дур бошанд ҳам, дар тамос бошем. Бо афзоиши ҳаҷми маълумоти рақамӣ хатари ҳамлаҳои киберӣ ва ихроҷи иттилоот афзоиш меёбад. Таҳияву татбиқи чораҳои амниятӣ барои ҳифзи маркази коркарди ахборот ва системаҳо аз таҳдидҳо муҳим аст. На ҳама минтақаҳо ва гурӯҳҳои иҷтимоӣ ба технологияҳои рақамӣ дастрасии баробар доранд, ки метавонад, нобаробарии иҷтимоиро боз ҳам шадидтар созад. Таҳияи барномаҳо ва ташаббусҳое муҳим аст, ки барои бартараф кардани ин нобаробарӣ ва таъмини имкониятҳои баробар барои ҳама мусоидат кунанд. Масалан, барномаҳое, ки омӯзиши малакаҳои рақамӣ ва дастрасии интернетро таъмин мекунанд, метавонанд, ба кам кардани нобаробарии рақамӣ мусоидат кунанд. Ҷорисозии технологияҳои нав масъалаҳои зиёди ахлоқии марбут ба дахолатнопазирӣ ва масъулиятро ба миён меорад.

Таҳия ва риоя кардани меъёру стандартҳои ахлоқӣ барои ба ҳадди ақал расонидани оқибатҳои манфӣ муҳим аст. Вобастагии аз ҳад зиёд ба технология метавонад, боиси аз даст додани маҳорат ва коҳиши ҳамкории шахсӣ гардад. Мувозинати байни истифодаи технология ва нигоҳ доштани малакаву усулҳои анъанавӣ муҳим аст. Масалан, ташаккул додани тафаккури интиқодӣ ва малакаҳои муоширати шахсӣ барои истифодаи самараноки технология ва гум накардани сифатҳои муҳимми инсонӣ муҳим аст.

Хулоса, рушди иқтисоди рақамӣ ва инноватсия дар ҷаҳони муосир нақши калидӣ дошта, барои беҳтар кардани сифати зиндагӣ ва баланд бардоштани самаранокии тиҷорат имкониятҳои зиёд фароҳам меорад, аммо сарфи назар аз тамоми афзалиятҳо мушкилоте низ ҳастанд, ки бояд ба назар гирифта шаванд. Минбаъд ҳам тараққӣ додани инфрасохтори технологӣ, ба одамон малакаҳои зарурӣ омӯзондан ва барои ҷорӣ намудани таклифҳои навоварона шароити мусоид муҳайё кардан муҳим аст. Дурнамои рушди иқтисоди рақамӣ умедбахш аст. Ҳар сол технологияҳо ва қарорҳои нав пайдо мешаванд, ки метавонанд, ҳаёти моро беҳтар созанд. Муҳим аст, ки ба ин тағйирот омода буда, дар раванди табдилдиҳии рақамӣ фаъолона иштирок кунем.

Рушди иқтисоди рақамӣ ҳамкорӣ дар бахшҳои гуногун ва бозигарони бозорро тақозо мекунад. Ҳукуматҳо, соҳибкорон, муассисаҳои таълимӣ ва ҷомеаи шаҳрвандӣ бояд барои фароҳам овардани шароит барои рушди устувор ва фарогирандаи рақамӣ якҷоя кор кунанд. Масалан, шарикӣ байни донишгоҳу ширкатҳо метавонад, ба рушди технологияҳои нав ва омода кардани мутахассисон барои рушди иқтисодиёти рақамӣ мусоидат кунад.

Дар ниҳоят, рушди иқтисоди рақамӣ ва инноватсия имкониятҳои беназирро барои эҷоди ҷаҳони пешрафта пешкаш мекунанд. Муҳим аст, ки аз ин имкониятҳо оқилона ва масъулиятшиносона истифода барем, то ки фоидаҳо зиёд ва хатарҳо кам карда шаванд. Ояндаи рушди иқтисоди рақамӣ аз ҳар яки мо вобаста аст ва бояд ба мушкилоту имкониятҳои он омода бошем.

Ғолибшо МИРЗОЕВ,
мудири кафедраи таърихи халқи тоҷики Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав, номзади илмҳои таърих

УСТУВОНАИ КУРУШИ КАБИР - НАХУСТИН САНАДИ ҲУҚУҚИ ИНСОН

Арҷгузорӣ ба таъриху тамаддуни миллат яке аз рукнҳои муҳимтарини худшиносию худогоҳии миллӣ ба ҳисоб меравад. Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми навбатиашон, ки 28.12.2024 ба Маҷлиси Олӣ ироа гардид, иброз доштанд, ки ҳифзи арзишҳои таърихиву фарҳангии миллати худ ва муаррифии боз ҳам бештари онҳоро дар арсаи байналмилалӣ ҳадафмандона идома диҳем.

Куруши Кабир яке аз бузургтарин шахсиятҳои таърихи аҳди қадим ба шумор меравад. Соли 550-и пеш аз мелод подшоҳи форс Куруш ба шоҳи модҳо Астиаг зарба зада, асоси давлати Ҳахоманиширо гузоштааст. Куруш нақшаи бунёдгузории шоҳаншоҳии бузургеро дар шарқ кашида буд, аз ин лиҳоз, ба забти давлатҳои ҳамҷавор шуруъ кард. Ӯ дар як муддати кӯтоҳ давлатҳои Лидия, Бохтар, Суғд, Порт, Хоразм, Бобулро ба тасаруфи хеш даровард. Тибқи маълумоти Ҳеродот, дар империяи таъсисдодаи Куруш намояндагони зиёда аз 50 забону 70 халқияти гуногуни Осиёи Хурд ва Шарқи Наздик зиндагӣ мекарданд.

Куруш шоҳи хирадманд, меҳрубон ва бо ирода буда, ҳангоми лашкаркашӣ қатлу ғорат намекард, эътиқод ва муқаддасоти мағлубонро мухтарам мешумурд, бо миллатҳо бо шафқат ва бо подшоҳону фармонравоён, ки аз вай шикаст хурда буданд, бо мадоро ва меҳрубонӣ рафтор мекард. Лаёқат дар сиёсат, ҷавонмардӣ дар ҷанг ва инсоният бо мардум Курушро сармашқи подшоҳон ва фармонравоён қарор дод. Ин шоҳи одил соли 539-и пеш аз мелод шаҳр-давлати Бобулро фатҳ намуда, Эъломияи ҳуқуқеро эълон намуд, ки дар таърих бо номи «Устувонаи Куруш» машҳур аст. Эъломия, ки аз 39 модда иборат аст, нахустин эъломияи ҳуқуқи башар дар ҷаҳон эътироф гардидааст. Ин эъломия соли 1879 кашф гардида, дар Осорхонаи Британия ва нусхаи он дар Созмони Милали Муттаҳид нигаҳдорӣ мешавад. Дар он чунин гуфта шудааст:

«Манам Куруш, шоҳи шоҳон, шоҳи бузург, шоҳи неруманд, шоҳи Бобул, шоҳи Сумер ва Аккад, шоҳи чаҳор мамлакат, писари Камбуҷия - шоҳи бузург, навосаи Куруш, шоҳи бузург аз шоҳаи салтанати адабӣ, ки салтанаташ мавриди худоён ва ҳукуматаш ба дилҳо наздик аст. Вақте ки бе ҷангу ҷидол вориди Бобул шудам, ҳама мардум қудуми маро ба шодмонӣ пазируфтанд. Дар қасри подшоҳони Бобул ба са-

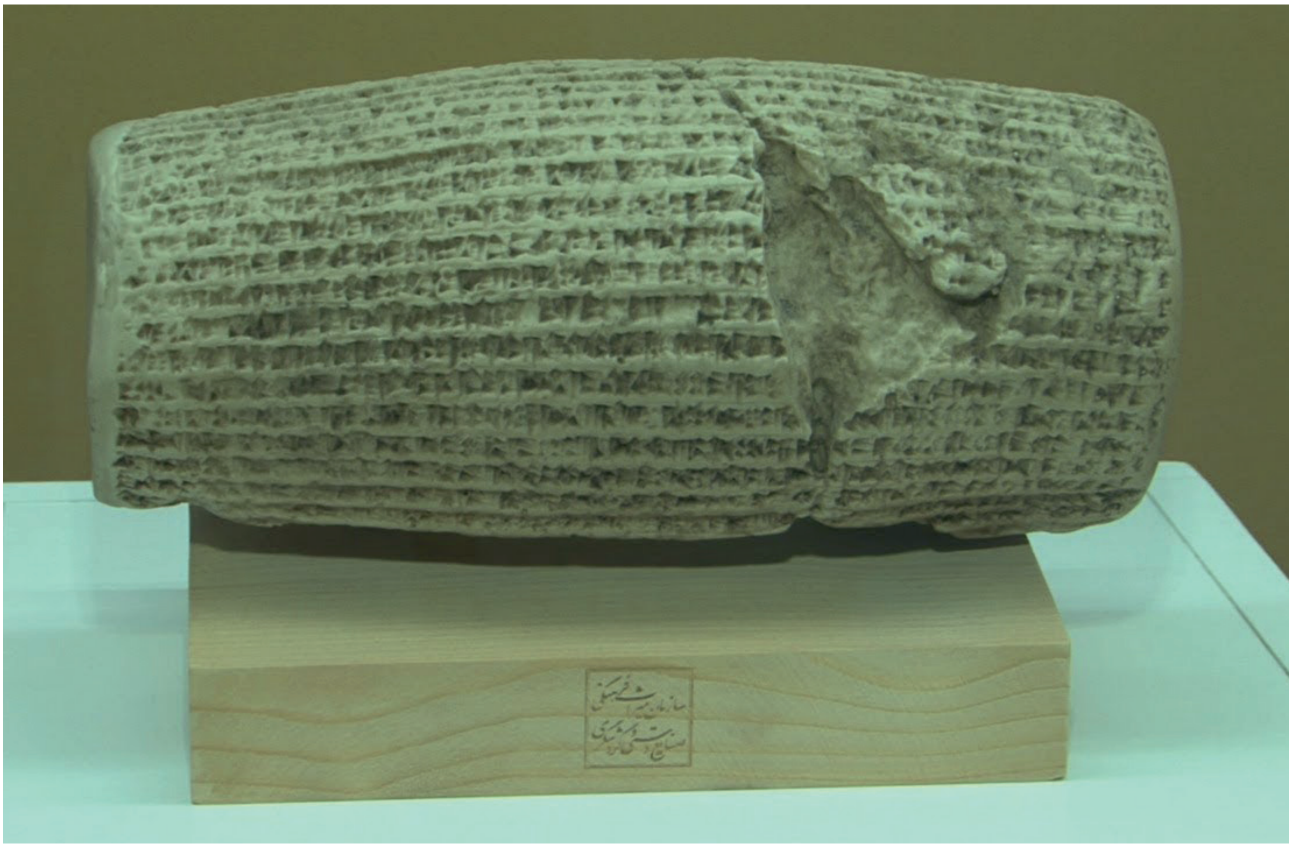

рири салтанат нишастам. Мардук-худои Бобул дилҳои наҷиби мардуми Бобулро мутаваҷҷеҳи ман кард, зеро ман ӯро муҳтарам ва гиромӣ доштам. Лашкари бузурги ман ба оромӣ вориди Бобул шуд. Нагузоштам садама ва озоре ба мардуми ин шаҳру ин сарзамин ворид ояд. Вазъи дохилии Бобул ва амокини муқаддаси он қалби маро такон дод. Фармон додам, ки ҳеч яке аз хонаҳои мардум хароб нашавад. Худои бузург аз ман хурсанд шуд ва ба ман, ки Куруш ҳастам ва ба писарам Камбуҷия ва тамоми лашкари ман аз роҳи иноят баракати худро нозил кард. Подшоҳоне, ки дар ҳама мамолики олам дар сарзаминҳои худ нишастаанд, аз дарёи боло то дарёи поин ва подшоҳони ғарб тамоман хироҷи сангин оварданд ва дар Бобул бар пойҳои ман бӯса заданд. Фармон додам, ки аз Бобул то Ошур ва Шуш ва Акад... ва ҳамаи сарзаминҳое, ки дар он тарафи Даҷла воқеанд ва аз айёми қадим бино шудаанд, маобидеро, ки баста шуда буд, бикушоянд. Ҳама худоёни ин маобидро ба ҷойҳои худ баргардондам, то ҳамеша дар он ҷо муқим бошанд. Аҳолии ин маҳалҳоро ҷамъ кардам ва манозили онҳоро, ки хароб карда буданд, аз нав сохтам ва худоёни Шумеру Аккадро беосеб ба қасрҳои онҳо, ки „Шодии дил“ ном доранд, бозгардондам. Сулҳу оромишро ба тамоми мардум ато кардам».

Эъломияи Куруши Кабир нахустин санади кафолати озодии мазҳабу эътиқоди динӣ ва эҳтироми ҳуқуқи ақаллиятҳои миллӣ дониста мешавад. Ба хотири ошноии бештар аз ин санади ҳуқуқӣ чанд моддаи ин эъломияро пешниҳод менамоем.

Моддаи 1. Тамоми афроди башар озод ба дунё меоянд ва аз лиҳози ҳайсият ва ҳуқуқ бо ҳам баробаранд. Ҳама дорои ақлу виҷдон мебошанд ва бояд нисбат ба якдигар монанди бародар рафтор кунанд.

Моддаи 2. Ҳар кас метавонад бидуни ҳеч гуна тамоиз, хусусан, аз ҳайси нажод, ранг, ҷинс, забон, мазҳаб, ақидаи сиёсӣ ё ҳар ақидаи дигар ва ҳамчунин, миллият, вазъи иҷтимоӣ, сарват, валодат ё ҳар мавқеияти дигар аз тамоми ҳуқуқ ва куллияи озодиҳое, ки дар эъломияи ҳозир зикр шудааст, баҳраманд гардад. Ба илова ҳеч табъизе ба амал нахоҳад

омад, ки мубтанӣ бар вазъи сиёсӣ, идорӣ ва қазоӣ ё байналмилалии кишвар ё сарзамине бошад, ки шахс ба он тааллуқ дорад.

Моддаи 3. Ҳар кас ҳаққи зиндагӣ, озодӣ ва амнияти шахсӣ дорад.

Моддаи 4. Аҳадеро наметавон дар бардагӣ нигаҳ дошт ва доду гирифти бардагон ба ҳар шакле, ки бошад, мамнуъ аст.

Моддаи 5. Ҳеҷ касро набояд мавриди зулму шиканҷа ё рафтори таҳқиромез ё хилофи инсоният ва шаъни башар қарор дод.

Моддаи 6. Ҳар кас ҳақ дорад, ки шахсият ва ҳуқуқи ӯ дар ҳама ҷо ба унвони як инсон дар муқобили қонун шинохта шавад.

Моддаи 7. Ҳама дар баробари қонун баробар ҳастанд ва ҳақ доранд, бидуни табъиз аз ҳимояти қонун бархурдор шаванд. Ҳама ҳақ доранд, дар муқобили ҳар табъизе, ки ноқизи эъломияи ҳозир бошад ва алайҳи ҳар таҳрике, ки барои чунин табъизе ба амал ояд, ба таври тасовӣ аз ҳимояти қонун баҳраманд шаванд.

Моддаи 8. Дар баробари аъмоле, ки ҳуқуқи асосии фардро мавриди таҷовуз қарор бидиҳад ва он ҳуқуқ ба василаи қонуни асосӣ ё қонуни дигаре барои ӯ шинохта шуда бошад, ҳар кас ҳаққи руҷуъ ба муҳокимаи миллии солеҳа дорад.

Моддаи 9. Аҳадеро наметавон худсарона тавқиф, ҳабс ё табъиз намуд.

Моддаи 10. Ҳар кас бо мусовоти комил ҳақ дорад, ки даъвояш ба василаи додгоҳи мустақил ва бетарафе мунсифона ва аланӣ расидагӣ шавад ва чунин додгоҳе дар бораи ҳуқуқ ва илзомоти ӯ ё ҳар иттиҳоми ҷазое, ки ба ӯ тавҷеҳ зада шуда бошад, тасмим бигирад...

Эъломияи ҳуқуқи башар аз тариқи андешаҳои Куруши Кабир дар сатҳи хеле баланди ғояҳои башардӯстона, содаю бо забони равон ва нақлӣ таҳия шуда, қариб ҳамаи он масъалаҳоеро инъикос кардааст, ки барои инсоният натанҳо дар Бобулу тамоми Шаҳаншоҳии Ҳахоманишиён ва аксарияти давлатҳои дунёи қадим, балки дар асрҳои миёна ва ҳатто, дар асрҳои нав ва замонҳои таърихи навину муосир ҳам хос ба назар мерасанд. Албатта, он ғояҳои ахлоқию ҳуқуқии Эъломияи Куруши Кабир, ки дар боло оварда шудаанд, мумкин набуд, дар шакле навишта шуда бошанд, ки Эъломияи умумии ҳуқуқи башари имрӯз амалкунанда, ки барои тамоми ҷаҳон таҳия шудааст, мураттаб сохта мешуд. Муаллифи Эъломияи ҳуқуқи башар-Куруши Кабир II дар шароити мушаххаси таърихӣ-дар оғози асри VI то милод, замоне дар Бобул ба сари ҳокимият меояд, ки шоҳи собиқи Бобул Набонид нисбат ба халқ ва муқаддасоти миллию динии он ба бедодгарии маҳз роҳ додааст. Дар ин шароити ҳассос ва фоҷеабор Куруши Кабир тавонистааст, ки дар Бобул оқибатҳои бедодгарии Набонидро сарбаландона бартараф намояд, нисбат ба Набониди ҷиноятпеша ҳам чора андешад. Бояд дар назар дошт, ки Эъломияи ҳуқуқи башари Куруши Кабир воқеияти таърихии дар Бобули беш аз 2480-соларо ифода кардааст, гарчанде қисме аз ғояҳои Эъломияи Куруши Кабир дар Байнаннаҳрайн ва кишвару минтақаҳои дигари Шарқи Қадим низ хеле барвақт ба миён омада буданд, чунки режимҳои сиёсӣ дар аксарияти онҳо истибдодӣ буд ва мардум аз ин режимҳои сиёсӣ азият кашида, дар бораи шоҳи одил орзу мекарданд. Дар шахси Куруши Кабир чунин шоҳи адолатпеша дар Бобул ба сари ҳокимият меояд ва орзую умеди онҳоро пиёда мекунад, вале Куруши Кабир дар Бобул ба сари ҳокимият омада, чандин мушкилӣ дошт, ки онҳо ба ӯ халал мерасонданд. Мушкилӣ дар он таҷассум ёфтааст, ки шоҳ Куруши Кабир дар Эъломияи ҳуқуқи башар дар чанд нақш омадааст: ҳам дар нақши шоҳи адолатпешаи барои Бобул интихобкардаи худо Мардук, ҳам аз зери ҳокимияти шоҳи разил Набонид озодкунандаи мардуми Бобул, ҳам подшоҳи ҳукумат, ҳам додгоҳу додхоҳ, ҳам ҳимоятгари ҳуқуқу озодиҳои мардум, ҳам дар нақши руҳонии аввал, ҳам иҷрокунандаи супоришҳои Мардук ва ниҳоят, батартибдорорандаи идораи давлати Ҳахоманишиён.

Сарфи назар аз ин, Эъломияи ҳуқуқи башари Куруши Кабир он ҳолати иҷтимоию сиёсиеро ифода намудааст, ки натанҳо хоси Бобул ва тамоми Шарқи Қадим, балки тавре аз таърихи башар маълум гардид, барои ҳамаи давру замонҳо хос будааст.

Суҳбаторо Дилафрӯз ҚУРБОНЗОДА,
“Маърифати омӯзгор”

КИТОБҲОИ ДАРСИИ НАСЛИ НАВ БО ТЕХНОЛОГИЯҲОИ ИТТИЛООТИИ МУОСИР ПАЙВАНДИ ҚАВӢ ДОРАНД

Китоб маҷмуи тафаккури инсонҳо буда, дар он илму адаб ва маънавиёту маърифат матраҳ аст. Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон нақши китобро чунин тавсиф кардаанд: “Китоб инсонро ба қуллаи мурод мерасонад, мартабаашро дар ҷамъият баланд мебардорад, ӯро ҳимматбаланду қадршинос мегардонад”. Ё ҷои дигар фармудаанд: “Мардуми олам бо арзи эҳтиром ба ганҷинаи маънавии ниёгон китобҳоро дар хазинаҳои миллии хеш нигаҳдорӣ мекунанд, то ин ки насли имрӯза ва оянда аз онҳо барои рушду камолоти маънавии худ истифода баранд”. Бузургони мо таъкид кардаанд, ки китоб ба мисли устоди роҳнамо тӯли ҳазорсолаҳо аҳли башарро илму дониш, маърифату маънавият ва ҷаҳонбинӣ бахшидааст. Китобҳо, хусусан, китобҳои дарсӣ барои хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии кишвар дар ташаккулу инкишофи тафаккури эҷодии онҳо нақши муҳимму мондагор доранд. Зеро бунёди ҳама гуна навгонӣ дар соҳаи маориф ба таҳия ва чопи китобҳои дарсии мутобиқ ба талаботи стандарти таҳсилот алоқаманд аст.

Дар самти таҳия, нашр ва муомилоти китобҳои дарсӣ, илмию методӣ бо директори Маркази таҳия, нашр ва муомилоти китобҳои дарсӣ, илмию методии Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон Наврӯзи Ҷумъамурод суҳбате оростем, ки фишурдаи онро пешкаши шумо-хонандагони арҷманди маҷаллаи “Маърифати омӯзгор” мегардонем.

- Муаллими азиз, дар партави сиёсати маорифпарваронаи Пешвои миллат, соҳаи маориф ва илми ҷумҳурӣ пешрафти чашмгир дорад. Аҳли маорифи кишвар дар фазои осудаи кишвар бо дасту дили гарм дар пайи иҷрои рисолатҳои хешанд. Бинобар ин, аз ҷониби Маркази таҳия, нашр ва муомилоти китобҳои дарсӣ, илмию методии Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон китоб ва маводди хонише, ки ба меъёрҳои байналмилалӣ ҷавобгӯ бошад, бомаром чоп шуда, дастраси хонандагону дӯстдорони илму дониш ва маърифат гашта истодааст. Лутфан мегуфтед, ки марказ дар як соли охир дар самти арзёбии адабиёти таълимӣ чӣ корҳои мушаххасеро ба анҷом расонид?

- Ташаккур. Бешак, имрӯзҳо давлату Ҳукумат ба рушди соҳаи илму маориф ва таълиму тарбияи насли наврас ҳамчун рукни муҳимми давлатдорию манбаи ташаккули захираҳои инсонӣ диққати махсус медиҳад, аз ин рӯ, таъмини хонандагони муассисаҳои таълимӣ ва устодону омӯзгорони кишвар бо китобҳои дарсӣ ва маводи методӣ аслитарин омили рушди ин соҳаи муҳимму афзалиятнок мебошад. Пешвои муаззами миллат низ дар ҳама мулоқоту суханрониҳояшон ба соҳаи маорифи мамлакат пайваста таваҷҷуҳу ғамхорӣ зоҳир

намуда, ҷиҳати пешрафти он дастуру супоришҳои мушаххас медиҳанд. Маҳз дар партави ин ҳама дастгирию таваҷҷуҳи доимии Роҳбари давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дигаргунию тозакориҳо дар барномаҳои таълимӣ, навиштану таҳияи китобҳои дарсии насли нав ва воситаҳои таълимӣ-методӣ барои муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ вусъати тоза касб намудааст. Маркази таҳия, нашр ва муомилоти китобҳои дарсӣ, илмию методии Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолияти худро дар соли 2024 дар доираи дастуру супоришҳои Сарвари давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва роҳнамоиҳои роҳбарияти Вазорати маориф ва илм ба роҳ монда, дар самти таҳия, арзёбӣ, нашр ва муомилоти китобҳои дарсӣ корҳои муайянеро ба сомон расондааст. Дар соли 2024 дар самти арзёбии адабиёти таълимӣ ба марказ 225 дастхати адабиёти таълимӣ ва методӣ, аз ҷумла, 5 номгӯй дастури таълимиву методӣ барои муассисаҳои таҳсилоти томактабӣ, 67 номгӯй китоби дарсӣ, 22 номгӯй харита ва атласҳои таълимӣ, 2 барномаи таълимӣ, 6 номгӯй дастури таълимию методӣ, 2 номгӯй дафтари хонанда (аз фанҳои забони тоҷикӣ ва математика) барои синфи 5-ум, 2 номгӯй журнали синф барои синфҳои 1-4 ва 5-11 барои муассисаҳои таҳсилоти умумӣ, 112 номгӯй китоби дарсӣ ва 9 номгӯй дастури таълимиву методӣ барои муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ ворид шуд. Дар ин муддат 240 дастхати адабиёти таълимӣ ба мутахассисони соҳаҳои марбута барои тақриз ва арзёбии касбӣ фиристода шуд.

- Барои ҷой додани ғояҳои давлатдории миллӣ дар адабиёти таълимии пешниҳодшаванда ва пешгирӣ аз ақидаҳои хурофотпарастию бегонапарастӣ чӣ чораҳо андешида мешавад?

- Талаботи ҷаҳони муосир ва фазои омӯзишии кишвар тақозо дорад, ки зимни таълифи китобҳои дарсӣ ва маводи илмӣ-методӣ ба раванди ҳувиятсозӣ ва давлатдории миллии мо таваҷҷуҳи махсус зоҳир карда шавад. Илова бар ин, шароити феълии сиёсӣ ва фазои давлатсозӣ аз муаттибону муаллифони ҳама гуна китобҳо, аз ҷумла, китобҳои дарсӣ масъулияти бештарро талаб менамояд. Роҳбари давлатамон дар яке аз суханрониҳои хеш иброз дошта буданд, ки китобҳои дарсӣ ва воситаҳои таълимӣ бояд ҷавобгӯи талаботи замони нав буда, мазмуну мундариҷаи онҳо баёнгари ҳувияти миллӣ, анъанаҳои таърихӣ ва талқинкунандаи ғояҳои давлати соҳибистиқлоламон бошад.

Албатта, ин гуна масъалагузории Сарвари кишвар, пеш аз ҳама, аз муаллифони китобҳои дарсӣ ва зерсохторҳои Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон: Академияи таҳсилоти Тоҷикистон, Пажуҳишгоҳи рушди маорифи ба номи Абдураҳмони Ҷомии АТТ, Маркази ҷумҳуриявии таълимию методӣ ва дигар муассисаҳое, ки дар самти таҳия ва чопи китобҳои дарсиву методӣ саҳмгузоранд, масъулияти ҷиддиро талаб мекунад. Бо мақсади муайян кардани ҷой доштан ё надоштани ақидаҳои хурофотпарастию бегонапарастӣ дар китобҳои дарсии ба «Нақшаи дурнамои чопи китобҳои дарсӣ барои муассисаҳои таҳсилоти умумӣ дар соли 2024» воридгардида бо мутахассисони ниҳодҳои болозикр ва муқарризони муассисаҳои дахлдори кишвар ҳамкориҳо ба роҳ монда шуд. Бо дарназардошти эроду пешниҳодҳои муқарризон ва бо мақсади дар мафкураи наврасону ҷавонон ҷой кардани аҳкоми олии давлатдории милливу ҳаёти дунявӣ тамоми китобҳои дарсии нақшаи номбурда бозбинӣ гардида, муаллифон, мураттибон ва муҳаррирони китобҳои дарсӣ бо хулосаҳои экспертӣ ва тақризҳои гурӯҳӣ расман шинос карда шуданд ва пас аз ислоҳи ғалату камбудиҳо дар ҳамкорӣ бо муаллифон, ба нашри онҳо иҷозат дода шуд. Ҳамзамон, ҷиҳати иҷрои банди 1-и Нақшаи чорабиниҳо оид ба иҷрои дастуру супоришҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, ки дар ҷараёни сафари корӣ ба ноҳияи Данғараи вилояти Хатлон ва зимни иштирок дар Рӯзи дониш 1-уми сентябри соли 2023 баён доштанд, ҷиҳати бознигарии мазмуну мундариҷаи китобҳои дарсии фанҳои адабиёти тоҷик ва таърихи халқи тоҷик дар ҳамаи зинаҳои таҳсилот, таълифи китобҳои ин фанҳо дар асоси талаботи сиёсиву иҷтимоии давлат ва дастовардҳои замони истиқлол ва таҳияи консепсияи таълифи китобҳои дарсии фанҳои

таълимии зикршуда барномаи амалкунандаи таълими фанни адабиёти тоҷик барои синфҳои 5-11-уми муассисаҳои таҳсилоти умумӣ куллан бознигарӣ карда шуд. Лоиҳаи барномаи таълимии номбурда аз ҷониби муаллифон мавриди арзёбӣ қарор гирифта, бо дарназардошти хулоса ва пешниҳодҳои онҳо такмил дода шуд. Бо мақсади таълифи Консепсияи таҳияи китобҳои дарсии фанни таърихи халқи тоҷик ва Консепсияи таҳияи китобҳои дарсии фанни адабиёти тоҷик барои зинаи таҳсилоти умумӣ аз ҷониби гурӯҳи корӣ лоиҳаи консепсияҳои номбурда таҳия гардида, айни замон дар баррасии вазорату идораҳои дахлдор қарор доранд. Ҷиҳати бо дарназардошти ғояҳои давлатдории миллӣ таҳия намудани китобҳои дарсӣ, ҳамзамон, ба талаботи замони муосир ҷавобгӯй гардонидани мазмуну мундариҷаи онҳо дар асоси нақшаҳои Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 таҳияи стандартҳои нави фаннӣ, барномаҳои муосири таълимӣ ва китобҳои дарсии насли нав оғоз гардидааст. Ин иқдомҳои созанда, ки ҷиҳати пешгирии ақидаҳои хурофотпарастию бегонапарастӣ дар китобҳои дарсӣ амалӣ мегарданд, ба манфиати кор буда, натиҷаҳои назаррас ба бор хоҳанд овард.

- Чандест ибораи “Китобҳои дарсии насли нав” зиёд ба гӯш мерасад. Шумо ҳам зимни суҳбат аз он ёдовар шудед. Лутфан бигӯед, ки китобҳои дарсии насли нав аз китобҳои анъанавӣ чӣ бартарӣ доранд ва дар самти чопи онҳо чӣ корҳо анҷом шудааст?

-Китобҳои дарсии насли нав китобҳои хонандамеҳваранд, ки дар онҳо бештар аз матнҳои дидактикӣ истифода мешавад. Ин китобҳо, ки алҳол барои хонандагони синфи 2 (китоби забони русӣ) ва синфи 5 (китоби забони тоҷикӣ ва математика) омода шудаанд, ба шогирдон имкон медиҳанд, ки донишу малакаи худро мустақилона такмил дода, бевосита худашон донишандӯзӣ намоянд. Дар баробари ин, китобҳои дарсии насли нав бо технологияҳои иттилоотии муосир пайванди ногусастанӣ дошта, аз китобҳои маъмулӣ аз чанд ҷиҳат фарқ мекунанд. Ҳаҷми китобҳои насли нав каме бузургтар аст. Ҳамчунин, дар китобҳо рамзҳои зудёб ё худ QR-рамз ҷой дода шудааст, ки ба

воситаи онҳо бачаҳо метавонанд, ҳам навор бинанду ҳам садо шунаванд. Маъмулан, QR-рамзҳо барои иҷрои вазифаи хонагӣ гузошта шудааст ва хонандагон метавонанд, дар хона бо истифода аз телефони волидон ба садову наворҳо дастрасӣ пайдо карда, тарзи дурусти талаффузи калимаву вожаҳоро омӯзанд. Дар ин маврид, волидон бояд ёрирасони фарзандони хеш бошанд. Ҳамчунин, дафтари алоҳида низ таҳия шудааст, ки бачаҳо метавонанд, дар он аз фанҳои забони тоҷикӣ ва математика машқу супоришҳоро кор кунанд.

Дар ҳамкорӣ бо шарикони рушд, дар маҷмуъ, 18 номгӯй китоби дарсии насли нав таҳия ва ба миқдори 1 миллиону 556 ҳазор нусха нашр гардида, мунтазам ба муассисаҳои таълимӣ дастрас гардида истодаанд. Айни ҳол 34 номгӯй китоби дарсии насли нав дар рафти таҳия қарор дорад. Таълим аз рӯйи китобҳои мазкур аз соли таҳсили 2025-2026 оғоз хоҳад ёфт.

- Аз иттилои шумо дарёфтем, ки таҳияи китобҳои дарсӣ барои мактабҳои таълимашон ба забони давлатӣ дар сатҳи хуб ба роҳ монда шудааст. Барои муассисаҳои таълимашон ба забони русӣ, ӯзбекӣ ва қирғизӣ чӣ иқдомҳое амалӣ гаштаанду кадом китобҳо таҳия ва тарҷума шудаанд?

-Бале, дар ин самт низ корҳои зиёде ба сомон расонида шудааст. Соли сипаришуда назорати таҳия ва тарҷумаи китобҳои дарсӣ ба забонҳои ғайритоҷикӣ (русӣ, ӯзбекӣ, қирғизӣ ва туркманӣ) яке аз ҳадафҳои асосии Маркази таҳия, нашр ва муомилоти китобҳои дарсӣ, илмию методии Вазорати маориф ва илми

Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб мерафт. Соли гузашта 96 номгӯй китоби дарсӣ, аз ҷумла, барои муассисаҳои таҳсилоти умумии таълимашон бо забони давлатӣ (тоҷикӣ) 53 номгӯй, русӣ 16 номгӯй, ӯзбекӣ 6 номгӯй ва туркманӣ 21 номгӯй ба теъдоди умумии 3 миллиону 516

ҳазор ба озмуни чоп пешниҳод гардид. Барои муассисаҳои таҳсилоти умумии таълимашон бо забони русӣ китобҳои дарсии «Искусство и труд» (Санъат ва меҳнат) барои синфи 1-ум бо теъдоди 30 000 нусха ва «Забони давлатӣ» барои синфи 8-ум бо теъдоди 10 000 нусха нашр гардида, айни замон 14 номгӯйи дигари китоби дарсӣ ба теъдоди умумии 315 ҳазор нусха дар ҳоли нашр мебошанд. Дар ҳамкорӣ бо Сафорати Туркманистон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон 21 номгӯйи китоби дарсӣ барои муассисаҳои таҳсилоти умумии таълимашон бо забони туркманӣ таҳия ва тарҷума карда шуд. Аз ин шумора 11 номгӯй бо теъдоди 4 ҳазору 400 нусха нашр гардида, 10 номгӯйи дигар бо теъдоди 4 000 нусха дар раванди чоп қарор дорад.

Китобҳои чопшуда ба муассисаи таҳсилоти миёнаи умумии №8-и ноҳияи Дӯстӣ, ки маросими ифтитоҳи он 1-уми сентябри соли 2024 ба таври маҷозӣ бо иштироки Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ва Президенти Ҷумҳурии Туркманистон, муҳтарам Сердар Бердимухамедов сурат гирифт, дастрас карда шуданд. Барои муассисаҳои таҳсилоти умумии таълимашон бо забони ӯзбекӣ таҳия ва тарҷумаи 6 номгӯй китоби дарсӣ анҷом шуда, айни замон корҳои тонашрии онҳо идома дорад. Китобҳои номбурда ба теъдоди умумии 136 ҳазор нусха нашр карда хоҳад шуд. Барои муассисаҳои таҳсилоти умумии таълимашон бо забони қирғизӣ 9 номгӯй китоби дарсӣ тарҷума гардида, пас аз ба охир расидани раванди ташхис ба озмуни чоп пешниҳод карда мешаванд.

- Мехостем бидонем, ки дар соли 2024 чӣ миқдор барномаҳои таълимӣ нашр карда шуд ва оё нашри китобҳои дарсӣ барои тарбиятгирандагону хонандагони ҷумҳурӣ ба миқдори кофӣ ба роҳ монда шудааст?

- Дар соли 2024-ум 7 номгӯй дастури таълимиву тарбиявӣ барои муассисаҳои таҳсилоти томактабӣ ва 106 номгӯй адабиёти таълимӣ барои муассисаҳои таҳсилоти умумӣ ба теъдоди умумии 4 миллиону 618 ҳазор нусха, аз ҷумла, 102 номгӯй китоби дарсӣ барои муассисаҳои таҳсилоти умумӣ ба миқдори умумии 3 миллиону 799 ҳазор нусха, 2 номгӯй роҳнамои омӯзгор ва 2 номгӯйи дафтари хонанда аз фанҳои забони тоҷикӣ ва математика барои синфи 5-ум ба теъдоди умумии 717 ҳазор нусха нашр гардид. Ҳамзамон, дар доираи амалигардонии «Барномаи давлатии такмили таълим ва омӯзиши забонҳои русӣ ва англисӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030» нашри 14 ҷилд «Фарҳанги тоҷикӣ-англисӣ-русӣ» ба теъдоди умумии 56 000 нусха (ҳар як ҷилд 4000 нусхаӣ) нашр карда шуд. Дар маҷмуъ, давоми соли 2024 112 номгӯйи адабиёти таълимиву методӣ ба теъдоди 4 миллиону 674 ҳазор нусха нашр гардид, ки нисбат ба соли 2023 340 ҳазор нусха зиёд мебошад. Ҳамаи адабиёти таълимӣ нархгузорӣ гардида, таъминоти он ба шуъбаҳои маорифи шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ тибқи эҳтиёҷот ба роҳ монда шуд. Айни замон чопи 48 номгӯйи адабиёти таълимӣ бо теъдоди умумии 1 миллиону 811 ҳазор нусха дар ширкатҳои нашрии ватанӣ идома дорад, ки давра ба давра нашр ва тибқи дархост ба шуъбаҳои маорифи шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ дастрас карда мешаванд.

- Оё гуфта метавонед, ки таъминот бо китобҳои дарсӣ ва маводи таълимӣ дар миқёси ҷумҳурӣ дар кадом сатҳ аст?

- Дар соли 2024 ба раёсат ва шуъбаҳои ма-

орифи шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ ва муассисаҳои дигари таълимӣ (муассисаҳои таҳсилоти умумии таълимашон бо забонҳои русӣ, ӯзбекӣ, мактабҳои Президентӣ, гимназия, литсейҳо барои хонандагони болаёқат, мактаб-интернатҳо барои кӯдакони ятим, муассисаҳои таҳсилоти ибтидоӣ ва миёнаи касбӣ) 5 миллиону 14 ҳазору 464 нусха китоби дарсӣ, бадеӣ ва маводи таълимӣ дастрас гардонида шудааст, ки нисбат ба соли 2023 542 ҳазору 202 нусха зиёд аст. Ҳамзамон, бо мақсади истифода дар раванди таълиму тарбия, инчунин, ғанигардонии фонди китобхонаҳои муассисаҳои таълимӣ 109 ҳазору 782 нусха адабиёти таълимӣ (китобҳои дарсӣ, барномаи таълим, дастурҳои методии роҳнамои омӯзгор, китобҳои бадеии бачагона) ба раёсат ва шуъбаҳои маорифи шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ ба таври ройгон ирсол карда шудааст. Айни замон дар анбори китобҳои дарсии Маркази таҳия, нашр ва муомилоти китобҳои дарсӣ, илмию методии Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон 1 миллиону 518 ҳазору 703 нусха адабиёти таълимиву бадеӣ мавҷуд аст, ки давра ба давра дастраси хонандагон хоҳад гардид.

- Кор дар самти татбиқи “Барномаи билингӣ”, ки барои беҳбудии ҷараёни пардохти иҷораи китобҳои дарсӣ пешбинӣ гардидааст, чӣ гуна амалӣ мешавад?

- Бо мақсади иҷрои Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 22-юми июни соли 2023, №586 «Дар бораи тадбирҳои вусъат додани ҳисоббаробаркунии ғайринақдӣ» соли 2024 аз ҷониби Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон “Барномаи билингӣ” таҳия карда шуд, ки тавассути он пардохти ғайринақдии маблағи иҷораи китобҳои дарсӣ амалӣ карда мешавад. Ҷиҳати амалигардонии барномаи мазкур аз ҷониби мутахассисони Маркази таҳия, нашр ва муомилоти китобҳои дарсӣ, илмию методии Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳама шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ бо китобдорони муассисаҳои таълимии кишвар семинарҳои омӯзишӣ доир гардид. Айни замон пардохти ғайринақдии маблағи иҷораи китобҳои дарсӣ тавассути барномаи мазкур амалӣ шуда истодааст. Дар барномаи мазкур нархи ҳар як китоб ва соли иҷораи он ба таври худкор (автоматӣ) муайян карда мешавад. Инчунин, шумораи хонандагони муассисаҳои таълимӣ, теъдоди китобҳои дарсии дар китобхона мавҷудбуда дар он сабт карда мешавад. Дар сурати дуруст ворид кардани маълумот оид ба шумораи хонандагон ва теъдоди китобҳои дарсии мавриди истифода қарордошта аз ҷониби ҳар як муассисаи таълимӣ омори эҳтиёҷоти китобҳои дарсӣ ба таври худкор (автоматӣ) муайян мегардад. Минбаъд, Вазорати маориф ва илм бо такя ба маълумоте, ки аз ҷониби китобдорони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ оид ба шумораи китобҳои дар истифода қарордошта дар барномаи мазкур ворид карда мешаванд, теъдоди нашри навбатии китобҳои дарсиро барои солҳои оянда пешбинӣ ва муайян менамояд.

- Барои соли таҳсили 2025-2026 эҳтиёҷ ба китобҳои дарсӣ чӣ миқдор аст ва марказ барои пурра таъмин намудани муассисаҳои таълимӣ ба китобҳои дарсӣ чӣ ҳадафҳо дорад?

- Бо мақсади муайян намудани эҳтиёҷот ва норасоии китобҳои дарсӣ аз раёсату шуъбаҳои маорифи шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ тариқи “Барномаи билингӣ” дархост ҷамъоварӣ карда шуд. Дар ин ҷо мехоҳам, махсус қайд намоям, ки татбиқи “Барномаи билингӣ” барои муайян кардани эҳтиёҷоти аслии муассисаҳои таълимии ҷумҳурӣ ба китобҳои дарсӣ нақши муҳим бозид ва бо ин восита, мо ба осонӣ теъдоди лозимии китобҳои дарсиро муайян намудем. Дар асоси дархости пешниҳодкардаи раёсат ва шуъбаҳои маорифи шаҳру навоҳии ҷумҳурӣ «Нақшаи дурнамои чопи китобҳои дарсӣ барои муассисаҳои таҳсилоти умумӣ дар соли 2025» таҳия карда шуд, ки тибқи он нашри 120 номгӯйи китоби дарсӣ ба теъдоди умумии 9 миллиону 154 ҳазор нусха дар назар дошта шудааст ва марказ тасмим гирифтааст, бо истифода аз тамоми имконот миқдори зарурии китобҳоро нашр намуда, ба муассисаҳои таълимии ҷумҳурӣ дастрас намояд.

- Сипосгузорем аз посухҳои мушаххас ба саволҳои пешниҳодшуда.

- Саломату сарбаланд бошед.

Мухбирҷон КӮҲСОРӢ,
корманди Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон

ИНУ ОНЕ ҲАР КУЧО ДАЪВОИ СИНО МЕКУНАД

Афкори рангини фалсафӣ, мероси ғании илмӣ, адабӣ ва фарҳангӣ, исми бузургу нубуғи шахсияти Абуалии Синои тоҷик дар ҷаҳони муосир боис шудааст, ки баъзе аз ақвоми камтаърих бо ҳар василае таҳрифкорона мехоҳанд, исми Синоро ба миллати худ нисбат диҳанд, вале барои ҳар як соҳибмаърифат возеҳ аст, ки Сино тоҷик буду дар муҳити тоҷикӣ ва дар даврони ҳукумати тоҷикӣ бузург шудаву ба камоли илмӣ расидааст. Шоири шаҳири миллат, устод Бозор Собир дар шеъри худ таҳти унвони "Теғи Сино" гуфтааст:

Ину оне ҳар кучо даъвои Сино мекунад,
То ба боми шуҳрати олам гузорад нардбон.
Лек Сино он қадар ин бомро бардоштааст,
Ину он кай метавонад нардбон монад бар он?

Тавре аз маълумоти сарчашмаҳои муътамад маълум аст, Шайхурраис Абуалӣ ибни Абдуллоҳ ибни Ҳасан пури Сино соли 980 дар деҳаи Афшанаи Бухоро чашм ба олами ҳастӣ боз кардааст. Падари Абуалӣ - Абдуллоҳ ибни Ҳасан ибни Алӣ ибни Сино ном дошта, аслан аз Балх буда, дар замони Нуҳ ибни Мансур (976-997) ба Бухоро кӯчидаву дар деҳаи Афшана (Рометани имрӯза) ба кори мулкӣ шуғл меварзид. Ӯ дар ин деҳа бо Ситорабону ном деҳқондухтар хонадор шуд. Аз издивоҷашон 18-уми августи соли 980 писари дӯстрӯе ба дунё омад, ки волидон ӯро Ҳусайн ном ниҳоданд. Соли 985, вақте ки ӯ ба панҷсолагӣ мерасад, оилаи онҳо аз рустои Афшана ба маркази илму тамаддуни он давр - шаҳри Бухоро кӯчид. Падараш, ки аз шахсони маърифатдӯсти замони худ буд, писарбузургаш Ҳусайнро ба мактаб монд. Вай то даҳсолагӣ дар мактаб хонда, хату савод баровард, сарфу наҳви забони арабиро омӯхт, илмҳои адабро аз худ кард. Ба илмҳои адаб, бар замми сарфу наҳв хаттотӣ, маонӣ, қироат, арӯз, қофия, луғат, имло, услубшиносӣ ва амсоли инҳо дохил мешуданд. Сипас, Абдуллоҳ писари худро аз мактаби ибтидоӣ ба устодони хусусӣ супурд, ки асосҳои илмро ба ӯ омӯхтанд. Сино чунон зеҳни бурровy истеъдоди баланд дошт, ки омӯзгорон дар ҳайрат мемонданд. Дар он овон Ҳусайни наврасро падараш назди Абдуллоҳи Массоҳ, ки аз донишмандони ҳисобу ҳандаса буд, ба шогирдӣ гузошт. Ӯ дар андак вақт ҳисобу ҳандасаро омӯхта, дар омӯзиши ин илм муваффақ шуд. Баъди фарогирии маълумоти миёна Сино аз пайи такмили донишу маърифат гашт. Абуалӣ илми тибро аз Абумансур Ҳасан Қамарии Бухороӣ, ки табиби дарбори Нуҳи Сомонӣ буд, омӯхт. Сино то 15-солагӣ илмҳои табииёт, илоҳиёт, фалсафа, ҳикмати илоҳӣ, нуҷум, мусиқии назарӣ, геометрия, математика ва амалиро омӯхта, дар 16-солагӣ аз нав ба омӯхтани илми тиб пардохт ва ҳамчун табиби ҳозиқ дар тамоми Бухоро шинохта шуд. Баъдан ба такмили дониш дар илмҳои фиқҳ, мантиқ, фалсафа, табиатшиносӣ, риёзиёт ва илми илоҳӣ баргашта, дар муддати якуним сол донишу малакаи худро дар ин самт мукаммал намуд. Лозим ба зикр аст, ки эҷодиёти Сино аз 17-18-солагӣ оғоз шуда, 40 сол идома ёфтааст. Номбурда осори насриву назмиашро ба забони модариаш - тоҷикӣ ва ҳам ба забони арабӣ эҷод кардааст, ки ин асарҳо то имрӯз арзиши басо бузурги таърихӣ, фарҳангӣ ва илмию амалӣ доранд. Дар таърихи адабиёти форсу тоҷик Сино ҳамчун шоири ориф эътироф гашта, муҳимтарин қисмати осори адабии ӯро шеърҳо ташкил медиҳанд. Сино ба хотири афкори илмии хеш аз тарафи диндорони хурофотзада ба куфр муттаҳам ва таҳти таъқиб қарор гирифт. Маҳз фишори руҳониёни иртиҷоӣ сабаб шуд, ки ин фарзанди миллати тоҷик сарзамини худро тарк ва ба Эрон ҳиҷрат кунад.

Мавсуф яке аз нобиғаҳои сатҳи ҷаҳонӣ дар интиҳои асри X ва ибтидои қарни XI маҳсуб

ёфта, дар соҳаҳои мухталифи илм, хусусан, дар инкишофи илмҳои фалсафа, тиб, ҳандаса ва ғайра саҳми басо ҳам боризи худро гузоштааст. Биноан, ӯ дар олам бо номи "Авитсенна" машҳур гардида, ҳамзамон, дар умри ҳамагӣ 57-солааш аз худ асарҳои нодир боқӣ гузошта, яке аз пурмаҳсултарин олимони дунё эътироф шудааст. Барои мисол, китоби "Ал-Қонун" ба машҳуртарин забонҳои олам: лотинӣ, фаронсавӣ, олмонӣ, англисӣ, урду, ҳиндӣ ва ғайра, тарҷума шуда, ҳатто, тақрибан 800 сол пеш аз ин дар мамолики Ғарб китоби арзишманд ва рӯйимизии тиббӣ ба шумор мерафт. Илова бар ин, мавсуф аз таҷрибаҳои худ, илми пизишкии олим Клавдий Гален, метафизикаи Арасту (Сино яке аз шореҳони Арасту буд), илми пизишкии Форс, Байнаннаҳрайн ва Ҳинди қадимаро ҳамҷоя андӯхтааст. Аз ин ҷиҳат, Сино ҳамчу падари тибби замонавӣ ва фармакологияи клиникӣ ба ҳисоб меравад. Ӯ дар давоми умри кӯтоҳ, вале пурбаракати худ беш аз 450 рисолаи илмӣ навиштааст, ки мутаассифона, то замони мо танҳо 240-тои он маҳфуз мондаанд. Осори Сино соҳаҳои гуногуни илмро фаро мегирад, хусусан, 150-тояш дар илми фалсафа ва беш аз 40-тои дигараш дар илми тиб мавриди истифодаи умум қарор гирифтаанд, ки мояи ифтихори мост. Китобҳои "Шифо" ва "Ал-Қонун", ки донишномаҳои бузурги тиббию фалсафии сатҳи ҷаҳонӣ мебошанд, дар донишгоҳҳои Аврупо то асри XIX мавриди истифодаи аҳли ҷомеа қарор доштанд. Ҳаким Абуалӣ ибни Сино, ҳамзамон, асосгузори мантиқи Синоӣ ва мактаби фалсафии Синоӣ ба шумор меравад. Илова бар ин, ӯ ҳамчун ахтаршинос (астроном), кимиёшинос (химик), геолог, мантиқшинос, палеонтолог, риёзишинос (математик), табииётшинос (физик), равоншинос (психолог), муаллим ва адиби маъруфи халқи тоҷик низ шинохта шудааст, ки боиси ифтихори тамоми мардуми олам ва кишвари мо - Тоҷикистон мебошад. Ҷорҷ Сартр дар китоби «Таърихи илм»-и хеш аз Сино ба унвони яке аз бузургтарин андешамандон ва донишмандони соҳаи тиб ном бурдааст. Ӯ Синоро машҳуртарин донишманди ҳамаи замонҳову маконҳо ва нажодҳо низ ном бурдааст.

Яке аз бузургтарин хидматҳои Сино исботи ин идея буд, ки барои кашфи ҳақиқат на аз як равиш, балки равишҳои мухталиф, монанди озмоишҳо, қиёсу далел ва шаҳодати айнӣ бояд истифода шавад. Акнун дар илми муосир, методҳои гуногун барои исботи назарияҳои илмӣ истифода мешаванд, асоси онро Сино гузоштааст. Хидмати Ибни Сино дар рушди илми кимиё, коншиносӣ ва маъданшиносӣ ҳам чашмрас буда, бо таҳлили сохтори як шаҳобсанг, ба ташкили харсангҳои русубӣ ва нақши заминларза дар пайдоиши кӯҳҳо андешаҳои ҷолиб баён кардааст.

Ибни Сино дар баробари фаъолиятҳои илмии хеш, инчунин, барои тарбияту табобати аҳли башар хидмати басо ҳам арзанда кардааст. Хидмати ӯ ба илми тиб, дорушиносӣ ва мавзуи вобаста ба онҳо зиёд аст. Сино бо омезиши фалсафаи тибби юнонӣ, ҳиндӣ, эронӣ ва табибони қабл аз ислом дар боби табобат равишҳои тоза пайдо намудааст. Номбурда аз аввалин ҳакимонест, ки дар бораи таъсири мутақобили реҷаи хӯрокхӯрӣ ва истеъмоли дору ва қоидаи истифодаи он дастуруламали мушаххас пешниҳод кардааст.

Абуалӣ ибни Сино парвардаи муҳити фарҳангии Сомониён буд, вале қисми зиёди умри вай, пас аз фурӯпошии давлати мутамаркази Сомониён, дар гирдоби ҳодисаҳои мудҳиши нимаи аввали асри XI сипарӣ гардид. Аммо ӯ лаҳзае аз омӯзиш ғофил набуда, аз пажуҳиш ва корҳои илмӣ фориғ нашуд. Ибни Сино як донишманди дунявӣ буда, дар фаъолияти рӯзмарраи хеш ҳамеша аз ақлу мантиқ ва фалсафа истифода мекард. Агар ҷомеаи суннатии асримиёнагӣ мантиқи Ибни Синоро хуб дарк мекард, шояд аз вазъияти хеш асрҳо пеш мерафт.

Имрӯз маҳз ба хотири гиромидошти номи накуи олим, файласуф ва мутафаккири бузурги халқи тоҷик Абуалӣ ибни Сино яке аз ноҳияҳои пойтахти Ҷумҳурии Тоҷикистон-шаҳри Душанбе ва Донишгоҳи давлатии тиббии Тоҷикистон ба номи ин шахсияти миллии тоҷик гузошта шудааст. Бар замми ин, акси Ибни Сино дар асъори миллии кишвар инъикос ёфтаву номи ӯ ба майдону хиёбонҳо, маҳаллаву ҷамоатҳо ва кӯчаҳо гузошта шудааст. Ҳамчунин, пайкараву нимпайкараҳои ӯ дар гӯшаҳои гуногуни диёр қомат афрохтаанд, ки нишони арҷгузорӣ ба ин фарзанди фарзонаи миллат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Ҳасан АЗИЗОВ,
“Маърифати омӯзгор”

ВАТАНДӮСТӢ - АСОСИ МАЪНАВИЯТУ АХЛОҚИ ШАХСИЯТ

Боиси шодмониву ифтихор аст, ки солҳои охир Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таври муосир рушд карда, дар роҳи ҳифзи суботу амнияти давлату миллат, дар мубориза ба муқобили ҷинояткорон, хиёнатпешагон ва душманони давлату миллати тоҷик сарҳади давлатии Тоҷикистонро муҳофизат намуда, дар ин ҷода хидмати фидокоронаро анҷом медиҳанд. Бо ин диловарӣ Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон имрӯз ба як неруи тавонои ҳарбӣ дар Осиёи Марказӣ табдил ёфта, устувории субот ва амнияти марзҳои ҷанубии ин минтақа аз Артиши миллии Тоҷикистон вобастагии зиёд дорад.

Мусаллам аст, ки Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон баъди ба Истиқлоли давлатӣ даст ёфтани кишвар 23 феврали соли 1993 таъсис ёфта, бо дасттириву ғамхориҳои беназири Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар тӯли 32 сол ба ниҳоди воқеан қудратманди ҳарбӣ табдил ёфтааст. Маҳз ин тавонмандист, ки сол ба сол сафи ҷавонони хоҳишманд барои пайвастан ба Артиши миллӣ зиёд шуда, ин ҳолат далели ватандӯстӣ, ҳувият ва хештаншиносии насли ҷавони кишвар маҳсуб мешавад. Ҷавонон дарк кардаанд, ки хидмат ба Ватан хидмат ба падару модар ва ҳимояи марзу буми кишвар мебошад. Маҳз бо ин вежагӣ метавон гуфт, ки ҳеҷ артишеро бе ҳузури неруи ҷавонон тасаввур кардан имконпазир нест.

Ҳарчанд дастовардҳо дар ин замина ифтихорбахшанд, аммо набояд таваҷҷуҳи худро ба ин масъала камтар намуд, баръакс, барои боз ҳам ҷалб кардани шумораи бештари ҷавонон ба артиш ва дар қалби онҳо афзудани ҳисси баланди масъулият ва дар руҳияи ватандӯстию меҳанпарастӣ тарбия намудани афсарони оянда корҳои зиёдро бояд ба роҳ монем. Ба таъкиди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон: “Ҳифзи марзу буми кишвар аз таҳдиду хатарҳои замони нав, хусусан, дар ҷаҳони пурҳаводиси муосир таъмин намудани амнияти давлату миллат ва суботу оромии ҷомеа танҳо бо доштани Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон муташаккилу тавоно ва муҷаҳҳаз бо таҷҳизоту техникаи пешрафтаи ҳарбӣ ва муҳимтар аз ҳама, хидматчиёни ҳарбии ватандӯсту ватанпараст, далеру ҷасур ва содиқ ба давлат ва халқи Тоҷикистон имконпазир мебошад. Аз ин лиҳоз, роҳбарон ва ҳайати фармондеҳии Қувваҳои Мусаллаҳро зарур аст, ки ба масъалаи баланд бардоштани сатҳу сифати корҳои тарбиявӣ, омода намудани мутахассисони баландихтисоси ҳарбӣ, ҷобаҷогузории дурусти кадрҳо, дар руҳияи ватандӯстиву худшиносӣ, ҳисси миллӣ ва инсондӯстиву рафоқат тарбия кардани ҳайати шахсӣ эътибори боз ҳам бештар диҳанд...”.

Вобаста ба ин, ҳар як сокини мамлакатро, хусусан, омӯзгорону устодонро зарур аст, ки дастуру ҳидоятҳои Роҳбари давлат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмонро сармашқи кори худ қарор дода, наврасону ҷавонро дар руҳияи дӯст доштани Ватани азизи хеш, худогоҳии миллӣ, масъулиятшиносӣ, созандагию эҷодкорӣ тарбия намоянд, зеро тарбия асоси муваффақияти инсон, шукуфоии давлат, тараққиёти кишвар ва саодатмандии миллат мебошад. Чунончи профессор Эмомалӣ Насриддинзода нигоштааст: “Тарбияи ватандӯстии шаҳрвандон дар давлатҳои соҳибистиқлоли миллӣ, ба монанди Ватани азизу маҳбуби мо-кишвари ормонии ҳазорсолаи ниёи ватандӯсту озодихоҳ, бо дарназардошти вазъи сиёсии бисёр мураккаб ва ҳассоси минтақа ва ҷаҳон, чолишҳои пайваста ва аксаран, пешгӯинашавандаи раванди ҷаҳонишавӣ, бо фарогирии мафҳумҳои «тарбияи маънавӣ-ахлоқӣ», «тарбияи шаҳрвандӣ-ватандӯстӣ», «тарбияи меҳнатдӯстӣ», «тарбияи ҳарбӣ-ватандӯстӣ» шарти асосии таъмини истиқлолу озодӣ, сулҳу субот, якпорчагиву тамомиятӣ арзӣ, амнияти комили давлат, таҳрики соҳаҳои иқтисодиёт, таъмини рушди устувор, татбиқи механизмҳои «иқтисоди сабз» ва дар маҷмуъ, бақои давлату давлатдории миллист”.

Дар ҳақиқат, дар замони пуртазодди муосир масъалаи тақвияти тарбияи ватандӯстии ҷавонон, хусусан, наврасон яке аз афзалиятҳои сиёсати давлату Ҳукумати кишвар ба ҳисоб меравад ва барои рушди он тамоми корҳоро амалӣ карда истодаанд. Яке аз амалҳои намунаи фаъолияти ватандӯстона

ин муҳофизати Ватан-Модар ба ҳисоб меравад. Барои ба ин ҳадаф расидан, пеш аз ҳама, волидон, устодону омӯзгорон ва мураббиёну пешоҳангони соҳаи таълиму тарбияи кишварро лозим меояд, ки наврасону ҷавононро ҳанӯз аз хурдӣ дар руҳияи баланди ватандӯстиву ифтихори баланди миллӣ тарбия намоянд, ки дар ин раванд нақши омӯзгор, хусусан, омӯзгорони фанни омодагии ҳарбӣ мавқеи махсус доранд.

Хушбахтона, имрӯзҳо барои тарбияи ҳарбии наврасон ва дар оянда омода намудани онҳо ба хидмати Ватан-Модар дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии мамлакат фанни омодагии ибтидоии ҳарбӣ дарс дода мешавад. Дар он муҳимтарин ва одитарин маълумот дар бораи Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар неруҳо, омодагии тактикӣ, омодагӣ ба оташфишонӣ (тирандозӣ), асосҳои хидмати ҳарбӣ, оинномаҳо, саф ва хусусиятҳои он, топографияи ҳарбӣ ба хонандагон дода мешавад, ки донистани онҳо ба ҳар як ҷавонмард зарур мебошад. Бояд гуфт, ки нақши ин фан дар самти баланд гардидани ҳисси ватанпарастии насли наврас хеле бузург мебошад. Ба гуфтаи омӯзгорони фанни омодагии ибтидоии ҳарбӣ мақсади асосии он шиносондани насли наврас бо нозукиҳои хидмати ҳарбӣ аст. Мо бояд тавонем, пиромуни артиш, зарурати хидмати ҳарбӣ, оини ватандорӣ, ногузир будани омодагӣ баҳри ҳифзи Истиқлоли давлатӣ, якпорчагии Ватани азиз, марзу буми кишвар ҳусни таваҷҷуҳи хонандагони мактабро ташаккул диҳем ва дар тарбияи ҳисси ватандӯстии наврасону ҷавонон саҳми арзанда гузорем.

Дар воқеъ, вазифаи асосии таълими фанни омодагии ибтидоии ҳарбӣ амалӣ намудани сиёсати ягонаи давлатӣ дар байни ҷавонон ва тарбияи хидматчиёниояндаи ҳарбӣ дар руҳияи ватандӯстӣ мебошад. Ин корҳо дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ доир ба тайёр намудани наврасон ба хидмати ҳарбӣ ба зиммаи омӯзгори омодагии ибтидоии ҳарбӣ буда, хонандагоне, ки ба таълими ҳарбӣ фаро гирифта мешаванд, бояд:

- дар руҳияи шинохтани ватани соҳибистиқлол, азму иродаи қатъӣ, диловарӣ, матонат, суботкориву дилпурӣ ба қувваи худ тарбия карда шаванд;
- ҷисман бардам, яъне, сиҳату саломат, зӯру тавоно, чусту чолок, пурбардошт гардонда шаванд, то ки ба сахтиҳои хидмати ҳарбӣ ба осонӣ тоб оваранд:
- тамрин дода шаванд, яъне, натиҷаҳои тарбияи ҷисмонӣ барои организмашон одати муқаррарӣ гардад;
- аз донишҳои назариявӣ ва амалии таълимоти ҳарбӣ огоҳ бошанд.

Дар ҳақиқат, мактабу маориф дар тарбияи ватандӯстиву хештаншиносии насли наврас мавқеи калидӣ дорад. Дар ин бора профессор Саймумин Ятимов чунин изҳори ақида кардааст: "Таълим ва тарбия - муътақидгардонӣ ба ҷаҳонбинии миллӣ, хештаншиносӣ ва худшиносии миллист. Вагарна сарфи беҳудаи вақт аст. Дар маҷмуи ақидаҳои олам, ки миллатро ба истиқлол, ваҳдат, субот, оромӣ ва осудагӣ ҳидоят мекунанд ва рушди мамлакатро таъмин месозанд, идеяи давлати миллӣ, албатта, дар ҷойи аввал мебошад".

Ҷойи дигар олими нуктасанҷ С. Ятимов зикр мекунад: "Мавриди назар маълумот, тасаввурот, дарки мавзуъ дар бораи маҷмуи ҷаҳонбинӣ оид ба таърихи миллат, фарҳанг, тамаддун, адабиёт, меъёрҳои грамматикии забони модарӣ, ҳуқуқ, умуман, фанҳои гуманитарӣ дар доираи барномаи мактабӣ аст. Маҳз ҳамин донистанҳо мавқеи шаҳрвандии насли наврас, ҷавононро нисбат ба мафҳумҳои Миллат, Ватан, Хештаншиносӣ ва Худшиносии миллӣ муайян месозад. Ҷаҳонбинии ояндагони ҷомеаро ба зиндагии шоиста мутобиқ ва мувофиқ мекунонанд.

Тарбия ҳамчун мафҳуми системавӣ амалест, ки барои ташаккули шахсият, дар асоси арзишҳои руҳӣ ва маънавию ахлоқӣ, барои таъмини манфиатҳои шахс, ҷомеа ва давлат, дар замири одамон бедор кардани ҳисси ватандӯстӣ, масъулияти бузурги шаҳрвандӣ хидмат намуда, аз муҳимтарин вазифаҳои давлат маҳсуб мегардад".

Барои омода намудани наврасон ба хидмати ҳарбӣ, ҳифзи марзу буми Тоҷикистон, тамомияти арзии кишвар, сулҳу субот, оромии ҷомеаи шаҳрвандӣ ва осоиши сарзамини аҷдодӣ таъмини волоияти қонунро танҳо ба воситаи хидмати фидокоронаву намунаи ибрат, ҷасорат ва малакаю маҳорати баланди хидматӣ иҷро кардан мумкин аст.

Ҳар як сокини мамлакат бояд хуб донад ва дарк кунад, ки Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон неруи қавии ҳифозати марзу буми кишвар буда, дар сафи ин неруҳо хидмат кардан қарзу фарзи фарзандӣ ва рисолати шаҳрвандии ҳар як фарди бонангу номуси миллат, пеш аз ҳама, ҷавонон аст. Аз ин рӯ, мебояд, ки ҳар фарди худшинос хидмат ба Ватанро бо масъулияти баланд дарк намуда, пайи иҷрои ин қарзи фарзандӣ камари ҳиммат бандад.

Адабиёт:

Омодагии ибтидоии ҳарбӣ, нашри сеюм. Китоби дарсӣ барои синфҳои 10-11- уми муассисаҳои таҳсилоти умумӣ. Душанбе. Маориф, 2018.

Балхумор АБДУЛҲАИТОВА,
мураббии кӯдакистони №80-и
ноҳияи Синои шаҳри Душанбе

ДАР МАШҒУЛИЯТҲО БОЗИҲОИ ИНКИШОФДИҲАНДА БОЯД БИСЁР БОШАНД?

Бозиҳои гуногуни кӯдакона дар зиндагии тифлон нақши муҳимми омӯзанда дошта, онҳо аз тариқи бозиҳо афкори худро дар мавриди муҳити атроф ташаккул медиҳанд. Ба мазмуни дигар, бозиҳо нахустин марҳилаи омӯзиши хурдтаракон ба ҳисоб мераванд ва дар ин мақола мо ҳамчун мутахассиси соҳа таҷрибаи худро дар ин бора манзури ҳамкасбон намудем.

Бозиҳои инкишофдиҳанда яке аз воситаҳои тарбияи бачаҳои синни томактабӣ маҳсуб меёбанд. Кӯдакон бозӣ карда, дунёи атрофи худ - рангҳо, шаклҳо, муносибатҳоиададии байни ашёҳоро меомӯзанд. Дар педагогикаи муосир бозиҳои бисёре барои бачаҳо ҳастанд, ки қобилияти сенсорӣ, муҳаррикӣ ва зеҳнии кӯдакро инкишоф медиҳанд. Дар хотир доштан лозим аст, ки "инкишофи зеҳн" инкишофи тамоми қобилияти ақлонӣ: хотира, дарк ва тафаккур мебошад. Баргузории бозиҳои инкишофдиҳанда дар гурӯҳи кӯдакон хеле мувофиқ аст, зеро машғулият дар ҷамъият ба инкишофи қобилияти ҳамкорӣ бо одамон ва тарбияи руҳияи иҷтимоӣ дар тиннати тифл таҳким мебахшад. Бозиҳо барои бачаҳои синни томактабӣ ба намудҳои мизӣ-чопӣ (лото, домино, шоҳмот, бозиҳои рӯймизӣ ва ғайра); шифоҳӣ (шуморакҳо, тезгӯякҳо, шӯхиҳо ва ҳоказо); эҷодӣ (экрани сеҳрнок, дастаи эҷодӣ, расмҳо) бо бозичаҳо ва ашёи ҳаракаткунанда ҷудо мешаванд. Бозиҳо ба инкишофи нутқ, хотира, диққаткорӣ ва тасаввурот мусоидат менамоянд. Бозиҳои инкишофдиҳанда дар машғулият бояд гуногун ва бисёр набошанд, зеро бозии аз ҳад бисёр диққати кӯдакро парешон намуда, ба азхудкунии қоидаҳо ва муҳтавои бозиҳо имкон намедиҳад. Агар бозиҳои инкишофдиҳанда ба синну соли бачаҳо мувофиқ набошанд, бачаҳо дар онҳо бозӣ карда наметавонанд. Агар бозиҳо ниҳоят сода бошанд, ба фаъолнокии шавқи кӯдакон таъсир намерасонанд. Аз ин рӯ, ҳангоми интихоби бозиҳо мураббӣ бояд бодиққат бошад.

Бачаҳои синни томактабиро ба бозиҳои нав

тадриҷан ворид кардан лозим аст. Бозиҳо бояд барои кӯдакон дастрас бошанд ва онҳо дар ин бозиҳо неруи муайянеро сарф намоянд, то ки бозиҳо барои инкишофи зеҳнии онҳо мусоидат бикунанд.

Дар хотир доштан муҳим аст, ки бозиҳо бояд, пеш аз ҳама, ба бачаҳо завқу ҳаловат бахшанд. Кӯдак бо шавқу шодӣ бояд бозӣ кунад, то ки аз он чизеро омӯзад, ин яке аз заминаҳои инкишофи ӯ ба ҳисоб меравад ва барои тарбияи минбаъда низ аҳаммияти махсус дорад.

Ҳар як мураббӣ ва ҳатто, волидон хуб дар хотир дошта бошанд, ки барои кӯдакро ба мактаб омода кардан солҳо заҳмат кашидану роҳҳои гуногуни тарбияро ҷустан лозим аст, то ӯ тайёр шавад. Яке аз ин роҳҳо бозиҳои инкишофдиҳанда мебошад, ки ин ба мураббиёну волидон кумак мерасонад ва ин амали мазкур малакаю маҳорати кӯдакро ҷиҳати таҳсили муваффақ дар мактаб зиёд менамояд. Намуди асосии фаъолияти кӯдаки аз ҳафтсола поён бозии эҷодии нақшдор мебошад. Ҳамчунин, кӯдак бояд бештар бо бозичаҳои одӣ, аз ҷумла, мошинчаҳо, лӯхтакҳо, матоъпораҳо, шаклакҳои гуногун (фигураҳо) ва бозичаҳои конструкторӣ машғул шавад.

Бозиҳои инкишофдиҳандаи бачаҳои синни томактабӣ (5-6 сола) набояд аз як соат бештар бошад, зеро тафаккури кӯдак ба раванди омӯзиши чизҳои дигар суст мешавад. Яъне, ба бозии бештар одат намуда, омӯзиши аслиро сарфи назар мекунад.

Машғулият бо кӯдак бояд то даҳ дақиқа давом ёбад, баъди ин намуди фаъолият ӯро назорат кардан лозим аст. Машғулиятро қабл аз он ки кӯдакро дилгир кунад, анҷом додан ҳатмӣ мебошад. Дар кӯдаки синни томактабӣ таваҷҷуҳи ихтиёрӣ ҳанӯз ташаккул наёфтааст. Ӯ метавонад самарабахш бо он фаъолияте машғул шавад, ки барояш аҷиб аст. Кӯшиши "тоқат карда шишта тавонистани кӯдак" ва ӯро ба коре маҷбур кардан, натиҷаи баръаксро медиҳад: кӯдак метавонад, умуман, аз машғулият даст кашад.

Усулҳои (принсипҳои) бозиҳои инкишофдиҳанда чунинанд:

-Ҳамгироии унсурҳои бозӣ ва таълим, гузариш ба бозӣ-шӯхӣ ба воситаи бозӣ-супоришҳо ба фаъолияти таълимӣ-маърифатӣ.

-Тадриҷан мураккаб кардани супоришҳои омӯзишӣ ва шартҳои бозӣ.

-Афзун кардани фаъолияти зеҳнии кӯдак, ташаккули муоширати шифоҳӣ ва ғайришифоҳӣ.

-Ягонагии таъсири таълимӣ ва тарбиявӣ.

Дар машғулиятҳо бозиҳо ва вазифаҳои дидактикие истифода мешаванд, ки онҳо хусусияти зерини инкишофи зеҳниро ба назар мегиранд:

1. Тамоми равандҳои маърифатӣ бо ҳам вобаста буда, аксар вақт онҳоро аз ҳамдигар фарқ кардан мушкил аст, бинобар ин, мавод дар бозиҳо ва вазифаҳо аҳаммияти зиёд дошта, муттаҳидкунанда мебошад. Ин мавод баҳри инкишофи хотира ва даркнамоӣ, тафаккуру тасаввурот ва нутқи фаҳмо истифода мегардад.

2. Дар синни томактабӣ батадриҷ шаклҳои даркнамоӣ (хотираи тасвирӣ, тафаккури аёнӣ, тасаввуротӣ) инкишоф меёбанд. Дар ин давра системаи дуюми сигналӣ - нутқ ташаккул меёбад. Ҳамгироии системаҳои сигналии якум ва дуюм, тасвир (образ) ва сухан хеле муҳим аст. Дар сухан бояд маъно дарк карда шавад.

Дар умум, дуруст интихоб намудан ва истифодабарии бозиҳо ва бозичаҳо дар раванди машғулият метавонад, тарбия ва инкишофи фикрии кӯдаконро таъмин намояд, ки ин дар таҷрибаи амалии халқ ва фаъолияти муассисаҳои томактабӣ истифода гардидааст. Бозичаҳо бояд тибқи ҳама давраҳои синнусолии томактабӣ бо теъдоди кӯдакон ва синну соли онҳо мувофиқат намоянд. Инчунин, масъулини муассисаҳои томактабӣ ва ҳам волидон бояд дар интихоби бозичаҳо барои кӯдакон ба сифату зебоӣ, ороиш ва зоҳири диққатҷалбкунандаи он таваҷҷуҳи ҷиддӣ дошта бошанд, зеро кӯдакон ҳамеша аз бозичаҳои зебо, хушнамуд хурсанду хушҳол гардида, дар замири онҳо шавқу рағбат ба зебоипарастӣ, зебоишиносӣ ва зебоиофарӣ ташаккул меёбад.

Бинобар ин, барои кӯдакони синну соли томактабӣ бозиҳоро на барои ором шудани онҳо ва ё масруф шуданашон ба бозӣ, балки барои омӯзиш ва сайқали зеҳнашон ба кор бибаред ва дар тарбияи фикрию зеҳнии онҳо нақши созгор гузоред.

Шаҳноз КАРИМӢ,
мудири кафедраи методикаи таълим дар муассисаҳои томактабӣ ва миёнаи умумии ФДЧТИБКСМ дар вилояти Суғд

ТАЪЛИМИ ЗАБОНИ МОДАРӢ БО ИСТИФОДАИ МАВОДҲОИ ДИДАКТИКӢ

Барои ҳар як шахси боҳушу бозаковат забони модарии ӯ лафзи поку беолоиш, ширину дилнишин буда, арзиши баланди маънавӣ дорад, зеро бо ин лаҳни гӯшнавоз аввалин бор садои “алла”-и модарро шунида, дар мағз-мағзи ҷони хеш онро ҷой додааст. Миллати куҳанбунёду тамаддунофари тоҷик дар тӯли асрҳо забони худро нигоҳ доштаву ҳифз бинмудааст, зеро дар таърихи башар буданд, халқу миллатҳое, ки забони модарияшонро аз даст додаву бо ин сабаб бахше аз онҳо умуман аз байн рафтаанд. Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар яке аз суханрониҳояшон қайд кардаанд: “Боиси ифтихор аст, ки мардуми хирадманду фарҳангдӯсти мо забони модарии хешро ҳамеша гиромӣ дошта, онро дар баробари дигар муқаддасоти миллӣ, хотираи таърихӣ ва нангу номус ҳифз мекунанд. Забони тоҷикӣ поянда аст, то даме, ки миллати тоҷик ҳаст, забони ӯ низ пойдор хоҳад буд”.

Тавре огаҳ ҳастем, моҳи ноябри соли 1999 бо қарори ҷаласаи 30-юми Анҷумани ҷаҳонии ЮНЕСКО 21-уми феврал ҳамчун Рӯзи байналмилалии забони модарӣ эълон гардид ва аз соли 2000-ум инҷониб, ҳамасола дар олам таҷлил мегардад, ки ин иқдоми муҳим низ дар ҳифзу нигаҳдошти забонҳои дунё нақши арзанда мегузорад.

Мо, соҳибони забон бояд талош варзем, ки забони миллати худро поку покиза ва пойдор нигоҳ дошта, нагузорем, ки эҳтирому иззати ин забони куҳану таърихӣ, лафзи поки модариямон аз байн равад. Ин неъмати бузургро ба насли ҷавону ояндасозамон омӯзонида, дар накутарин ҳолат ба мерос гузорем. Дар ин замина, дар омӯзондану аз бар кардани забони модарӣ нақши муассисаҳои таълимӣ муҳим арзёбӣ мегардад, зеро забони модарӣ, пеш аз ҳама, фанни таълимӣ буда, саҳму мавқеи тарбиявии он низ хеле бузург аст.

Хонандагон асосҳои ибтидоии тарбияи ватандӯстиву хештаншиносӣ, ахлоқию маънавӣ, гуманистиву зебоипарастӣ, касбу меҳнат, донишҳои иқтисодиву экологӣ, тоқатпазириву таҳаммулгароӣ, тафоҳум ва дарки чизи шунидаву хондаву дидаро зимни омӯхтани ҳамин фан аз худ мекунанд. Ҳадаф аз таълими забони модарӣ дар мактаб мутобиқи муносибати босалоҳият ба таълим аз он аст, ки неруи онро ҳамчун воситаи муҳимми муомила ва ифодаи фикр боз ҳам пурқувват намоем. Вазифаи таълими забон дар мактаб басо муҳим буда, мақсади асосияш инкишофи нутқ, такмилу ғанӣ намудани захриаи луғавии он мебошад.

Хонандагони хурдсол, ки нав ба мактаб меоянд, аллакай сухан ронда метавонанд, вале захираи луғавии номукаммал доранд. Дар ин росто, барои ташаккули нутқи хонанда истифодаи стратегияҳои гуногун, асбобҳои аёнӣ ва варақаҳои таълимӣ аз воситаҳои босамари таълим ба ҳисоб меравад. Ба сифати асбобҳои аёнӣ ашёи гирду атроф, расмҳои пурмазмун, варақҳои суратдор, алифбо ва ҳиҷоҳои бурида, таблитсаи ҳиҷову калима ва маводи дигари дидактикӣ васеъ истифода мешаванд. Аз ин лиҳоз, методистон таҳқиқ намудаанд, ки барои азбар намудану мустаҳкамкунии донишҳои нав истифодаи варақаҳо мувофиқи мақсад аст. Варақаҳо намудҳои гуногун дошта, омӯзгорон онҳоро ҳамчун пурсамартарин маводи дидактикӣ дар ҷараёни дарс васеъ истифода мекунанд.

Асосгузори дидактика педагоги олмонӣ Волфганг Радтке (Wolfgang Radtke) (1571-1635) ба-

рои дидактика вазифаҳои асосиро таҳия карда, савол гузошт: **«Чӣ тавр таълим додан лозим аст, ки хонанда зуд, бомуваффақият ва амиқ маводи таълимиро аз худ намояд?».** Ба ҳамин васила, Радтке ба пешниҳоди худ дар бораи дидактика равандҳои таълиму таҷрибаро мавриди таваҷҷуҳ қарор дод.

Дар раванди омӯзиши замони муосир истифодаи маводи дидактикӣ-истифодаи компютер, наворҳои видеоӣ, слайдҳо, тахтаи электронӣ, нақши маводи тақсимотӣ, роҳҳои баланд бардоштани қобилияти эҷодӣ, истифодаи супоришҳои кор дар гурӯҳҳои хурд, корҳои дунафара дар таълими муосир ва дигар воситаи дидактика барои баланд бардоштани донишу малака ва маҳорати хонандагони синфҳои ибтидоӣ муфиду самарабахш мебошад.

Истифодаи аёният дар дарсҳо дар зинаи аввали таҳсилот аз рӯзи якуми оғози машғулиятҳо сар мешавад. Масалан, дар давраи то "Алифбо", дар кӯдакистон ҳангоми шиносоӣ бо ҳайвонҳо, парандаҳо, рустаниҳо ва аломату хусусияти онҳо бояд аз расмҳои ҷолибу зебо истифода баранд. Расм ҳисси зебоипарастии шогирдонро таҳким бахшида, хазинаи луғавиашонро ғанӣ

мекунад ва нутқашонро равону бесакта намуда, диққатнокию мантиқфаҳмияшонро афзун месозад.

Мисол, ҳангоми омӯзиши ҳарфи "Б" танҳо ба китоби "Алифбо" такя накарда, бояд чун аёният расмҳои бодом, биҳӣ, барг, бед, бомро истифода барем. Вақте кӯдак расмҳоро мебинад, ҳарф, моҳият ва шакли онҳо дар хотираш равшан нақш мебандад. Барои он ки дарсҳо шавқовар ва ба фаҳми хонанда наздик бошанд, зарур аст, ки дар тамоми лаҳзаҳои дарс аз аёният ва дигар воситаҳои дидактикии таълим самарабахш истифода барем. Албатта, асбобҳои аёнӣ бояд вобаста ба синну соли хонандагон истифода бурда шаванд ва ба мавзую мундариҷаи дарс мувофиқ бошанд.

Ҳангоми гузаштани мавзуи "Сулҳ" хуб мешуд, аз бозии "Калимаи махфӣ" истифода барем. Дар варақ сурати себ, усто, лола, ҳуштак тасвир карда шудааст. Ба хонандагон супориш медиҳем, ки аз рӯйи расм калимаҳои мувофиқро номбар намоянд. Истифодаи аёният ба муаллим ва хонанда муфид буда, дарс бо он хеле ҷолибу таъсирбахш мегузарад. Муаллим метавонад, дар 45 дақиқаи дарс бо ҳамаи хонандагон кор барад, дар ин сурат ягон хонанда вақти холӣ намеёбад, чунки дарс шавқовар мегузарад.

Варақаҳо низ аёнияти ҳаррӯзаи дарси муаллим мебошанд, ки барои вақтро самаранок истифода бурдан аҳаммияти калон доранд. Ҳар аёнияте, ки аз тарафи омӯзгор истифода мешаванд, бояд хушсохт ва ба талабот ҷавобгӯй бошад. Истифодаи расм дар дарс чунин лаҳзаҳо ва амалиётро дар бар мегирад:

1. Омодасозии хонандагон барои таваҷҷуҳ ба расм;

2. Мушоҳида (тамошо)-и расм;

3. Таҳлили сужети расм;

4. Кор бо калимаҳои дахлдор;

5. Тартиб додани нақша;

6. Нақли даҳонӣ мувофиқи нақша (аз рӯйи мазмуни расм);

7. Иншо вобаста ба расм;

8. Таҳлили иншо.

Ҳамаи ин амалиёт дар дарс бо ҳам робитаи қавӣ доранд. Кӯшиш бояд кард, ки расмҳо барои дарс мувофиқ ба шавқу завқу фаҳми хонандагон ва дар алоқамандӣ ба муҳити зисту доираи фаҳмиши онҳо интихоб шаванд. Расмҳоро,

махсусан, дар дарсҳои инкишофи нутқи мураттаб ва луғатомӯзӣ бештар истифода мебаранд. Ҳамчунин, вобаста ба мундаричаи мавзуъ ва муҳтавои матнҳо, шеъру ҳикояҳо интихоб кардани расмҳо муфиду самарабахш аст. Таҷриба тасдиқ мекунад, ки ҳамон як расмеро, ки вобаста ба мавзуъ дар тахтаи синф овехта шудааст, ҳар як хонанда «ба таври худ» мебинад. Ин маврид дараҷаи дониш, биниш, дарку идрок ва тахаюлоти хонандагон нақшгузор ва омили асосист. Дар бораи аҳаммияту моҳияти расм дар дарс барҷастатарин сухан андарзи педагоги барҷаста К.Д. Ушинский мебошад: **«Агар омӯзгор ба синфе дарояд, ки аз аҳли он як ҳарф ҳам шунидан амри муҳол бошад, бояд корро аз нишон додани расм оғоз намояд. Он гоҳ ҳама ба сухан мепардозанд».**

Ҳангоми истифодаи расмҳо ҳам мавзуъ хуб омӯхта мешавад, ҳам қобилияти андешаронию сухангӯии шогирдон рушд ёфта, муҳаббати онҳо ба диёри маҳбуб, ба забони модарии хеш ба маротиб меафзояд. Ҳамин усули таълимро дар дарсҳои дигар (аз фанҳои риёзӣ, хониш, забонҳои хориҷӣ…) низ бомуваффақият метавон истифода кард, то дараҷаи фикррронӣ ва нутқи хаттию навиштории хонандагон рушд ёбад.

Бо истифода аз ин роҳу усулҳо метавон ҷараёни дарсомӯзии шогирдонро ҷолибу шавқовар гардонд ва барои раванди дурусти таълими забони модарии мо-забони тоҷикӣ заминагузорӣ кард. Ҳар як шахси бозаковату ватандӯст вазифадор аст, ки ҷиҳати поку покиза, беолоишу содаву равон ва бехатову бекамбудӣ нигоҳ доштани лафзи ширини модарии хеш саҳм гузорад. Хусусан, устодону омӯзгорон дар ин амри хайр бояд пешсафу пешқадам бошанду дар таълиму тадриси забони модарии мо-тоҷикӣ ба насли наврас аз навтарин роҳу равишҳои дарсгузарӣ истифода намоянд, зеро ҳар як инсон он вақт дар омӯхтани забонҳои дигар муваффақ мешавад, ки агар бар забони модарии хеш комилан мусаллат бошад:

Ҳар кас ба забони худ сухандон гардад,
Донистани сад забонаш осон гардад.

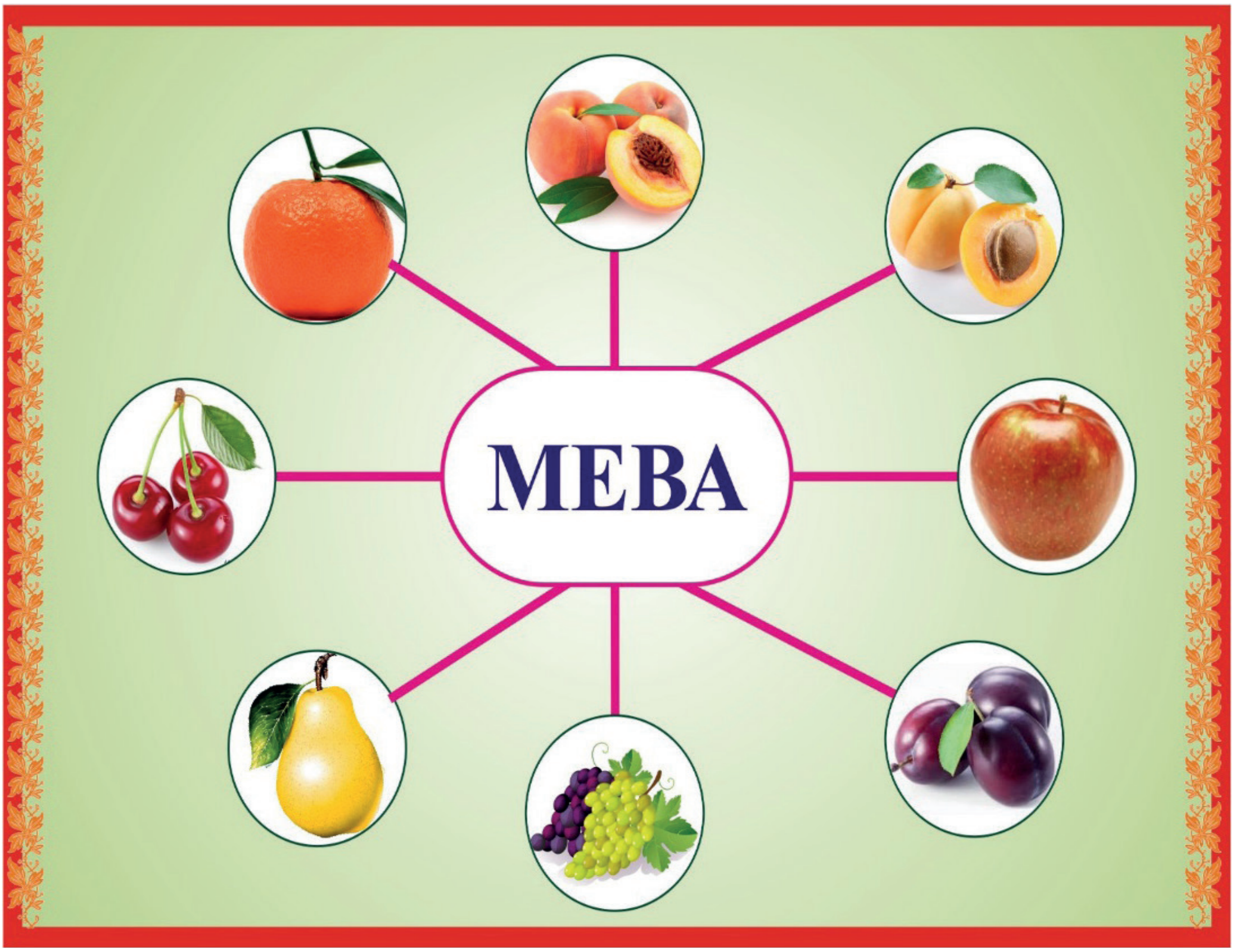

Олга ЧАЛТСЕВА,
омӯзгори фанни забони англисии МТМУ-и Донишгоҳи славянии Тоҷикистон - Россия

ТЕХНОЛОГИЯИ ИСТИФОДАИ БОЗИҲО ДАР ДАРСИ ЗАБОНИ АНГЛИСӢ

Мактаби муосир ба усулҳои таълимие ниёз дорад, ки на танҳо таълими босифатро таъмин намояд, балки шахсият ва иқтидори эҷодии инсонро ошкор созад. Инчунин, таълимоти муосир бояд инсонро ба ҳаёти имрӯза мутобиқ сохта, ба вай зуд ва дуруст қабул кардани қарорҳоро ёд диҳад ва тағйироти иҷтимоиро фаъолона аз худ намояд. Таълими замонавӣ, таълими доимии забони хориҷиро ба хонандагон дарбар мегирад. Ба ин муносибат муаллимону методистҳо усулҳои баланд бардоштани сифати таълими забони хориҷиро доимо ҷустуҷӯ мекунанд. Омӯзонидани хонанда барои муошират бо забони хориҷӣ вазифаи асосии муаллим аст. Луғат, сохторҳои грамматикӣ, ифодаҳои забони хориҷӣ дар шароити воқеии аз ҷиҳати эҳсосот пурборшуда ба хонанда пешниҳод карда мешаванд, ки ин ба зуд ва бардавом дар хотир нигоҳ доштани маводи омӯхташаванда мусоидат мекунад. Усули муошират имкон медиҳад, ки монеаи равонии байни муаллим ва шогирд аз байн бурда шавад. Ҳангоме ки хонандагон дигар “фосила”-ро байни худ ва омӯзгор эҳсос намекунанд ва муоширатро бо омӯзгор ҷолибу шавқовар ва гуворо меҳисобанд, ба онҳо осонтар мешавад, ки бо забони хориҷӣ суҳбат кунанд.

Усули муошират истифодаи зиёди таълими усулҳои бозиро дар бар мегирад. Онҳо дарсҳоро зинда мегардонанд, руҳияи мусбати хонандагонро нигоҳ медоранд ва ҳавасмандиашонро зиёд мекунанд. Истифодаи бозиҳо ҳамчун яке аз усулҳои таълими забони хориҷӣ раванди таълимро хеле осон карда, онро ба кӯдакон наздиктар ва дастрастар мекунад. Вазифаи мо аз он иборат аст, ки ин фанро шавқовар гардонем, зеро бачаҳо ба он чизе, ки шавқи беихтиёри онҳоро бедор мекунад, диққат медиҳанд.

Ҳамчун омӯзгори забони англисӣ истифода аз технологияҳои бозӣ дар дарсро ҷузъи ҷудонашавандаи кори худ мешуморам. Бовар дорам, ки маҳз унсурҳои бозӣ, ки ба раванди таълим дуруст дохил карда шудаанд, метавонанд, барои амалӣ намудани ҳадафи асосии таълими забони хориҷӣ, ки он аз ташаккули салоҳияти коммуникатсионии хонандагон иборат аст, мусоидат намоянд. Дар баробари ин, барои бомуваффақият амалӣ намудани ҳадафи асосии таълим, диққати худро барои иҷрои вазифаҳои муҳимтар равона мекунам:

1) ба вуҷуд овардани «вазъияти мувофиқ» барои ҳар як иштирокдори бозӣ;

2) баланд бардоштани ҳавасмандӣ ба омӯзиши мавзуъ;

3) таъмини рушди шахсии ҳар як иштирокдор;

4) такмили маҳорат, ҳамкории фаъолона ва дӯстона бо ҳамдигар;

5) ба воситаи забони хориҷӣ фаъол гардонидани соҳаҳои равонӣ, маърифатӣ ва эҷодии шахсият;

6) ташаккул ва такмили ҷанбаҳои асосии фаъолияти нутқи забони хориҷӣ: гӯш кардан, хондан, навиштан ва суҳбат кардан.

Дар кори худ кӯшиш мекунам, ки усулҳои бозиро бо роҳҳои гуногун истифода барам:

1. Намудҳои гуногуни дарсҳо:

- дарсҳо барои ташаккули малакаҳои лексикӣ ва грамматикӣ;

- дарсҳо оид ба фаъолгардонии маводи лексикӣ ва грамматикӣ;

- дарсҳои гӯш кардан;

- дарсҳои хониш дар хона;

- дарсҳои омехта;

- дарсҳои такрорӣ ва умумӣ.

2. Ҳамчун воҳиди мустақили раванди таълим, яъне, дарс-бозӣ.

3. Дар марҳилаҳои гуногуни дарс:

- муқаддимавӣ-ҳавасмандӣ;

- такрорӣ;

- тафтиши вазифаи хонагӣ;

- дохил намудани маводи нав;

- мустаҳкамкунӣ.

4. Дар рафти машғулиятҳои беруназсинфӣ:

- бозии нақшӣ - драмавӣ.

Аз таҷрибаҳои худ чанд бозиеро, ки диққати хонандагонро ҷалб мекунанд, барои истифодаи омӯзгорони ҷавони забонҳои хориҷӣ нишон медиҳам.

Дар оғози омӯзиши забони англисӣ дар синфҳои ибтидоӣ, ҳангоми омӯзиши алифбо, шумо метавонед, бозиҳои гуногуни имлоиро истифода баред.

Масалан:

The ABC Games. Муаллим бояд ду маҷмуаи кортҳои ҳарфҳои алифбо дошта бошад. Синф ба ду даста тақсим мешавад. Ҳар як даста як маҷмуаи кортҳоро мегирад. Хонандагон то ҳадди имкон аз тахтаи синф дуртар саф мекашанд. Вақте муаллим як калима мегӯяд, масалан, **"pencil"**, хонандагон бо ҳарфҳои мувофиқ ба назди тахта давида, ин калимаро нишон медиҳанд. Дастаи аввалине, ки калимаро нишон медиҳад, аз рӯйи шумораи ҳарфҳои калима хол мегирад.

The Chain of Letters. Ҳамаи иштирокдорони бозӣ дар як давра меистанд. Хонандагон бо навбат як ҳарфи алифборо ном мебаранд. Ҳар нафаре, ки хато мекунад ё барои ба ёд овардани ҳарфи дуруст вақт сарф мекунад, аз бозӣ хориҷ ва ба ҷойи худ мешинад. Ғолиб он касест, ки ягон хато намекунад. Дар ин бозӣ ҳарфҳоро бо рақамҳо ва ададҳо, номҳои фаслҳо, моҳҳо, рӯзҳои ҳафта ва ғайра, иваз кардан мумкин аст.

Duty letter. Навбатдор ҳарферо ном мебарад, ки ҳамаи калимаҳо бояд бо он оғоз шаванд. Бозингарон ҳарчи бештар калимаҳо менависанд. Барои анҷом додани ин вазифа 2-3 дақиқа ҷудо мешавад: ***wall, wish, window...*** Агар калима хато навишта шавад, он ҳисоб намешавад ва як хол кам мешавад. Истифодаи бозиҳои имлоӣ натиҷаи хуб дошта, имкон медиҳад, донишеро, ки барои омӯзиши минбаъда зарур аст, аз худ карда шавад.

Дар ибтидои дарс гузаронидани бозиҳои фонетикӣ бамаврид аст, ки ҳадафи онҳо муқаррар кардани артикулятсияи дурусти узвҳои нутқи хонандагон ҳангоми талаффузи овозҳои алоҳидаи англисӣ мебошад.

Масалан, маймунчаи бадкор ба дарси забони англисии мо омада, табассум мекунад ва аз кӯдакон хоҳиш мекунад, ки пас аз ӯ гуфтаҳояшро такрор кунанд. Мисол, барои такрори овози ***[h]: he [hi:] - вай, his [hiz] - ӯро; home [həʊm] - хона; help [help] - ёрӣ расонидан; hay [hei] - хас; whom [hu:m] - ба кӣ; high [hai] - баланд.***

Дар оғози дарсҳои забони англисӣ дар синфҳои ибтидоӣ шумо метавонед, тезгӯякҳо ва шеърҳоро бо ҳаракатҳо истифода баред:

The plane is flying high in the sky
VW - VW - VW.
Moving so fast and ever so high
VW - VW - VW.
Over the land and over the sea
VW - VW - VW.
But we always come back in time for tea.
Go, my little pony, go!
GO! GO! GO!

Инчунин, як қатор бозиҳое ҳастанд, ки барои омӯзонидани хонандагон дар истифодаи ҳиссаҳои алоҳидаи нутқ, масалан, шумора ва сифат пешбинӣ шудаанд. Дигар бозиҳо ба мавзуъҳои “харид намудан”, “намуди зоҳирӣ”, “либос” ва ғайраҳо, мувофиқат мекунанд.

Look Sharp. Бозии "Look Sharp" имкон медиҳад, ки луғат хуб такрор шавад. Он бо суръати тез ва бе танаффус гузаронда мешавад. Дар бозӣ ҳамаи хонандагон иштирок мекунанд. Муаллим ҷадвалро ба як хонанда дода, ҳар калимаеро, ки як ҳиссаи нутқро ифода мекунад, ном мебарад ва зуд ҷадвалро ба яке аз ҳамсояҳо медиҳад. Хонандае, ки қоидаҳои бозиро вайрон мекунад, аз он хориҷ ва ҷарима месупорад: одатан ӯ ба забони англисӣ шеър мегӯяд.

Масалан: ***One - two - three - four - five*** ва ғайра (ҳиссаи нутқ - шумора).

Red - green — blue - brown - white ва ғайра (ҳиссаи нутқ - сифат).

In the store. Дар болои пештахтаи мағоза либос ё маводи ғизоӣ гузошта шудаанд, ки онҳоро харидан мумкин аст. Хонандагон ба мағоза рафта, чизҳои заруриро мехаранд.

Pl: Good morning!

P2: Good morning! What would you like to buy?

Pl: Do you have a red blouse? Pl: I would like to buy some cheese.

P2: Yes, I have. Here it is. P2: Take, please.

Pl: Thank you very much. Pl: Thank you.

P2: Not at all. P2: You are welcome.

Pl: Do you have a warm scarf?

P2: Sorry, but I haven't.

Pl: Good bye.

P2: Good bye.

Guess the color. Таҷҳизот: парчамҳои ранга. Аввал муаллим ба сифати баранда баромад мекунад, баъд хонандае, ки ранги парчамро тахмин мекунад, баранда мешавад. Ин баранда парчамеро интихоб мекунад ва онро дар паси худ пинҳон мекунад. Синф бояд фаҳмад, ки парчам чӣ ранг аст: ***"Is it red?"*** Ҳамин тавр, мо ҳарфҳо, рақамҳо ва асбобҳои хонишро меомӯзем.

Pick a bouquet. Таҷҳизот: гулҳои тару тоза, сунъӣ ё баргҳои тирамоҳӣ.

Муаллим: Ҳар яки шумо муаллими дӯстдошта доред. Биёед, бароиҚ ӯ як гулдаста ҷамъ мекунем. Фақат мо бояд як шартро риоя кунем: ранги ҳар як гул ё баргро дуруст номбар кунем, вагарна гулдаста зуд пажмурда мешавад. Хонанда: ***This is a red flower. This is a yellow flower.***

Чистонҳо дар бораи ҳайвонот. Муаллим ба хонандагон як чистонро мехонад ва онҳо бояд ҷавоби ин чистонро ёбанд. Масалан:

1. It is a domestic animal. It likes fish, (a cat)

2. It is a wild animal. It likes bananas, (a monkey)

3. It is very big and grey, (an elephant)

4. This animal likes grass. It is a domestic animal. It gives us milk, (a cow)

Барои ҳар як ҷавоби дуруст гурӯҳ 1 холро ба даст меорад.

Рассомони шӯх. Хонанда бо чашмони баста расми як ҳайвонро мекашад ва хонандаи дигар ба он нигоҳ карда, узвҳои онро номбар мекунад:

Draw a head, please.

Draw a body, please.

Draw a tail, please.

Агар расм хуб кашида шавад, пас гурӯҳ 5 хол ба даст меорад.

Seasons. Муаллим яке аз хонандагонро даъват мекунад, ки дар бораи фасли сол фикр кунад ва онро бидуни номгузорӣ тавсиф кунад. Масалан: ***It is cold. It is white. I ski. I skate. I throw snowballs.*** Хонандагон кӯшиш менамоянд, ёбанд: ***Is it spring? Is it winter?***

Дар бозӣ он нафаре ғолиб мешавад, ки номи ин фасли солро ёбад.

Дар хотима бори дигар қайд кардан мехоҳем, ки усулҳои бозӣ яке аз усулҳои самарабахши таълими забони хориҷӣ ба шумор меравад, зеро асоси психологию педагогии онҳо фаъолияти бозиро ташкил медиҳад, ки дар инкишофи равонии хонандагон саҳми калон мегузорад. Бозӣ равандҳои фикрронипо фаъол мекунад ва ҳавасмандии омӯзиши забони хориҷиро зиёд менамояд.

Ба хулосае омадан мумкин аст, ки усулҳои таълими бозӣ гуногунанд. Вобаста ба мақсадҳои педагогӣ, усулҳои ташкил ва дараҷаи забондонӣ якчанд гурӯҳи бозиҳоро ҷудо мекунанд. Масалан, нақшбозӣ ва бозиҳои зеҳнӣ дониши баланди луғатдониро талаб мекунанд. Бозиҳо метавонанд, дар шакли унсурҳои бозӣ, ҳолатҳо, машқҳо пешниҳод карда шаванд ва ба ҳадафҳои дигар низ метавонанд, нигаронида шаванд.

Адабиёт:

1. Алексеев Н.Г., Золотник Б.А., Громыко Ю.В. Организационно-деятельностная игра: возможности в области применения// Вестник высшей школы. -№7, 1987г. - с. 30-35.

2. Арсентьева Р.П. Игра-ведущий вид деятельности в дошкольном детстве - Форум, 2009г. -144с.

3. Ганина Н. С. Игровые технологии на начальном этапе обучения - Альманах школы, 2007г. № 139 с. 67-68.

4. Колесникова И.Е., Игры на уроке английского языка. 5 кл.: пособие для учителя - Минск : Нар. асвета, 1990г. - 112 с.

Абдулло МИРЗОЕВ,
омӯзгори Донишгоҳи миллии Тоҷикистон,
Муродалӣ МИРЗОРАҲИМЗОДА,
омӯзгори Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

НАМУНАИ ҲАЛЛИ МИСОЛУ МАСЪАЛАҲО БАРОИ ОЗМУНИ ҶУМҲУРИЯВИИ “ИЛМ-ФУРӮҒИ МАЪРИФАТ”

Дар Тоҷикистон ҳамасола озмуни ҷумҳуриявии "Илм-фурӯғи маърифат" баргузор мегардад, ки дар он хонандагону донишҷӯён фаъолона ширкат меварзанд.

Баргузории чунин озмунҳои сатҳи баланд наврасону ҷавононро ба бештар омӯхтани фанҳои табиӣ-риёзӣ ҳавасманд мегардонад. Вобаста ба ин, ҳалли мисолу масъалаҳоро дар кори хаттии Озмуни ҷумҳуриявии “Илм-фурӯғи маърифат” аз фанни математика барои хонандагони муассисаҳои таълимӣ пешкаш менамоем.

$$\begin{cases} \frac{a}{x} - \frac{b}{z} = c - xz, \\ \frac{b}{y} - \frac{c}{x} = a - xy, \\ \frac{c}{z} - \frac{a}{y} = b - yz. \end{cases}$$

Ҳал. Системаро нисбат ба параметрҳои a, b, c ҳал намуда, тағйирёбандаҳои x, y, z -ро меёбем. Бигзор $a, b, c \neq 0$ ва $x, y, z \neq 0$ бошад, он гоҳ аз усули Крамер истифода мебарем:

$$\begin{cases} -\frac{a}{x} + \frac{b}{z} + c = xz, \\ a - \frac{b}{y} + \frac{c}{x} = xy, \\ \frac{a}{y} + b - \frac{c}{z} = yz. \end{cases}$$

$$\Delta = \begin{vmatrix} -\frac{1}{x} & \frac{1}{z} & 1 \\ 1 & -\frac{1}{y} & \frac{1}{x} \\ \frac{1}{y} & 1 & -\frac{1}{z} \end{vmatrix} = -\frac{1}{xyz} + \frac{1}{xyz} + 1 + \frac{1}{y^2} + \frac{1}{x^2} + \frac{1}{z^2} =$$

$$= 1 + \frac{1}{y^2} + \frac{1}{x^2} + \frac{1}{z^2} = \frac{x^2y^2z^2 + x^2y^2 + z^2x^2 + y^2z^2}{x^2y^2z^2}$$

$$\Delta a=\begin{vmatrix} xz & \frac{1}{z} & 1 \\ xy & -\frac{1}{y} & \frac{1}{x} \\ yz & 1 & -\frac{1}{z} \end{vmatrix}=\frac{x}{y}+xy+\frac{y}{x}+z-z+\frac{xy}{z^2}=$$

$$=\frac{x}{y}+xy+\frac{y}{x}+\frac{xy}{z^2}=\frac{x^2y^2z^2+x^2y^2+z^2x^2+y^2z^2}{xyz^2};$$

$$\Delta b=\begin{vmatrix} -\frac{1}{x} & xz & 1 \\ 1 & xy & \frac{1}{x} \\ \frac{1}{y} & yz & -\frac{1}{z} \end{vmatrix}=\frac{y}{z}+\frac{z}{y}+yz-x+x+\frac{yz}{x^2}=$$

$$=\frac{y}{z}+\frac{z}{y}+yz+\frac{yz}{x^2}=\frac{x^2y^2z^2+x^2y^2+z^2x^2+y^2z^2}{x^2yz},$$

$$\Delta c=\begin{vmatrix} -\frac{1}{x} & \frac{1}{z} & xz \\ 1 & -\frac{1}{y} & xy \\ \frac{1}{y} & 1 & yz \end{vmatrix}=\frac{z}{x}+\frac{x}{z}+xz+\frac{xz}{y^2}+y-y=$$

$$=\frac{z}{x}+\frac{x}{z}+xz+\frac{xz}{y^2}=\frac{x^2y^2z^2+x^2y^2+z^2x^2+y^2z^2}{xy^2z},$$

Аз ин ҷо:

$$a=\frac{\Delta a}{\Delta}=\frac{\frac{x}{y}+xy+\frac{y}{x}+\frac{xy}{z^2}}{1+\frac{1}{y^2}+\frac{1}{x^2}+\frac{1}{z^2}}=xy,$$

$$b=\frac{\Delta b}{\Delta}=\frac{\frac{y}{z}+\frac{z}{y}+yz+\frac{yz}{x^2}}{1+\frac{1}{y^2}+\frac{1}{x^2}+\frac{1}{z^2}}=yz,$$

$$c=\frac{\Delta c}{\Delta}=\frac{\frac{z}{x}+\frac{x}{z}+xz+\frac{xz}{y^2}}{1+\frac{1}{y^2}+\frac{1}{x^2}+\frac{1}{z^2}}=yz.$$

мешавад.

2. Исбот намоед, ки ҳангоми $x,y,z\epsilon R$ будан, нобаробарии зерин ҷой дорад:

$$\mathbf{6(x+y-z)(x^2+y^2+z^2)+27xyz\le 10(x^2+y^2+z^2)^{\frac{3}{2}}.}$$

Ҳал. Нобаробариро дар чунин шакл менависем:

$$10(x^2+y^2+z^2)^{\frac{3}{2}}-6(x+y-z)(x^2+y^2+z^2)\ge 27xyz.$$

Тарафи чапи нобаробариро дар асоси нобаробарии Коши Швартс баҳо медиҳем:

$$10(x^2+y^2+z^2)^{\frac{3}{2}}-6(x+y-z)(x^2+y^2+z^2)=$$

$$=(x^2+y^2+z^2)\left(10\sqrt{x^2+y^2+z^2}-6(x+y-z)\right)=(x^2+$$

$$+y^2+z^2)\left(\frac{10}{3}\sqrt{x^2+y^2+z^2}\sqrt{2^2+2^2+1^2}-6(x+y-z)\right)\ge$$

$$\geq (x^2+y^2+z^2)\left(\frac{10(2x+2y+z)}{3}-6(x+y-z)\right)=$$

$$=\frac{(x^2+y^2+z^2)(2x+2y+28z)}{3}.$$

Дар асоси формулаи Коши

$$x^2+y^2+z^2=4\cdot\frac{x^2}{4}+4\cdot\frac{y^2}{4}+z^2\geq 9\sqrt[9]{\frac{x^8y^8z^2}{4^8}};$$

$$2x+2y+28z=2x+2y+7\cdot 4z\geq 9\sqrt[9]{(2x)(2x)(4z)^7}=9\sqrt[9]{4^8xyz^7}.$$

Ҳамин тавр меёбем:

$$10(x^2+y^2+z^2)^{\frac{3}{2}}-6(x+y-z)(x^2+y^2+z^2)\geq$$

$$\geq\frac{(x^2+y^2+z^2)(2x+2y+28z)}{3}\geq\frac{1}{3}\cdot 9\cdot\sqrt[9]{\frac{x^8y^8z^2}{4^8}}\cdot 9\sqrt[9]{4^8xyz^7}=$$

$$=27\cdot\sqrt[9]{\frac{x^8y^8z^2}{4^8}4^8xyz^7}=27\sqrt[9]{x^9y^9z^9}=27xyz.$$

Нобаробарӣ исбот шуд.

3. Дар пирамидаи секунҷаи сарбурида, баландӣ ба 10 м, тарафҳои асоси поёнӣ, мувофиқан, ба 27м, 29м ва 25 м ва периметри асоси болоӣ ба 72 м баробаранд. Ҳаҷми пирамидаи сарбуридаро муайян кунед.

Ҳал. Азбаски тарафҳои асоси поёнии пирамидаи секунҷа мувофиқан, ба 27 м, 29 м, 25 м ва периметри асоси секунҷаи боло ба 72 м, баландӣ ба 10 м баробар аст, дар асоси хосияти мутаносибии тарафҳо меёбем:

$$27x+29x+25x=72, x=\frac{8}{9}, a_1=24, b_1=\frac{200}{9}, c_1=\frac{232}{9}.$$

Акнун барои ёфтани ҳаҷми пирамида аз формулаи

$$V=\frac{1}{3}h(S_1+S_2+\sqrt{S_1S_2})$$

истифода мебарем. Дар ин ҷо S_1, S_2 масоҳати асосҳои секунҷа буда, h-баландии пирамида ва v-ҳаҷми онро ифода менамоянд.

$h=10$ м баландии пирамида сарбурида аст. Дар асоси формулаи Герон масоҳати секунҷаҳоро меёбем:

$$S_1=\sqrt{36(36-24)\left(36-\frac{200}{9}\right)\left(36-\frac{232}{9}\right)}=\frac{16}{3}\sqrt{3\cdot 23\cdot 31},$$

$$S_2=\sqrt{\frac{81}{2}\left(\frac{81}{2}-27\right)\left(\frac{81}{2}-25\right)\left(\frac{81}{2}-29\right)}=\frac{27}{4}\sqrt{3\cdot 23\cdot 31},$$

Қиматҳои S_1, S_2 ва h- ро ба ҷояшон гузошта, ҳаҷми пирамидаи сарбуридаро меёбем:

$$V=\frac{1}{3}10\left(\frac{16}{3}\sqrt{3\cdot 23\cdot 31}+\frac{27}{4}\sqrt{3\cdot 23\cdot 31}+6\sqrt{3\cdot 23\cdot 31}\right)=$$

$$=\frac{10}{3}\cdot\frac{217}{12}\sqrt{3\cdot 23\cdot 31}=\frac{1085}{18}\sqrt{2139}.$$

Ҷавоб: $V=\frac{1085}{18}\sqrt{2139}$м^3.

4. Функсияи ададӣ барои ҳамаи қиматҳои ҳақиқии x ва y баробарии $g(x+y)=g(x)+g(y)+80xy$ -ро қонеъ мекунад. Қимати $g\left(\frac{4}{5}\right)$ -ро ёбед, агар $g\left(\frac{1}{4}\right)=2$ бошад.

Ҳал. Дар функсияи додашуда $x=y=\frac{1}{4}$ гузошта меёбем:

$$g\left(\frac{1}{2}\right)=g\left(\frac{1}{4}+\frac{1}{4}\right)=g\left(\frac{1}{4}\right)+g\left(\frac{1}{4}\right)+80\cdot\frac{1}{4}\cdot\frac{1}{4}=2+2+5=9.$$

Акнун дар баробарии додашуда $x=y=\frac{1}{2}$ гузошта меёбем:

$$g(1)=g\left(\frac{1}{2}+\frac{1}{2}\right)=g\left(\frac{1}{2}\right)+g\left(\frac{1}{2}\right)+80\cdot\frac{1}{2}\cdot\frac{1}{2}=9+9+20=38$$

Бигзор $g\left(\frac{1}{5}\right)=x$ бошад, пас

$$g\left(\frac{2}{5}\right)=g\left(\frac{1}{5}\right)+g\left(\frac{1}{5}\right)+80\cdot\frac{1}{5}\cdot\frac{1}{5}=2x+\frac{16}{5}.$$

Аз ин ҷо $g\left(\frac{4}{5}\right)=g\left(\frac{2}{5}\right)+g\left(\frac{2}{5}\right)+80\cdot\frac{2}{5}\cdot\frac{2}{5}=4x+\frac{96}{5}$

Аз тарафи дигар

$$38=g(1)=g\left(\frac{4}{5}+\frac{1}{5}\right)=g\left(\frac{4}{5}\right)+g\left(\frac{1}{5}\right)+80\cdot\frac{4}{5}\cdot\frac{1}{5}=5x+32.$$

Ин муодиларо ҳал карда меёбем, ки $x=\frac{6}{5}$ ва

$$g\left(\frac{4}{5}\right)=4\cdot\frac{6}{5}+\frac{96}{5}=\frac{24+96}{5}=\frac{120}{5}=24.$$ аст.

Ҷавоб: $g\left(\frac{4}{5}\right)=24.$

5.**Айниятро исбот кунед:**

$$\frac{\sqrt[3]{\sqrt{5}-\sqrt{3}}\cdot\sqrt[6]{8+2\sqrt{15}}-\sqrt[3]{a}}{\sqrt[3]{\sqrt{20}+\sqrt{12}}\cdot\sqrt[6]{8-2\sqrt{15}}-2\sqrt[3]{2a}+\sqrt[3]{a^2}}=\frac{1}{\sqrt[3]{2}-\sqrt[3]{a}}.$$

Ҳал. Тарафи чапи баробариро гирифта, пас аз табдилдиҳӣ меёбем:

$$\frac{\sqrt[3]{\sqrt{5}-\sqrt{3}}\cdot\sqrt[6]{8+2\sqrt{15}}-\sqrt[3]{a}}{\sqrt[3]{\sqrt{20}+\sqrt{12}}\cdot\sqrt[6]{8-2\sqrt{15}}-2\sqrt[3]{2a}+\sqrt[3]{a^2}}=$$

$$=\frac{\sqrt[6]{\left(\sqrt{5}-\sqrt{3}\right)^2(8+2\sqrt{15})}-\sqrt[3]{a}}{\sqrt[6]{\left(\sqrt{20}+\sqrt{12}\right)^2(8-2\sqrt{15})}-2\sqrt[3]{2a}+\sqrt[3]{a^2}}=\frac{\sqrt[6]{4}-\sqrt[3]{a}}{\sqrt[6]{8}-2\sqrt[3]{2a}+\sqrt[3]{a^2}}=$$

$$=\frac{\sqrt[6]{4}-\sqrt[3]{a}}{\sqrt[6]{8}-2\sqrt[3]{2a}+\sqrt[3]{a^2}}=\frac{\sqrt[3]{2}-\sqrt[3]{a}}{\sqrt[3]{4}-2\sqrt[3]{2a}+\sqrt[3]{a^2}}=\frac{\sqrt[3]{2}-\sqrt[3]{a}}{\left(\sqrt[3]{2}-\sqrt[3]{a}\right)^2}=\frac{1}{\sqrt[3]{2}-\sqrt[3]{a}}.$$

Аёният исбот шуд.

Ҳусейн АЛИЕВ,
омӯзгори фанни биологияи Литсейи Умари Хайём дар ноҳияи Синои шаҳри Душанбе

ДАРСИ НАМУНАВӢ: ПОЛИМЕРҲОИ БИОЛОГӢ - САФЕДАҲО

Мавзуи мазкур дар муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ барои хонандагони синфҳои 10, аз фанни биология пешбинӣ шудааст. Мо дар ин нигошта як дарси намунавиро барои омӯзгорон, махсусан, омӯзгорони ҷавон пешниҳод менамоем, то дар раванди дарсҳои хеш аз он истифода баранд. Умедворам, ки ҳамчун маводи роҳнамо муфид бошад.

Мақсади дарс
Хонандаҳо бояд:
- Оид ба аҳаммияти сафедаҳо дар ҳуҷайра маълумот дошта бошанд.
- Дар бораи сафедаҳо бештар донанд ва бо мисолҳо шарҳ дода тавонанд.
- Структураи (сохторҳои) сафеда, аминокислотаҳо-сохтори комплементариро донанд ва шарҳ дода тавонанд.
-Структураҳои (сохторҳои) сафедаро аз ҳамдигар фарқ карда тавонанд.

Таҷҳизонидани дарс: матн, китоби дарсӣ, плакатҳо расм, тасвирҳо ва презентатсияҳо.

Методҳо: даҳонӣ (шифоҳӣ): лексия, суҳбат, нақл, **аёнӣ**: нақша, таблитса, расм, тасвирҳо, тахтаи электронӣ, **амалӣ**: мушоҳида, супоришҳо, кор бо китоби дарсӣ, методи фаъолгардонӣ, масъалагузорӣ, корҳои инфиродӣ ва гурӯҳӣ.

Равиши дарс:
I. Қисми ташкилии дарс:
- ба ҷо овардани одоби муошират;
- тайёр намудани хонандагон ба дарс;
- аз назар гузарондани шумораи хонандагон.
- мавҷуд будани бӯру латта.
- тоза будани синф аз ҷиҳати гигиенӣ-санитарӣ.

II. Пурсиши вазифаи хонагӣ

Аз аҳли синф ба таври индивидуалӣ ё фронталӣ бо воситаи варақаҳо, презентатсияҳо ва дигар маводди ёрирасон дар муддати 10-15 дақиқа вақт дода, вазифаи хонагиро пурсед. Ҳамин тавр, на кам аз 50-60 фоизи хонандаҳо бояд пурсида шаванд.

III. Муаррифӣ ва муҳокимаи мавзуи нав

Бо нақшаи мавзуъ хонандагонро шинос кунед ва онҳоро ба муҳокима даъват намоед. Пурсед, ки аз нақшаи гузошташуда кадомаш ба онҳо бештар наздик аст.

IV. Матни мухтасари лексияи омӯзгор

Мавзуъ: “Полимерҳои биологӣ-сафедаҳо”.

Дар байни моддаҳои органикии ҳуҷайра сафедаҳо миқдоран бартарӣ дошта, аз рӯйи аҳаммият ҷойи аввалро ишғол менамоянд. Дар ҳайвонот тақрибан 50 фоизи массаи хушки ҳуҷайраҳо ба сафедаҳо рост меояд. Дар организми одам 5 миллион намуди молекулаҳои сафедагӣ вомехӯранд, ки на фақат байни ҳамдигар, инчунин, аз сафедаҳои дигар организмҳо низ фарқ мекунанд.

Бо вуҷуди ҳамин қадар гуногунӣ ва мураккабии сохт сафедаҳо ҳамагӣ аз 20 аминокислотаи мухталиф таркиб ёфтаанд. Формулаи умумии онҳо чунин аст:

H2N-CH-COOH
NH

Дар қисми чапи молекула гурӯҳи аминӣ-HN ҷойгир шудааст, ки он хосияти асосиро зоҳир менамояд; аз тарафи рост гурӯҳи карбоксил COOH-гурӯҳи кислотагӣ ҷойгир аст, ки барои тамоми кислотаҳои органикӣ хос мебошад. Аз ин рӯ, фаҳмидан душвор нест, ки аминокислотаҳо пайвастагиҳои амфотерӣ буда, ба хосиятҳои химиявии ҳам асос ва ҳам кислота соҳибанд. Ин сабаби байни якдигар

таъсири мутақобила намудани онҳо мегардад. Молекулаи аминокислотаҳо бо ҳам пайваст шуда, байни гурӯҳи карбоксилӣ (COOH) ва аминӣ (HiN) банд ба вуҷуд меоранд. Чунин бандро банди ковалентӣ, вале дар ин маврид онро банди пептидӣ меноманд. Пайваст шудани ду аминокислота дар як молекула-дипептид, се аминокислота-трипептид номида мешавад. Пайвастагии иборат аз 20 аминокислота ва боқимондаи аз он бештари аминокислотагиро полипептид меноманд. Пайваст шудани ду аминокислота дар як молекула-дипептид, се аминокислота-трипептид номида мешавад. Пайвастагии иборат аз 20 аминокислота ва боқимондаи аз он бештари аминокислотагиро полипептид меноманд. Сафедаҳо бо дигар моддаҳои органикӣ пайваст шуда, пайвастагиҳои гуногунро ба вуҷуд меоранд:

1. Сафеда + карбогидрат = гликопротеид

2. Сафеда + чарб = липопротеид

3. Сафеда + кислотаи нуклеинӣ = нуклеопротеид

4. Сафеда + боқимондаи фосфат = фосфопротеид

5. Сафеда + пайвастагии рангдор = хромопротеид.

Вазифаҳои сафедаҳо

1) Бинокорӣ (пластикӣ) - мембранаҳо, органоидҳои ҳуҷайра, инчунин, сохторҳои ғайриҳуҷайравӣ (вирусҳо) аз сафедаҳо сохта мешавад.

2) Катализаторӣ - катализаторҳои биологӣ-ферментҳо моддаҳои табиаташон сафедагӣ буда, суръати реаксияи химиявиро дар ҳуҷайра то даҳҳо ва ҳазор маротиба метезонанд.

3) Ҳаракатӣ - ҳаракати мӯяк, мижгонак, қамчинак, кашишхӯрии мушакҳо (актин, миозин), ҳаракати барг дар растаниҳо.

4) Нақлиётӣ - гемоглобин-оксигенро мекашонад, интиқоли моддаҳои фаъоли биологӣ гормонҳо, кашонидани КРН аз ядро ба ситоплазма, сафедаҳои мембрана моддаҳоро мегузаронанд.

5) Муҳофизатӣ - антитела бо моддаҳои бегонаи организм антигенҳо мубориза бурда, комплекси антител-антигенро ҳосил карда, нобуд мекунанд. Ба ин сафедаҳо фибриноген ва интерферон мисол шуда метавонанд.

Сохторҳои (структураи) сафедаҳо

Сохтори якумин	Сохтори дуюмин	Сохтори сеюмин	Сохтори чорумин
Аз ҳисоби банди пептидӣ ё ковалентӣ ҳосил мешавад. Шакли занҷирмонандро доро мебошад. Пайдарҳам ҷойгиршавии аминокислотаҳоро дар занҷири полипептидӣ структураи якумини сафеда меноманд.	Аз ҳисоби банди гидрогенӣ ба амал меояд. Шакли спирали печутобхурдаро доро мебошад. Дар ду шакл вомехӯрад; α-спирал ва β – структура	Аз ҳисоби бандҳои дисулфидӣ (бандҳои устувор) ба амал меояд, инчунин, дар ташаккули он 3 банди ноустувор низ иштирок мекунанд; -Ионӣ -Дисулфидӣ -Гидрогенӣ -Кашиши гидрофобӣ Шакли кура, калобача (глобула) –ро дорад. Сохтори сеюмин дорои вазифаи муайян мебошад.	Якҷояшавии якчанд молекулаи дорои сохтори сеюмдошта, дар як молекула. Аз ҳисоби бандҳои металлӣ (Fe-гемоглобин, Mg-хлорофил) ба амал меояд. Инчунин, бандҳое, ки структураи сеюмро ташкил медиҳанд, сохта мешавад. Шакли тӯбча ё глобулаи мураккабро (якчанд глобулаи якҷояшуда) доро мебошад.

6) Энергетикӣ - ҳангоми таҷзияшавии 1 гр сафеда 17,6 кҶ энергия ҳосил мешавад, лекин сафедаҳо ҳамчун манбаи энергия кам истифода мешаванд.
7) Идоракунӣ - бештари ҳормонҳо табиати сафедагӣ дошта, организмро идора мекунанд.

V. Кластер

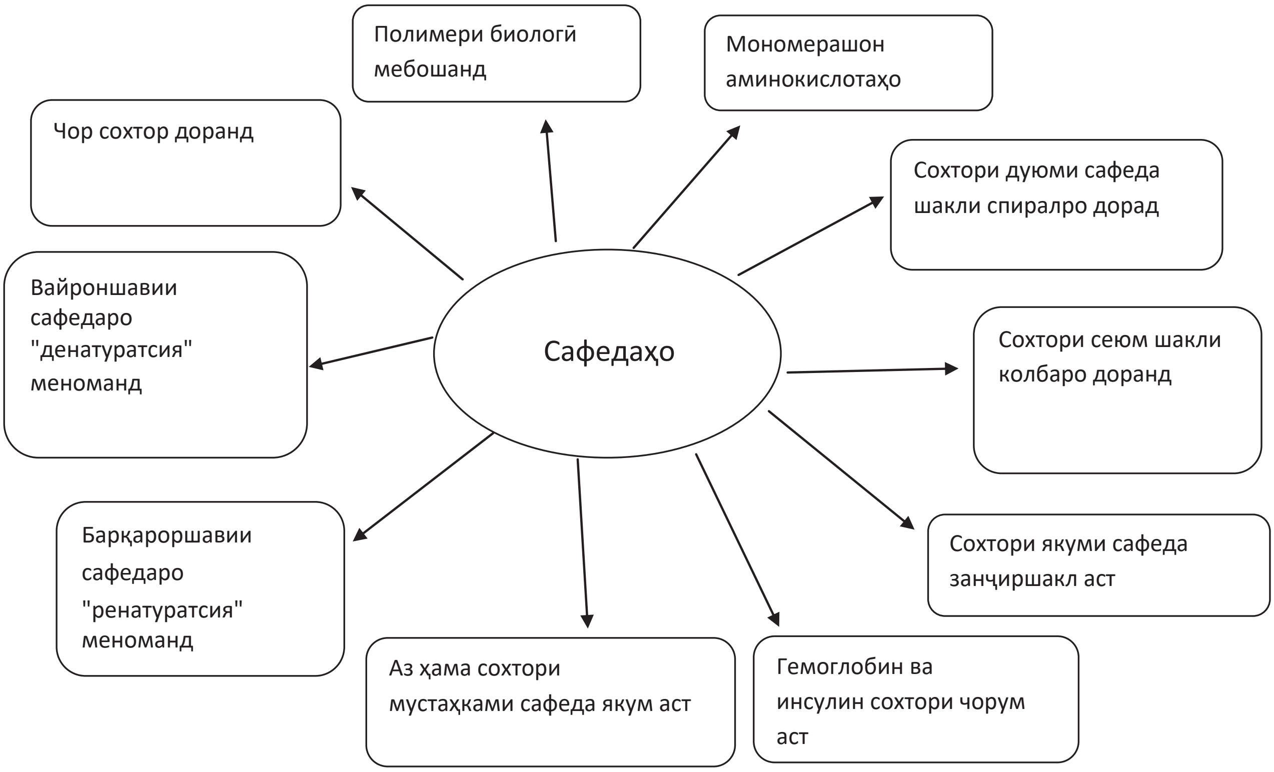

Истилоҳот:
Аминокислотаҳо мономери сафедаҳо мебошанд.
Денатуратсия-вайроншавии структураи сафедаҳо.
Ренатуратсия-барқароршавии молекулаи сафедаҳо.
Дипептид-пайвастагии ду аминокислота дар як занҷир.
Олигопептид-пайвастшавии аз 2 то 20 аминокислота дар як занҷир.
Гидрофил-молекулаҳои дар об ҳалшаванда.
Гидрофоб-молекулаҳои дар об ҳалнашаванда.

VI. Арзёбӣ саволу ҷавоб

Бо истифодаи саволҳои умумӣ оид ба матн сатҳи фаҳмиши хонандагонро санҷед. Ҷавоби хонандагонро мушоҳида кунед ва барои худ доир ба инкишофи онҳо қайдҳо кунед.

Намунаи саволҳо:

1. Дар пайдарпай ҷойгир шудани аминокислотаҳо дар занҷири полипептидӣ кадом сохтори сафедаро пайдо кардаанд?
A) якумин B) чорумин C) дуюмин D) сеюмин

2. Дар сохтори якумин аминокислотаҳо байни ҳамдигар тавассути кадом бандҳо пайваст шудаанд?
A) банди дисулфидӣ B) гидрогенӣ C) бандҳои ионӣ D) бандҳои пептидӣ

3. Дар кадом сохтори сафеда он шакли спирали печутобхӯрдаи сатҳаш чиндор пайдо намудааст?
A) якумин B) чорумин C) дуюмин D) сеюмин

4. Дар кадом сохтори сафеда дар байни радикалҳои аминокислотаҳо бандҳои дисулфидӣ пайдо мешавад?
A) якумин B) чорумин C) дуюмин D) сеюмин

5. Агар молекулаи сафеда шакли кура ё калобаро дошта бошад, он дорои кадом сох-

тор мебошад?

А) якумин В) чорумин С) дуюмин D) сеюмин

6. Молекулаи сафеда вақти кадом сохторро соҳиб гаштан вазифаи биологии худро ичро карда метавонад?

А) якумин В) чорумин С) дуюмин D) сеюмин

7. Кадом сохтори сафеда, ба ғайр аз қисмати сафедавӣ боз қисмати ғайрисафедавӣ низ дорад?

А) якумин В) чорумин С) дуюмин D) сеюмин

8. Гемоглобин ва инсулин сохтори чандумро соҳиб мешавад?

А) якумин В) чорумин С) дуюмин D) сеюмин

9. Раванди гум кардани структураи сафедаро чӣ меноманд?

А) денатуратсия В) асимилятсия С) ренатуратсия D) полимеризатсия

10. Раванди барқарор шудани структураи сафедаро чӣ меноманд?

А) денатуратсия В) асимилятсия С) ренатуратсия D) полимеризатсия

VII. Ҷамъбаст ва хулоса

Кӯшиши хонандагон қадр карда мешавад. Омӯзгор бо ин мақсад аз суханони руҳбаландкунанда истифода мебарад: «Ба ҳамаатон ташаккур!», «Дар ин дарс шумо фаъолона иштирок намудед!», «Ман аз фаъолияти шумо хеле шод шудам!», "Аҳсант ба шумо, шогирдони азиз!" ва ғайра.

Диққати хонандагонро ба мақсадҳои таълимии дарс равона сохта, аз онҳо пурсед, ки аз нақшаҳои пешниҳодшуда ба ҳалли кадомаш ноил гаштанд? Барои ин дар раванди дарс кадом корҳоро ичро карданд?

Вазифаи хонагӣ:

Аз хонандагон хоҳиш намоед, ки вазифаи ба замима омадаро дар хона иҷро намоянд.

VIII Супориши вазифаи хонагӣ:

Мавзуъ: “Полимерҳои биологӣ-сафедаҳо”, аз саҳифаи 71 то 75 хондан.

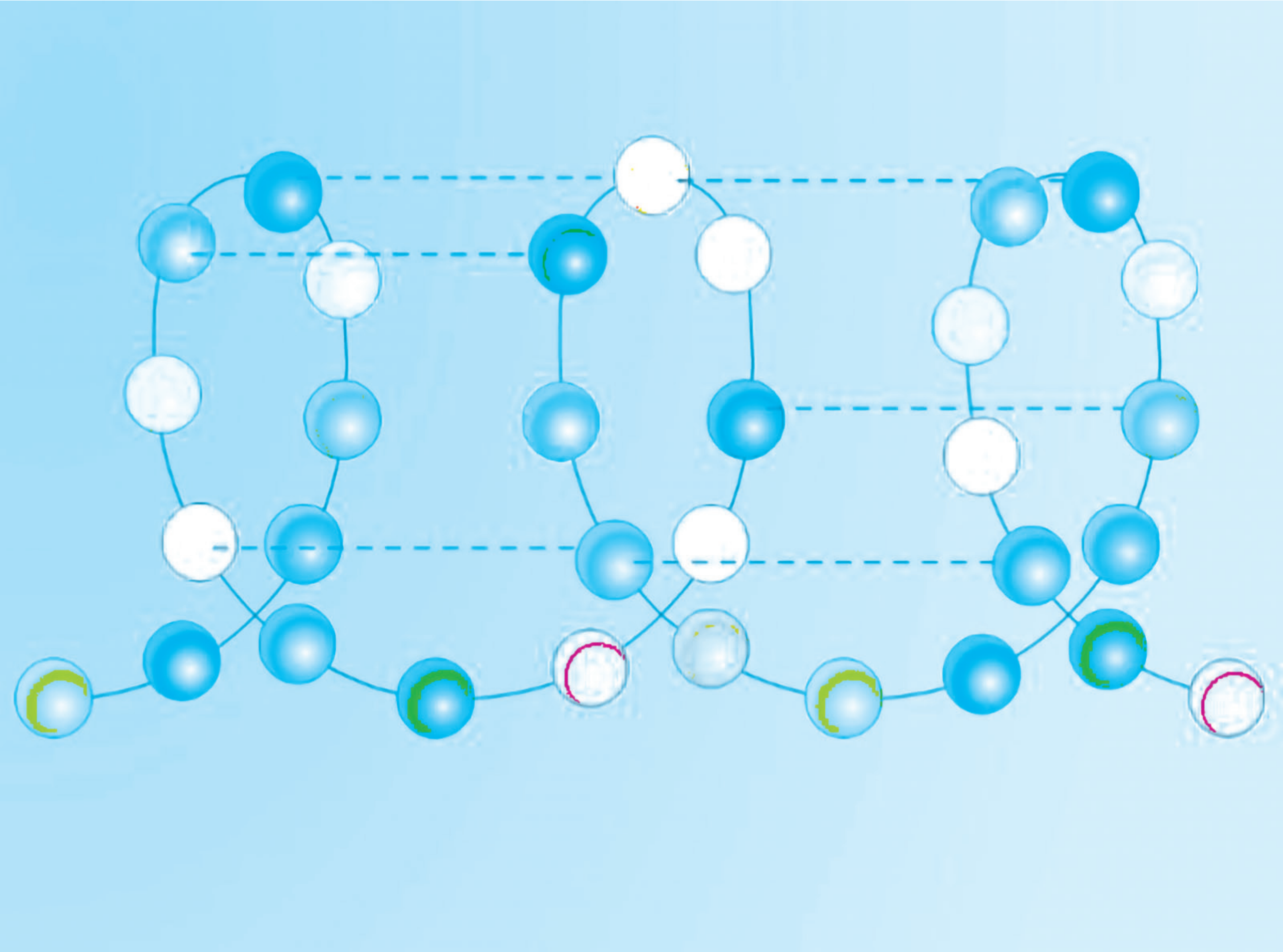

Парвиз ҒУЛОМАСАЙНОВ,
ҷонишини директор оид ба корҳои таълими МТМУ-и №35-и ноҳияи Ишкошими Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон

ТАРЗИ ТАШКИЛИ КОРИ МУСТАҚИЛОНА ДАР ДАРСИ ГЕОГРАФИЯ

Имрӯзҳо дар тамоми самтҳои ҳаёти иқтисодӣ, сиёсӣ, маънавӣ ва маърифатии халқи шарифи Тоҷикистони соҳибистиқлол дигаргуниҳои куллӣ ба амал омада истодаанд. Мактабу маорифро Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон самти афзалиятнок ҳисобидаанд, зероояндаи ҷамъият ба мактабу маориф ва таълиму тарбияи дурусти насли наврас алоқамандии зич дорад.

Шакли асосии таълиму тарбия дар мактаб дарс аст ва маҳз тавассути он омӯзгор вазифаҳои дар пеш гузоштаи худро амалӣ мегардонад. Пешрафти кори омӯзгор ба маҳорату тавоноии ӯ вобаста аст, зеро танҳо омӯзгори хуб метавонад, шогирдро дар дарс хуб тарбия ва таълим диҳад, аммо дар дастёбӣ ба натиҷаи назаррас ва ноил шудан ба талаботи рӯзмарра аз омӯзгор талошу заҳматҳои шабонарӯзиро талаб менамояд. Омӯзгор пайваста меомӯзад ва ба қавле: **«Омӯзгор то он даме, ки зинда аст, меомӯзад ва баъде, ки аз омӯхтан монд, симои омӯзгории ӯ тағйир меёбад».**

Ин ҳақиқати сабақи фаъолияти омӯзгор дар дарс аст. Муваффақияти дарс, донишу донишдиҳии омӯзгор ва донишу донишандӯзии шогирд дар дарс чизи асосист. Вазифаи аввалиндараҷаи омӯзгор аз он иборат аст, ки пайваста онҳоро сайқал ва такмил диҳад.

Беҳтарин нишондиҳандаи фаъолияти омӯзгор дар дарс сифати дониши шогирд аст. Такмили дарс ва лаҳзаҳои асосии он ба омӯзгор имрӯзҳо талаби зиёдеро вогузор намуда истодааст. Омӯзгор вазифадор аст, ки ба принсипҳои илмию методӣ такя карда, дарсҳои худро бо риояи талаботи педагогӣ ва истифодаи воситаҳои аёнии таълимӣ гузаронад, зеро дарси ҳозиразамон аз омӯзгор донишу малакаи васеъ, таҷрибаи ғанӣ ва масъулияти муҳимро тақозо мекунад. Барои ба ин мақсадҳо ноил шудан омӯзгор бояд пайваста маҳорати касбии хешро такмил диҳад, дарсро бо истифода аз шаклу усулҳои фаъолу самарабахши таълим гузаронад.

Ташкили дурусти кори мустақилона барои баланд шудани фаъолияти амалию эҷодии шогирдон ёрии калон мерасонад. Кори мустақилона дар ҷараёни дарс такрори мавзуъҳо ва дар дигар вазъиятҳо ташкил карда мешавад, аммо на ҳама кори мустақилона баҳри такмили дониши шогирд мусоидат менамояд. Омӯзгор, ҳангоми ташкили кори мустақилона, пеш аз ҳама, мақсаду вазифаҳои гузошташударо дар пеши шогирдон муайян месозад. Усули амалисозии ин мақсаду вазифаҳо дар дарс бояд аниқу мушаххас бошад, ба ҳисобгирии дониши шогирдон, ташкили кор бо онҳо дар кори мустақилона самти дигари кори омӯзгор ба ҳисоб меравад. Чанде аз фаъолиятҳоро барои ташкилу баргузории кори мустақилона дар дарси география ҳамчун намуна барои шумо пешкаш менамоям.

1. БОЗИИ “АЗ ҲАМА, АЗ ҲАМА”

Ин бозӣ ҳангоми гузаронидани мавзуъҳои ҷамъбастӣ ташкилу гузаронида мешавад. Баъди ҷамъбасти мавзуъ ба гурӯҳҳо саволҳои зеринро пешниҳод намудан ба мақсад мувофиқ аст:

а) Давлати аз ҳама хурдтарин дар ҷаҳон кадом аст?

Ҷавоб: Ватикан.

б) Масоҳати аз ҳама яхпӯши баҳрӣ дар дунё кадом аст?

Ҷавоб: Укёнуси яхбастаи Шимолӣ.

в) Давлати аз ҳама дарозтарини дунё кадом аст?

Ҷавоб: Чили.

г) Шӯртарин баҳри дунё кадом аст?

Ҷавоб: Баҳри Сурх.

2. ИСТИФОДАИ «Т-НАҚША»

Барои муқоисаи мафҳумҳо дар дарсҳо истифода бурда мешавад. Дар дарси география ҳангоми гузаштани дилхоҳ дарс онро истифода бурдан мумкин аст. Ҳангоми гузаштани мавзуъҳои қитъаҳои олам ё мамлакатҳои алоҳида метавон ин онҳоро дар шакли «Т-нақша» муқоиса кард. Дар дафтар «Т-нақша» дар шакли «Т» ишора шуда, дар як тараф Осиё ва дар дигараш Аврупо навишта мешавад. Баъд ба хонандагон супориш дода мешавад, ки фарқияти онҳоро нависанд.

3. ИСТИФОДАИ ЧИСТОНҲО

Баъди баёни мавзуи нав чистонҳои зеринро пешниҳод менамоем ва шарти ҷавоби ин чистонҳо ин аст, ки бо ин восита, хонандагон корро бо харита пурзӯр кунанд ва хулосаи даркориро бароранд.

а) Чист он ки бо ҳамаи забонҳо гап зада метавонад?

Ҷавоб: Харита.

б) Аз кадом баҳр се қитъаи олам моҳидорӣ мекунанд?

Ҷавоб: Миёназамин.

в) Замин дорад, хок надорад, уқёнус дорад, об надорад ва шаҳр дорад, одам надорад.

Ҷавоб: Глобус.

4. ИСТИФОДАИ ТЕСТҲО

Тестҳо як усули санҷиши дониши хонандагон мебошад, ки дар солҳои охир ба таври васеъ истифода бурда мешавад. Бинобар ин, ҳангоми дохилшавӣ ба мактабҳои олӣ ҳам бисёртар аз усули тестӣ истифода мебаранд. Аз ин сабаб, омӯзгорон ҳам барои тайёр намудани шогирдон барои дохилшавӣ ба муассисаҳои олӣ дар фаъолияташон ин усули таълимиро васеъ истифода мебаранд. Усули гурӯҳбандӣ бо истифода аз саволҳои тестӣ яке аз роҳҳои судманд ва самарбахш мебошад. Бо ин роҳу усул хонандагон мустақилонаву озод кор карданро меомӯзанд, тафаккури мантиқии онҳо такмил меёбад. Зимни омода кардани саволҳои тестӣ чанд талаботро ба инобат гирифтан лозим аст:

1. Саволҳо вобаста ба синф ва дар доираи китобҳои дарсӣ ва барномаи таълимӣ омода ва таҳия карда шаванд.

2. Бо забони фаҳмо ва сода навишта шуда бошанд.

3. Саволҳо аз 4 то 6 ҷавоб дошта бошанд ва яке аз онҳо бояд дуруст бошад.

4. Меъёри вақт муайян карда шавад.

5. Ҷавобҳое, ки ба воқеият мувофиқ бошанд.

Масалан:

1) Асосгузори илми географияро муайян кунед:

а) Абуалӣ Ибни Сино

б) Эратосфен

в) Абурайҳони Берунӣ

г) Христофор Колумб

2) Қуллаҳои баландтаринро вобаста ба баландиашон пай дар пай ҷойгир кунед:

а) Исмоили Сомонӣ, б) Аконкагуа, в) Ҷомолунгма, г) Мак Кинли.

5. ҲАЛЛИ МАСЪАЛАҲОИ ГЕОГРАФӢ

а) Миқёси харита 1:1 000 000 аст. 6 см ин харитаро велосипедрон бо суръати 12 км/ст дар чанд соат тай кард?

Ҳал: 1. Дар 1 см 10 км ҷойгир аст ва дар 6 см 60 км ҷой дода шудааст.

2. 60 км : 12 км/= 5. **Ҷавоб: 5 соат.**

б) Миқёси харита 1: 22 000 000 аст. 5 см ин харитаро автомобил бо суръати 100 км/с дар чанд соат тай мекунад?

Ҳал: 1. Дар як сантиметри ин харита 220 км маҳал ҷойгир аст ва дар 5 см 1100 км ҷой дода мешавад.

2. 1100 км: 100 км/ =11. **Ҷавоб: 11 соат.**

Агар хонандагон ба саволҳо ҷавобҳои дуруст пайдо кунанд, маълум мешавад, ки онҳо мавзуъро хеле хуб аз худ кардаанд ва қобилияти иҷрои дигар супоришҳоро низ доранд.

Хулоса, кори мустақилона дар такмили дониши хонанда дар дарс мақому манзалати махсус дошта, аз худ намудани маводи пешниҳоднамудаи омӯзгор ба шогирдон ёрӣ мерасонад. Ҳангоми ташкили кори мустақилона аз тарафи омӯзгор фаъолиятҳои гуногун омода ва пешниҳод карда мешавад.

Ибодулло АБДУЛЛОЕВ,
омӯзгори Донишкадаи ҷумҳуриявии такмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони соҳаи маориф

УСУЛИ ОМӮЗИШИ ПРОЕКСИЯСОЗӢ ДАР ҲАМВОРИҲОИ ПРОЕКСИОНӢ

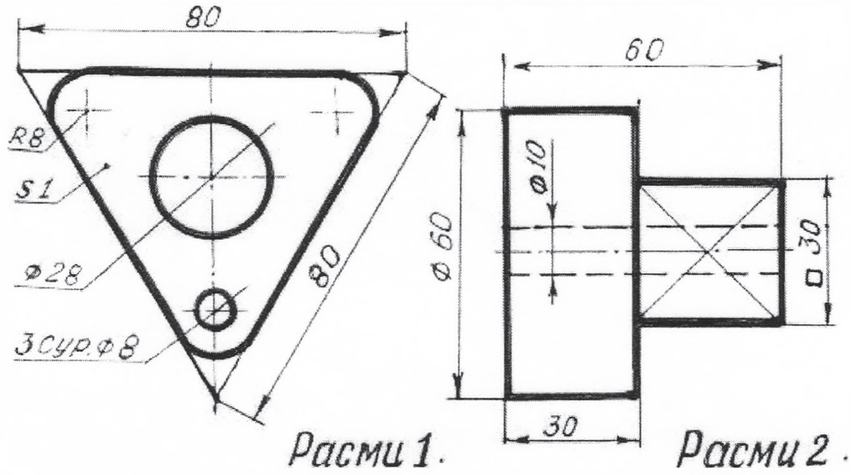

Расми 1. Расми 2.

Дар замони инкишофи техникаву технологияи муосир бояд фанни нақшакашӣ бештар бо мақсади ташаккул додани фаҳмиши графикӣ, тафаккури фазоиву техникӣ ва бедор кардани шавқу завқи эҷодкорӣ ва навоварӣ равона карда шавад, зеро олими Фаронса Гаспар Монж фармудааст: **"Нақша забони техника аст."** Бинобар он, дар истеҳсолот низ **"асоси ташаккули тасаввурот оид ба баланд бардоштани маҳсули меҳнат ин нақша аст."** Ғайр аз ин, ташаккул додани тафаккури техникии хонандагон бо роҳи инкишофи қобилияти кашидани тасвирҳои графикӣ яке аз вазифаҳои муҳим ба ҳисоб меравад, чунки тасвирҳои графикӣ, хусусан, нақша воситаи асосии ифодаи шакли тасаввуршуда мебошад. Маҳз, ҳамин омилро ба назар гирифта, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон солҳои 2020-2040-ро "Бистсолаи омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф" эълон намудаанд, зеро танҳо ҷаҳонбинии илмӣ ва ҷомеаи ба донишҳо ва тафаккури техникӣ мусаллаҳ метавонад алайҳи ҳар гуна бухронҳо рақобатпазир, тобовар ва муваффақ бошад.

Асоси стандарти таълими нақшакаширо дар синфҳои 8 ва 9-и муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ проексиясозӣ дар ҳамвориҳои проексионӣ ташкил медиҳад. Бинобар он, дар ҷараёни омӯзиши фанни нақшакашӣ дар талабагон ташаккул додани проексияҳои росткунҷагӣ, яъне, проексиясозӣ дар як, ду ва се ҳамвориҳои проексионӣ мавқеи созгорро соҳиб аст. Ғайр аз ин, дар раванди иҷро кардани нақшаи ҷузъҳои техникӣ ба тасвир кардани қисмҳои (детал) тунук ва ҳамвор, устувона ва мураббаъшакл дучор шудан мумкин аст, ки онҳоро дар як ҳамвории проексионӣ тасвир кардан кифоя аст. Дар ин ҳолат, барои иҷрои нақшаи мувозӣ дар як ҳамвориҳои проексионӣ аз ишоратҳои S-ғафсӣ, Φ-кутр (диаметр), □ мураббаъ истифода бурда мешавад. Нигаред ба расмҳои 1 ва 2 .

Пеш аз он ки мо ба хонандагон дар хусуси проексиясозӣ дар сатҳи ҳамвориҳои проексионӣ сухан гӯем, ҳатмист, ки раванди таълим дар

асоси дониш, малака ва маҳорати асосии (базавӣ) хонанда ба роҳ монда шуда, бояд талаботи маърифатии ӯро қонеъ намояд. Дар ин хусус, ба эътибор гирифтани қобилияти хонандагон дар иҷрои фаъолияти таълимӣ ва дар заминаи он такмил додани малакаву маҳорати тасвири нақшаҳо дар ҳамвориҳои проексионӣ омӯзиши дақиқро талаб мекунад. Ҳар як хонанда ба дарс бо дараҷаи гуногуни салоҳият меояд. Аз ин лиҳоз, омӯзгор бояд қобилияти муайян кардани сатҳи салоҳиятнокии хонандагонро дошта бошад. Омӯзгор барои ташаккули натиҷаҳои таълимии ҳар як хонанда аз лиҳози касбӣ ва ахлоқӣ низ масъул аст.

Барои тақвияти нишондодҳои дар боло зикршуда, бояд хонандагон дар синфи 8 дар бораи проексиясозӣ дар се ҳамвории проексионӣ маълумоти бештаре дошта бошанд. Бо ин мақсад, баъзан барои пурра нишон додани нақшаи маснуот танҳо як проексия кифоягӣ намекунад, бинобар он, барои пурра нишон додани нақшаи маснуот, ки дар расми 3 акс ёфтааст, шакли проексияҳои маснуотро пурра ифода кардан мумкин аст. Нурҳои проксионӣ аз қуллаҳои маснуот то ҳамвориҳои проексионии фронталии П1, намуд аз пеш, ҳамвории проексионии уфуқӣ (горизонталӣ) П2, намуд аз боло ва ҳамвории проексионии П3, паҳлуӣ (профилӣ), намуд аз чап нишон дода шудааст. Нигаред ба расми 3.

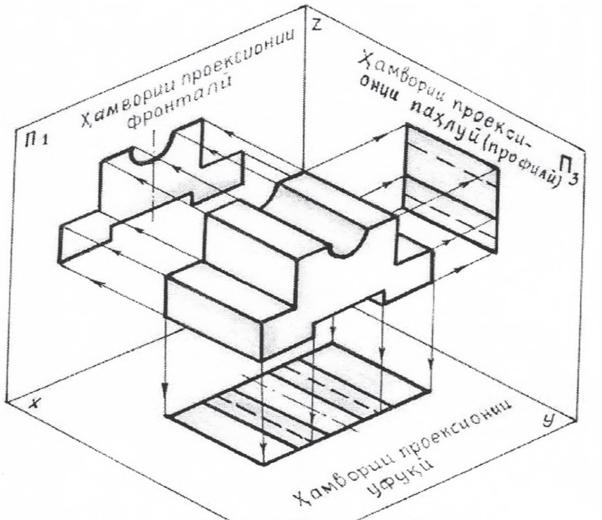

Расми 3.

Барои сохтани нақшаи маснуот, ҳамвории П1 ба тарафи чап, ҳамвории П2 ба тарафи поён, ҳамвории П3 ба тарафи рост, проексиясозӣ дар се ҳамвориҳои проексионӣ ҳосил карда мешавад. Нигаред ба расми 4.

Проексияҳои фронталии диметрӣ ва изометриро якҷоя проексияҳои аксонометрӣ меноманд, ки дар расми 5 тасвир карда шудааст. Меҳварҳои x, y ва z дар ҳамвориҳои проексиониро меҳварҳои проексионӣ ифода мекунад. Проексияҳои аксонометриро тасвирҳои аёнӣ меноманд. Сохтани проексияҳои аксонометрӣ бо воситаи меҳварҳои x, y ва z оғоз карда мешавад. Ҷойгиршавии меҳварҳои проексияи изометрро чунин нишон додан лозим аст. Меҳвари z-ро ба таври амудӣ, меҳварҳои x, y-ро нисбат ба хати уфуқӣ дар тахти кунҷи 30 градус ва кунҷи байни меҳварҳоро 120 градус тасвир карда мешавад. Ин меҳварҳои тасвири изометрӣ бо ёрии гунёҳои кунҷашон 30, 60 ва 90 градуса кашида мешавад. Нигаред ба расми 5.

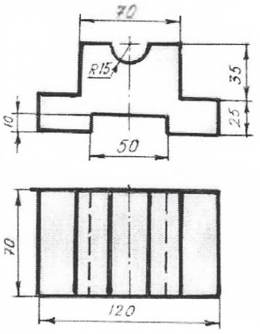

Расми 4.

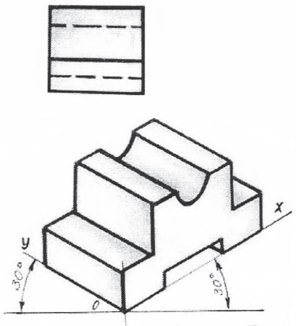

Расми 5.

Ҳамин тавр, асоси бисёре аз намудҳои корҳои эҷодӣ ва ихтироъкориро дар мадди аввал нақша ташкил медиҳад. Бинобар ин, дар фанни нақшакашӣ имкониятҳои зиёди потенсиалӣ дохил гардиданд, ки сифатҳои эҷодӣ ва навоварии шахсиятро ташаккул медиҳанд. Омӯзгоронро лозим аст, ки аз чунин воситаҳои аёнӣ истифода бурда, сатҳи саводнокии графикӣ, эҷодиёти техникӣ ва фаъолияти амалии хонандагонро баланд бардоранд.

Азизбек ЗУМРАТОВ,
омӯзгори фанни химияи Литсейи №3
барои хонандагони болаёқати шаҳри Душанбе

ТАЪЛИМИ ЗИДДИ НАШЪАМАНДӢ ДАР ДАРСҲОИ БЕРУНАЗСИНФИИ ХИМИЯ

Ин матлаб вобастагиҳои химия бо тиб, ҳаёт, саноат ва ҳолатҳои биологии баъзе аз моддаҳои зараррасонро нишон додааст. Манзур аз мафҳуми "зараррасон" истифодаи бемақсад ва зиёд мебошад. Ҳамаи маълумоти химиявӣ оид ба ин гуна маводи зараровар дар шакли намоишномаи маълумотдиҳанда пешниҳод шудаанд, ки хонанда ба василаи он ба дунёи химия ворид шуда, иттилооти ҷолиб мегирад ва мавкеи худро нисбат ба ҳолатҳои дар матн ҷойдошта дигар мекунад, ба маводи химиявӣ-тиббӣ дар мисоли доруҳо илман муомила мекунад. Саҳнаи театрикунонидашуда низ як методи шавқовари расонидани иттилоот мебошад, ки дар навишти мақола аз он истифода шудааст.

Нашъамандӣ ҳамчун руҳдоди номатлуби замон дар баробари мақомоти дахлдор ба зиммаи омӯзгорон, аз ҷумла, устодони фанни химия низ вазифа мегузорад, ки дар дарсҳо оид ба таъсироти номатлуби маводи нашъадор ба шогирдон маълумоти саҳеҳ дода, тарбияи зидди нашъамандӣ гузаронанд. Ҳангоми татбиқи чунин раванди тарбия бояд баъзе хусусиятҳои педагогӣ ва психологӣ пешниҳод ва дарки маълумот дар бораи маводи мухаддир, ҳамзамон, таъсири онҳо ба организми инсон ба инобат гирифта шаванд. Аз ҷумла:

- маълумотро дар бораи маводи мухаддир ҳассос нагардонидан;

- дар назди хонандагон мақсади мусбат, ба монанди идомаи бомуваффақияти таҳсил, соҳибкасб шудан ва ё дигар ҳадафҳои созанда гузоштан;

- диққати хонандагонро ба ташаккули принсипҳои муҳими ҳаётӣ, аз қабили муқовимати фаъолона ба таъсири манфии ҳамсолон, бартараф кардани ҳолати стрессӣ, ташаккули масъулияти шахсӣ ва шаҳрвандӣ равона кардан;

- тарғиби ташаккули тарзи ҳаёти солим дар байни хонандагон.

Лаҳзаҳое, ки ба тарғиботи зидди нашъамандӣ нигаронида шудаанд, бояд дар дарсҳо бомулоҳизаву боандеша истифода шаванд. Мақсади асосӣ бояд тасвири оқибатҳои манфии истифодаи маводҳои мухаддир ва моддаҳои заҳрнок бошад. Мо ба хонандагон бояд мушаххас фаҳмонем, ки агар як маротиба маводи мухаддир ва моддаҳои заҳрнокро истифода баранд, мушкилоти ҷиддии зиндагияшон оғоз мешавад. Ба ин танҳо бо маълумоти мушаххас дар бораи суръати гирифторшавии одамон ба ҷаҳони маводи мухаддир метавон муқовимат кард.

Ҳалли проблемаи нашъамандӣ зуд натиҷа намеорад, балки имконияти ҳаллаш дар он вакт пайдо мешавад, ки ҳамаи ҷомеа дар баробари он ба кор ҷалб карда шаванд.

Дарсҳои химияи органикӣ дар пешгирии нашъамандӣ аҳаммияти шоиста доранд. Аз ин рӯ, дар баробари вазифаҳое, ки дар назди мо-омӯзгорон истодаанд, дар хонандагон ташаккул додани эътиқоди устувори зидди нашъамандӣ, рад кардани истифодаи маводди мухаддир ва дигар таъсироти номатлубро таълим мебояд дод. Барои ҳалли ин масъала аз имконияти таълими умумии химия истифода бурдан ба мақсад мувофиқ аст. Ба ин як Дарс-бозӣ дар мавзуи "Мурофиаи химияи органикӣ" дар синфи 10 мисол шуда метавонад.

ДАРС-БОЗӢ:
МУРОФИАИ ХИМИЯИ ОРГАНИКӢ

Котиби суд:

- Ҳама бархезед, суд меояд! (Судя ва ҳайати суд ворид мешаванд). Лутфан, ҳама нишинед. Мо мурофиаро оғоз мекунем. Сухан ба судя дода мешавад.

Судя:

- Имрӯз чӣ гуна бояд зиндагӣ кард, то ки фардоро дида тавонем? Ҳозирини муҳтарам, имрӯз парвандаи ғайриодии судӣ оид ба фаъолияти ҷиноии химияи органикӣ баррасӣ мешавад. Ҳангоми мурофиа мо бояд:

1. **Аломатҳои ҷиноятро баъди шунидани сухани прокурор муайян кунем;**
2. **Фаъолияти ҷиноятиро дар мувофиқа бо нишондодҳои шоҳидон тасдиқ кунем;**
3. **Бо далелҳои ҳимоятгарони судшаванда шинос шавем;**
4. **Ба суханони айбдоршаванда гӯш диҳем;**
5. **Қарори одилона қабул кунем.**

Лутфан, айбдоршавандаро ҳозир кунед.

Хонандае, ки дар гарданаш лавҳаи "Химияи органикӣ" овезон аст, ба толор оварда мешавад.

Судя:

- Ному насаб, соли таваллуд ва шуғли худро баён кунед.

Химияи органикӣ:

- Ман химияи органикиам, мисли олам пирам, хонандагон бо ман дар синфи 10 шинос мешаванд, пайвастаҳои органикиам дар тамоми ҷаҳон паҳн шудаанд.

Судя:

- Суд ҳамаи далелҳоро дида мебарояд, ҳар ду тарафро мешунавад ва мулоҳизаҳои ҳамаи шоҳидонро ба эътибор мегирад. Инак, сухан ба прокурор дода мешавад.

Прокурор:

- Муҳтарам судя, ҳайати суд ва шоҳидон. Сабаби ин ҷо ҷамъ шудани мо рафтори "Химияи органикӣ" аст, ки бераҳмона моро мекушад ва байни ҷавонону калонсолон фарқе намегузорад. Пайвастаҳои органикӣ ба саломатии инсон зарари ҷуброннопазир мерасонанд. Аз шумо хоҳиш мекунам, ки шоҳиди аввалини айбдоркунанда - дорусозро гӯш кунед.

Дорусоз:

- Таъсири баъзе пайвастаҳои органикӣ ба организми инсон ба қадри кофӣ омӯхта нашудааст, вале мо онҳоро дар тиб истифода мебарем. Хлороформ (аз синфи алканҳо) дар ҷигар, гурдаҳо, дил ва дигар узвҳои паренхималтозӣ тағйироти харобиоварро ба вуҷуд меорад ва пас аз анестезияи тӯлонӣ рушди дегенератсияи равғании ҷигар имконпазир аст. Сиклопропан газест, ки таъсири қавии наркотикӣ дорад. Ҳангоми консентратсияи 30-40% имкони боздоштани роҳи нафас вуҷуд дорад (ҷадвалҳои биологияро истифода баред).

Прокурор:

- Азбаски ин пайвастаҳо ҳамчун моводи мухаддир тасниф мешаванд, баъзе афрод ба хотири лаззати шубҳанок ба бадани худ зарбаи даҳшатнок мезананд.

Судя:

- Ташаккур. Сухан ба адвокат дода мешавад.

Адвокат:

- Ба ҳимояи химияи органикӣ аввалин шоҳид - сардухтур даъват карда мешавад.

Сардухтур:

- Мо набояд фаромӯш кунем, ки ин пайвастаҳо дар амал истифода мешаванд. Бе онҳо ягон ҷарроҳӣ гузаронида намешавад. Амали хлороформ ба оташгиранда набудани он асос ёфтааст. Таъсири хлорметан ва хлорэтан (онҳо низ ба синфи алканҳо мансубанд) ба бухоршавии босуръати онҳо бо зудсардшавӣ асос ёфта, ҳарорати ҷӯшиши пайвастаҳо -24˚С ва -13˚С мебошад. Трихлорэтилен (аз синфи алкенҳо) барои анестезияи кӯтоҳмуддат истифода мешавад.

Судя:

- Бале, ин дар ҳақиқат, дуруст аст. Далелҳои ин тараф хеле илмӣ, асоснок ва боварибахшанд. Биёед, гӯш кунем, ки прокурор чӣ мегӯяд?

Прокурор:

-Дар навбати худ ман шоҳиди навбатии айбдоркунанда духтур-наркологро даъват мекунам.

Духтур-нарколог:

- Мо ҳама моддаҳоро, ба монанди ширеш, рангҳо ва аэрозолҳои рӯзгор, ки дар таркиби онҳо толуол ва ксилол (аз синфи пайвастаҳои хушбӯй) мавҷуданд, хуб медонем. Дар зери таъсири ин моддаҳо одам ба шавқ меояд, ки баъзан бо галлюсинатсия ва чарх задани сар мегузарад. Онҳо боиси тағйирёбии руҳия мегарданд. Аломатҳои зерини бадшавии саломатӣ мушоҳида мешаванд (истифодаи овезаҳо):

1. **Марги ҳуҷайраҳои мағзи сар, вайрон шудани шахсият, бад шудани хотира ва бинӣ;**
2. **Зарарбинии мағзча боиси вайрон шудани мувозинати ҳаракат ва нутқ;**
3. **Зарари бебозгашт ба шуш ва ҷигар;**

4. Истифодаи ин гуна моддаҳо боиси пайдо шудани санги гурда, вайроншавии таркиби хун (гемолиз), харобшавии мушакҳо, паст шудани кашишхӯрии мушакҳо ва қувваи онҳо мегардад (истифодаи ҷадвалҳои биология);

5. Моддаҳои заҳрнок кори дилро халалдор карда, метавонанд онро аз кор монанд.

Пайвастаҳои органикӣ, ба монанди эфири диэтил (аз синфи эфирҳо), атсетон (аз синфи кетонҳо), этилатсетат (аз синфи эфирҳо) - ҳамаи онҳо бӯйи ба худ хосе доранд, ки буғҳои онҳо аз ҳаво вазнинтар ва оташгиранда мебошанд. Ҳангоми нафаскашӣ онҳо ба системаи дилу рагҳо ва нафаскашӣ, инчунин, ба гурдаҳо ва ҷигар таъсири манфӣ мерасонанд. Эҳтимол аст, ки бо истифодаи ин моддаҳо нашъамандӣ инкишоф ёбад.

Прокурор:

- Қайд кардан мехостам, ки маҳз дар ҳамин давра нашъамандон бекор мемонанд, ҷиноят содир мекунанд ва ин аз он сабаб аст, ки баъзе пайвастаҳо дар дорухонаҳо, дар нуқтаҳои савдои “Химияи рӯзгор” бе маҳдудият фурӯхта мешаванд. Ба фикри ман, химияи органикӣ сазовори ҷазои бештар аст.

Судя:

- Ба хулосабарорӣ шитоб накунед. Баъд аз баёни ҳамаи далелҳо мо қарори қатъӣ қабул мекунем. Ҳимоятгар чӣ мегӯяд?

Адвокат:

- Ман аз суд хоҳиш мекунам, ки шоҳидро гӯш кунад. Дар ин ҷо намояндаи “Иттиҳоди саноатчиён” ҳузур дорад. Вай дар бораи фоидаи пайвастаҳои органикии бухоршаванда бисёр маълумот дода метавонад.

Намояндаи Иттиҳоди саноатчиён:

- Ман солҳо боз дар корхонаи саноатӣ кор мекунам ва бо итминон гуфта метавонам, ки толуол ва ксилол беҳтарин ҷузъҳои ширеше мебошанд, ки барои пайваст кардани маҳсулоти гуногун истифода мешаванд. Ин пайвастаҳо дар рангу ҳалкунандаҳои гуногун мавҷуданд. Эфири диэтил ҷузъи аэрозолҳо мебошад ва ҳамчун ширеш барои пойафзол низ истифода мешавад. Атсетон ба сифати ҳалкунанда ва тунуккунанда, этилатсетат барои ширеш кардани моделҳои тайёри ҳавопаймову танкҳо истифода мешавад. Бовар кунед, дар давоми тамоми корам танҳо миннатдорӣ шунидам.

Адвокат:

- Ана, як мисоли кори мусбати химияи органикӣ дар асоси суханҳои дар боло зикршуда, ман бовар дорам, ки ҳимоятшавандаи ман сазовори эҳтиром ва озодӣ мебошад.

Прокурор:

- Ҳеҷ гоҳ. Муҳтарам судя, баъзан сокинони шаҳр, ки барои кумак ба дорухонаҳо ва беморхонаҳо муроҷиат мекунанд, қурбониёни бегуноҳи химияи органикӣ мешаванд.

Судя:

- Акнун сухан ба дорусоз ва ҳарбиён дода мешавад.

Дорусоз:

- Дар тиб фенобарбитал (аз синфи барбитурат) доруи хобовари қавӣ истифода мешавад. Аз вояи дукарата ё секаратаи ин доруҳо инсон заҳролуд мешавад. Агар одами солим барои хоб рафтан чунин воя истеъмол кунад, ба хоби дуру дароз ва хеле амиқ меафтад, аммо агар доруи хобро шахсе, ки аз бехобӣ азоб намекашад, пеш аз хоб ва бо нияти мастӣ бихӯрад, он гоҳ дору комилан дигар таъсир мерасонад. Дар ин ҳолат, имкон дорад, одам заҳролуд шавад. Хурсандии беасос пайдо мешавад. Шахс хоб меравад ва пас аз бедор шудан аломатҳои маъмулии заҳролудшавиро эҳсос мекунад: заифӣ, дарди сар, дилбеҳузурӣ ва қайкунӣ. Мо ин доруҳоро танҳо бо дастури духтур ба беморон медиҳем, вале баъзеҳо бо роҳҳои дигар онро мегиранд. Он гоҳ вобастагии руҳиву ҷисмонӣ пайдо шуда, психозҳои тӯлонӣ ба вуҷуд меоянд. Пас аз чанд сол истифодаи онҳо осеби шадиди мағзи сар пайдо мешаванд. Шахсе агар пайваста чунин маводро истифода барад, роҳи худкуширо пеш мегирад.

Судя:

- Биёед, бубинем, ки ҳимоятгар дар ин бора чӣ мегӯяд?

Адвокат:

- Хоҳиш мекунам, ки ба шаҳодати сардухтур гӯш диҳед.

Сардухтур:

- Мехоҳам қайд намоям, ки фенобарбитал дар тиб на танҳо ҳамчун доруи хоб, балки ҳамчун доруи зиддисудорогӣ истифода мешавад. Он барои пешгирии бемории гемолитикии навзодон истифода мешавад. Аз аминҳо доруҳои гуногун,

маводҳои полимерӣ, рангҳои мухталиф ва суратҳо истеҳсол карда мешаванд.

Адвокат:

- Пас аз шунидани ин баромадҳо шумо бештар боварӣ ҳосил мекунед, ки химияи органикӣ фоидаи зиёде меоварад.

Прокурор:

- Дуруст нест. Шумо далели кам доред ва чизеро, ки ба қонунҳои табиат, организми солим мухолиф аст, дифоъ карда наметавонед.

Адвокат:

- Мо инро баъдтар мебинем.

Судя:

- Ҷанобон, ором шавед, ҷаласа идома дорад. Сухан ба айбдоркунанда дода мешавад.

Прокурор:

- Ман фикр мекунам, ки химияи органикӣ бо тамоми қатъияти қонун ҳукм шавад ва ҳеҷ гоҳ набояд аз ҳабс озод карда шавад.

Судя:

- Ташаккур. Сухан ба ҳимоятгар дода мешавад.

Адвокат:

- Ман шоҳиди навбатӣ доктори илмҳои химияро даъват мекунам.

Доктори илмҳои химия:

- Спиртҳо маҳсулоти муҳими саноати химия мебошанд. Онҳо барои истеҳсоли каучуки синтетикӣ, доруворӣ истифода мешаванд, онҳо ҳамчун маводи ҳалкунанда ба лакҳову рангҳо ва маводи парфюмерӣ низ дохил мешаванд. Дар тиб спирти этилро ҳамчун воситаи муҳими безарараргардонӣ истифода мебаранд. Бисёр спиртҳо дар саноати косметикӣ, дорусозӣ ва хӯрокворӣ истифода мешаванд. Аз ҷумла, глитсерин - спирти сеатомаро ба хамираи дандон меандозанд, то хушк нашавад. Онро ба маҳсулоти қаннодӣ барои пешгирии кристаллизатсияи онҳо илова мекунанд.

Судя:

- Ташаккур, бисёр чизҳо равшантар шуданд. Сухан ба прокурор дода мешавад.

Прокурор:

- Равоншинос ва наркологро барои баррасии мушкилоти зерин даъват мекунам.

Равоншинос:

- Мо дар бораи маводи мухаддир суҳбат хоҳем кард. Истилоҳи “наркомания” аз 2 калимаи юнонӣ “нарке” - карахтӣ ва “мания” - девонагӣ, ҳавас гирифта шудааст. Кумитаи коршиносони Созмони Умумиҷаҳонии Тандурустӣ мегӯяд, ки нашъамандӣ ҳолати вобастагии инсон ба маводи мухаддир буда, боиси таназзули ҷисмонӣ ва ахлоқии инсон мегардад ва дар ниҳоят, ба марги ӯ оварда мерасонад. Умри миёнаи як нашъаманд тақрибан 30 сол аст.

Духтур-нарколог:

- Яке аз даҳшатноктарин намояндагони доруҳои нашъадор ҳосилаи пайвастаи органикии кислотаи лизергинӣ-SD-25 (аз синфи кислотаҳои карбон) мебошад. Ҳангоми истифодаи моддаҳои нашъадор аввал ҳисси дилбеҷоӣ, талхии даҳон ба амал меояд, оби даҳон зиёд гардида, чарх задани сар, изтироб ва тарс пайдо мешавад. Ҳамчунин, ҳисси гармиву бевазнӣ пайдо шуда, тафаккур вайрон, хаёлоти идоранашаванда зиёд мешаванд. Дар марҳилаи дуюм рангҳо тира мешаванд, хаёлҳо хомӯш мешаванд, иллюзияҳо аз байн мераванд, ҷараёни фикрҳо якбора суст мешавад, гумони таъқиб пайдо мешавад, табъ бад мешавад, ки ин марҳила метавонад, 2-3 моҳ давом кунад. Дар марҳилаи музмин руҳияи афсурдагӣ мушоҳида мешавад. Таназзули шахсият ба амал меояд. Одам ба оянда ва муҳит бепарво шуда, нуқсони дилу гурда пайдо мекунад.

Прокурор:

- Аз сабаби ин пайвастаҳои органикӣ нашъаманд зидди ҷомеа мегардад. Чун қоида зарурати пайваста ба даст овардани маводи мухаддир боиси дуздӣ ва дигар корҳои ғайриқонунӣ мегардад. Кодекси ҷиноятӣ барои ғайриқонунӣ тайёр кардан, ба даст овардан, нигоҳдорӣ ва интиқоли маводи мухаддир ҷазои сахт (то 20 соли зиндон) муқаррар кардааст. Агар мо роҳи раҳоӣ аз ин вазъро наёбем, ҳазорон ҷавони дигар худро вобаста месозанд.

Адвокат:

- Мӯҳтарам судя. Мехоҳам, шоҳидони охирин - омӯзгор ва доктори илмҳои химияро, ки гуфтаниҳое доранд, даъват намоям.

Доктори илмҳои химия:

- Инсоният маводи мухаддирро ҳамчун маводи доруворӣ чанд ҳазор солест, истифода мебарад. Аҷдодони мо маҳз чиҳоро истифода мекарданд? (истифодаи овеза). То имрӯз тадқиқот идома дорад, олимон дар ҷустуҷӯи доруҳои

бехатар мебошанд. Гарчанде ин масъала ҳанӯз пурра ҳал нагардидааст, аллакай баъзе муваффақиятҳо ба даст омадаанд, ки дар тиб истифода мешаванд.

1) Кокаин - як хокаи кристаллии сафед бо тамъи талх аст, ки ҳангоми ба забон расондан ҳисси карахтиро ба вуҷуд меорад.

2) Морфин - пайвастагие, ки дорои таъсири хобовар, наркотикӣ ва бедардкунандаи қавӣ дорад, солҳои зиёд диққати тадқиқотчиёнро ба худ ҷалб кардааст. Гейтс Маршалл химики амрикоӣ, профессори фахрии Донишгоҳи Рочестер аст, ки чанд сол дар синтези морфин ва ҳосилаҳои он кор кардааст. Тадқиқоти асосии илмӣ ба синтези алкалоидҳо, инчунин, синтези аналгетикҳо ва омӯзиши таносубҳои робитаи сохт ва фаъолияти физиологии моддаҳои ба системаи марказии асаб таъсиркунанда бахшида шудааст.

3) Кодеин - (морфини митилизатсияшуда) барои сулфа истифода мешавад. Мутаассифона, нашъаҷаллобон аз он даст кашиданӣ нестанд: маводи мухаддир дар озмоишгоҳҳои махфии онҳо синтез карда мешаванд, танҳо таъсири маводи мухаддири онҳо ҳоло хеле қавӣ ва таъсири он ба организм хеле харобиовар аст. Олимон дар бораи чӣ гуна аз чунин доруҳо халос шуданро таҳқиқ доранд.

Омӯзгори химия:

- Шумораи зиёди одамон, шояд ҳатто надониста, моддаҳоеро истифода мебаранд, ки онҳоро ҳамчун маводи мухаддир номбар кардан мумкин аст. Якҷоя бо як пиёла чой, қаҳва ё як пиёла чурғот, кофеин ба бадани мо ворид мешавад, бо шоколад - теобромин, бо чурғот - спирти этил. Пас, оё ману шумо ба мафҳуми “нашъамандон” дохил мешавем? Албатта на! Моддаҳои нашъадор дар таркиби чунин маҳсулот хеле кам аст, ки он танҳо ба бадан таъсири руҳбахш ва муътадилкунанда дорад. Аз ин рӯ, Созмони Умумиҷаҳонии Тандурустӣ моддаҳоеро, ки ба доруҳо дохил мешаванд, омӯхта, тавсия додааст, ки маҳсулоти зикршуда ва ба ин монанд аз муомилот гирифта нашаванд. Дигар моддаҳо, пеш аз ҳама доруҳо, дар дорухонаҳо танҳо бо дастури духтур фурӯхта мешаванд.

Судя:

- Ташаккур ба ҳар ду ҷониб барои маълумоти муфиде, ки имрӯз эълон шуд. Пеш аз он ки мо қарор қабул кунем, мехостем фикри худи химияи органикиро шунавем.

Химияи органикӣ:

- Аз рӯзи дар Замин пайдо шудани одам зиёда аз як миллион сол гузашт. Ба шарофати пешрафти илмию техникӣ одам худро соҳиби табиат тасаввур мекунад. Муҳтарам суд, имрӯз одамро бояд барои дараҷаи нокифояи дониши химиявӣ ва паст будани маданияти истеҳсолоти химиявӣ ҳукм кардан лозим аст. Ҳар чое, ки пайдо шавад, ҳамеша чизеро вайрону заҳролуд мекунад.

Адвокат:

- Ман аз суд хоҳиш менамоям, ки далелҳоро ба назар гирифта, химияи органикиро бо дарназардошти аҳаммияти мусбати он, чи дар табиат ва чи дар ҳаёти инсон, озод кунад.

Судя:

- Суд ҳамаи нишондодҳоро шунид ва ӯ ба хонаи машваратӣ меравад.

Котиб:

- Ҳама бархезед, суд меояд. Аз ҳама хоҳиш мекунам, ки нишинанд.

Судя:

- Суд қарори зеринро баровард:

1. Аҳаммияти мусбати химияи органикӣ ба назар гирифта шуда, аз ҳабс озод карда шавад.

2. Суд одамони бадгуҳарро барои истеҳсоли моддаи марговар, вайрон кардани технология ва ғамхор набудан ба ҳифзи муҳити зист маҳкум мекунад. Инсоният ғалабаҳо дорад, аммо мағлубиятҳо низ ҳастанд. Баъзе мағлубиятҳо боиси марги инсон мешаванд, баъзеи дигар ба ҳаёт руҳия мебахшанд. Имрӯз ҳар яки мо барои саломатии наслҳои имрӯза ва оянда масъулияти бузург дорем. Фардо ҳамон гуна хоҳад буд, ки мо имрӯз онро эҷод мекунем.

Инак, имрӯз мо кӯшиш кардем, ки дар шакли намоишномаи театрӣ донишҳоро дар мавзуи “Химияи органикӣ ва пайвастаҳои он” ҷамъбаст кунем ва ба низом дарорем. Имрӯз ба ман душвор аст, ки дониши шуморо дар ин мавзуъ баҳо диҳам, вале умедворам, ки ин суханҳои зерин дар дилу дидаатон то дер боқӣ хоҳанд монд: **“Дар дунё аз ҳаёт азизтар чизе нест”.**

Насимҷони САИДҚУЛ,
директори МТМУ-и №177-и ноҳияи Рӯдакӣ

ИЛМИ ФИЗИКА ВА ПЕШРАФТУ ИНКИШОФИ ОН ДАР ЗАМОНИ МУОСИР

Физика илмест, ки бо омӯхтани хусусиятҳо, сохтор ва қонуниятҳои ҳаракат ва табиати модда сару кор дорад. Ин илм асоси омӯзиш ва дарки бисёр падидаҳо ва равандҳоест, ки дар ҷаҳони мо рух медиҳанд. Нақши физика дар ҳаёти инсон хеле васеъ буда, аз фаҳмидани қонуниятҳои табиат то рушди технологияҳо ва ҳалли мушкилоти глобалӣ тӯл мекашад. Бо овардани чанд мисоле мехоҳам ин нуктаро бештар тавзеҳ бидиҳам.

Аҳаммияти физика дар ҳаёти инсон

Фаҳмидани коинот ва табиат: Физика ба мо имкон медиҳад, ки қонунҳои асосии ҳаракат, энергияи табиӣ ва сохтори коинотро бифаҳмем. Бо тадқиқи падидаҳои табиӣ, ба мисли қувваи ҷозиба, электромагнитизм ва механика физика ҷаҳонро барои мо фаҳмотар мекунад. Дарк кардани қонунҳои асосии табиат, ба мисли қонуни Нютон, қонуни термодинамика ва назарияи нисбияти Эйнштейн ба мо барои фаҳмидани коинот ёрӣ мерасонад.

Асосҳои технологияи муосир дар физика гузошта шудаанд. Таҷриба ва қонунҳои физикӣ дар офаридани таҷҳизоти зерин муҳимманд: компютерҳо, телефонҳои мобилӣ, телевизорҳо ва радио, нақлиёти замонавӣ, аз ҷумла, ҳавопаймоҳо, киштиҳо, мошинҳо ва қатораҳои магнитӣ, таҷҳизоти тиббӣ: рентген, томографияи магнитӣ ва лазерҳо.

Манбаъҳои энергия ва истифодаи онҳо

Физика дар фаҳмидани истеҳсол, интиқол ва истифодаи энергия нақши бузург дорад.

Технологияҳои тавлиди энергия, ба монанди неругоҳҳои атомӣ, офтобӣ ва шамолӣ, рушди манбаъҳои барқароршавандаи энергия, ки ба коҳиши таъсири манфии экологӣ кумак мекунанд. Физика на танҳо дар лабораторияҳо, балки дар ҳаёти ҳаррӯза низ аҳаммияти калон дорад. Масалан, қувваи ҷозиба, ки ҳаракати ҷисмҳоро идора мекунад. Огоҳӣ аз равандҳои оптикӣ фаҳмидани хосиятҳои нур ва рангро осон карда, падидаҳои табииро, ба монанди чаро осмон кабуд аст ё чаро мавҷҳои баҳр пайдо мешаванд, тавзеҳ мебахшад.

Нақш дар рушди илмҳои дигар

Физика асоси илмҳои табиӣ мебошад. Бе физика фаҳмидани бисёре аз мавзуъҳо дар химия, биология ва тиб имконнопазир аст. Масалан: химия аз қонунҳои квантӣ истифода мебарад, то сохтори атомҳо ва реаксияҳои химиявиро шарҳ диҳад. Биология ба равандҳои биофизикӣ, ба монанди гардиши хун ё интиқоли сигналҳо дар асаб асос меёбад. Муҳандис аз қонунҳои механика барои сохтани иншооти устувор ва дастгоҳҳои муосир истифода мекунад. Физика ба рушди ҷомеа дар бисёр ҷанбаъҳо таъсир мерасонад.

Саноат ва истеҳсолот

Физика дар эҷоди таҷҳизоти саноатӣ, ба мисли мошинҳои сангкашӣ ва дастгоҳҳои пешрафтаи истеҳсолот нақши муҳим дорад. Беҳтар кардани технологияҳо бо истифода аз лазерҳо, роботҳо ва микропротсессорҳо ба физика марбут аст.

Тиб ва тандурустӣ

Таҳияи таҷҳизоти тиббӣ, аз ҷумла, дастгоҳҳои ташхисӣ ва табобатӣ, истифодаи радиатсия дар муолиҷаи саратон, рушди технологияҳои тоза барои кам кардани партовҳо.

Физика на танҳо илм аст, балки воситаи муҳим барои фаҳмидани ҷаҳон ва рушди ҷомеа мебошад. Ин илм ҳамарӯза бо кашфиёти нав ва технологияи муосир зиндагии моро тағйир медиҳад. Ҳар нафаре, ки мехоҳад, ҷаҳони атрофашро беҳтар фаҳмад, бояд ба омӯзиши физикаву математика аҳаммият диҳад, зеро он дар ҳама соҳаҳои ҳаёт муҳим аст.

Илми физика дар замони муосир бо таҳаввулоти бузург дар назария ва таҷрибаҳои нав тавсиф мешавад. Рушди физика дар асри 21

ба назарияҳои мураккаби нави илмӣ ва таҷрибаҳои аҷиби табиӣ, ки бо истифода аз техникаи муосир ва усулҳои навини ҳисоб ва моделсозӣ мушкилотро ҳал мекунад, равона шудааст. Вале барои фаҳмидани инкишофи имрӯзаи физика зарур аст, ки бахшҳои гуногуни илми физика ва тафсилоти фишурда дар бораи ҳар яки онҳоро назар кунем.

Физикаи назариявӣ ва мушкилоти асосии он

Физикаи назариявӣ дар замони муосир бештар ба кӯшишҳои фаҳмидани қонунҳои табиӣ тавассути моделҳои математикӣ ва пайванд кардани назарияҳои гуногун ба як системаи ягона нигаронида шудааст.

Механикаи квантӣ ва назарияи майдон

Механикаи квантӣ ва назарияи майдон дар замони муосир тамоми фаҳмиши моро дар бораи вуқуъ ва ҳаракат такмил додаанд. Механикаи квантӣ ба малакаи дақиқ ва аниматсияи рафтор дар сатҳҳои хурд, мисли атом ва зарраҳо диққат медиҳад.

Назарияи майдони квантӣ (QFT)

Қонунҳои квантӣ барои тавсифи рафтори зарраҳои субатомӣ ва барои фаҳмидани ҳаводиси фазо ва вақт дар миқёси хурд истифода мешаванд.

Таъсиси назарияҳои нави гравитатсия

Агар гравитатсия, ки яке аз чаҳор қувваи асосии табиӣ мебошад, дар назарияҳои квантӣ шиносоии каме дошта бошад, баъзе назарияҳои боқимонда, монанди назарияи гравитатсия дар маркази чорчӯбаи назарияҳое, ки бо шиносоии кӯшишҳои таҳқиқи маводҳои суперплён ва фазо ба назар мерасанд, ҷавоб хоҳанд дод.

Физикаи таҷрибавӣ. Меъёрҳои нав ва технологияи муосир

Физикаи таҷрибавӣ дар замони муосир бо истифода аз усулҳои муосири тадқиқ ва таҷҳизот дар соҳаҳои мухталиф таъсири амиқ дорад. Ин ба ҳамкории назария ва таҷриба кумак мерасонад ва ба эҷоди тарҳҳои наву маҳсулоти бо манфиати илмӣ ва технологӣ мадад мекунад.

Микроскопҳои электронӣ ва технологияҳои хурд

Яке аз муваффақиятҳои бузург дар физикаи муосир истифодаи микроскопҳои электронӣ ва муҳаррикҳои нав барои мушоҳидаи субатомӣ ва молекулаҳо мебошад. Ин таҷҳизот имкон медиҳанд, ки олами зерини атомро мушоҳида кунанд ва тавассути таҳлил хосиятҳои атомҳо ва молекулаҳоро дарк кунанд.

Лабораторияҳои лазерӣ ва спектроскопия

Лазерҳо дар таҳқиқи ҳолатҳои квантӣ, ҳолатҳои суперпозитсия ва муаммоҳои физикаи астрономӣ нақши муҳим мегузоранд. Спектроскопияи лазерӣ дар санҷиш ва таҳлили спектрҳои нурии ҷавҳарҳо ва ядроҳои атомӣ барои шиносоии хосиятҳои модда истифода мешавад.

Радар ва радиофизика

Физикаи радиофизикӣ ба тадқиқи манбаъҳои радио ва худшиносии моводи радиоии хос тавассути таҷҳизоти муосир ва ҳисобҳои моделӣ диққат медиҳад.

Телескопи рентгенӣ ва радио

Тадқиқи фазо бо телескопҳои радио ва рентгенӣ, ки раванди олами астрофизикӣ ва сохтмони ситораҳо, галактикаҳо ва системаҳои кӯҳнаи кайҳонро нишон медиҳанд.

Физикаи нанотехнологӣ ва наноматериалҳо

Нанотехнология дар физикаи муосир дорои аҳаммияти бениҳоят бузург аст, ки ба тадқиқи молекулаҳои хурдакаки моддаҳо ва манбаъҳои маводҳои наве, ки дар миқёси нанометрикӣ қарор доранд, мусоидат мекунад.

Нанотехнология дар соҳаи электроника

Наноматериалҳо дар электроника барои истеҳсоли чипҳои камвазн ва баландсифат дар истеҳсоли компютерҳо, смартфонҳо ва лавозимоти техникии дигар васеъ истифода мешаванд.

Физикаи муҳити зист ва энергетика

Физикаи муҳити зист дар замони муосир барои ҳалли мушкилот дар соҳаи экология ва технологияи муосир ва ҳамзамон, манбаъҳои тоза ва барқии алтернативӣ мувофиқ аст.

Хулоса, инкишофи физика дар замони муосир, албатта, бо тавсеаи назарияҳои квантӣ, бунёди як заминаи техникӣ, тадқиқи мавод ва андозаи муҳити зист дар масоҳатҳои глобалӣ вобаста аст. Ҳар як соҳае, ки физика ба он дахл дорад, барои пайваст кардани назария ва таҷриба кӯшиш мекунад, ки бо истифодабарии инноватсияҳои нав ва дастовардҳо якҷоя ба роҳи ҳаллу фасл ва рушди илми физика идома диҳад.

Тахияи Озода НАБИЕВА,
омӯзгор

ТАВСИЯҲОИ РАВОНШИНОСОН БА ОМӮЗГОРОНИ ҶАВОН

1. Аз ҷазодиҳии шогирдон дар назди «дигарон» даст кашед. Бештар суҳбати инфиродии озоду самимиро интихоб кунед.

2. Барои ҳамаи иштибоҳҳо пайдарпай ҷазо надиҳед. Ин кор муносибати шуморо бо хонандаи «мушкил» вазнинтар мекунад. Шумо бо ишора ба як хатои ӯ барои ислоҳи хатоҳои дигараш бикӯшед.

3. Дар назди хонанда сахт ба эҳсосот дода нашавед ва ба ғазаб омаданатонро ҳаргиз нишон надиҳед. Шумо бо дод задан метавонед синфро ором кунед, аммо ҳаргиз боварӣ ва эҳтиромро сазовор шуда наметавонед.

4. Аз рӯйи нақша кор кунед. Шумо бояд пешакӣ омода бошед, ки вақти кадом ҳаракати хонанда чӣ кор мекунед, ин боиси зуд худро ба даст гирифтанатон ва ба эҳтиром сазовор гаштанатон мегардад.

5. Кӯшиш кунед, ки ному насаби онҳоро гирифта, муроҷиат кунед, зеро хонанда баъди танаффус бо шунидани чунин муносибат ба шароити дарс ворид мешавад ва албатта, муроҷиат бо ному насаб барои ӯ гуворост.

6. Кӯшиш кунед, то онҳоро аз наздик шиносед.

7. Хонандагони душвортарбияро барои ягон муаммои пайдокардаашон якбора сахт нагӯед. Одатан, ин гуна хонандагон барои пинҳон кардани ягон муаммои равонии худ, боиси сар кардани муаммоҳои дигар мегарданд. Агар бо онҳо муносибатро вайрон кунед, он гоҳ аз муаммои асосии равониашон ҳаргиз огоҳӣ намеёбед. Аз ин рӯ, барои ворид шудан ба дунёи ботинии онҳо аз муаммоҳои пайдокардаашон истифода бурда, роҳ кушоед.

8. Бо падару модарон муттаҳид шавед. Танҳо барои шикоят не, балки барои суҳбати одӣ дар бораи хонанда ва пешрафту муваффақияти ӯ.

9. Барои он ки хонандагон худро дар дарсҳоятон озод ҳис кунанд ва онро дӯст доранд, мунтазам вобаста ба дониши онҳо саволҳои осон диҳед.

10. Якранг набошед. Эҷодкор бошед. Ҳар рӯз маълумотро ба таври гуногун пешниҳод намоед. Хонанда аз якрангӣ дилгир мешавад.

11. Бештар ба хонандагон корҳои гурӯҳиро ба роҳ монед, барои муваффақиятҳо ҳавасманд гардонед.

12. Ҳастанд хонандагоне, ки мехоҳанд, ба иззати нафси шумо расанд, шуморо озор диҳанд, аммо шумо ҳаргиз инро ба худ нагиред. Ҳар рӯзро аз саҳифаи нав оғоз кунед. Шумо бояд нишон диҳед, ки ӯ ба мақсадаш нарасидааст, шуморо озор додан ғайриимкон аст. Баръакс, бо ӯ муносибататонро вайрон накунед. Ин боиси пайдоиши эҳтиром мегардад.

13. Ҳамеша аз ҳамкорони калонсоли худ маслиҳат пурсед, зеро новобаста аз дониши комилатон, ҳангоми кор бо хонандагон таҷриба хеле муҳим аст. Яъне, аз таҷрибаи ҳамкорон истифода баред.

14. Кайфияти руҳияи шумо ба хонандагон таъсир мекунад. Чунон бошед, ки омадани шуморо онҳо интизор бошанд.

15. Нишон диҳед, ки муваффақияти хонандагон барои шумо хеле муҳим аст.

Баҳрон ЗУЛФОНОВ,
корманди Пажуҳишгоҳи рушди маориф ба номи Абдураҳмони Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон

ТАЛАБОТ БАРОИ ТАҲИЯИ ДАРСИ МУОСИР

Донишҷӯёни таҷрибаомӯз дар давоми фаъолияташон ба кори таълимӣ ва тарбиявӣ машғул мешаванд. Яке аз дархостҳои асосӣ нисбат ба кори таълимӣ аз ҷиҳати методӣ самаранок ташкил карда гузаронидани дарс мебошад. «Ҷараёни таълимро, ба таъбири муаллифи китоби «Дарс» М. Лутфуллоев, як дарёи серобу азиме тасаввур кунем, дарс калонтарин шохоби он аст».

Ташкил ва гузаронидани дарс санъатест, ки як қатор дархостҳо нисбат ба он зарур аст. Ин талабот чунинанд:

1. Возеҳ, аниқ ва равшан муайян намудани мақсад ва вазифаҳои таълиму тарбиявии дарс.

2. Ягонагии мақсаду вазифаҳои таълимӣ, тарбиявӣ ва инкишофдиҳӣ, истифода бурдани донишҳои илмӣ, ки ба ташаккули ҷаҳонбинӣ ва сифатҳои волои инсонӣ мусоидат мекунанд.

3. Интихоб намудани маводи зарурӣ дар робита ба дараҷаи тайёрии хонандагон ва вазифаҳои дарс.

4. Интихоби усул ва тарзҳои мувофиқ вобаста ба вазифаҳои дарс ва хусусиятҳои маводи таълим.

5. Алоқаи мазмуни дарс бо ҳаёт ва амалияи кори ҳаррӯза бо таҷриба ва бо маводи гузаштаву оянда.

Дарс аз лаҳза ва унсурҳои мантиқан ба ҳам алоқаманд иборат аст. Пайдарҳамӣ, алоқамандӣ ва вобастагии ҳамин унсурҳои асосӣ мафҳуми сохти дарсро ташкил медиҳад, ки ба мақсади гузошташуда, мазмуни маводи таълим, усул ва тарзҳои таълим, инчунин, ба хусусиятҳои синнусолӣ вобаста аст. Сохти дарсҳо қолабӣ нестанд.

Онҳо дар амалия рангорангaнд. Дарс эҷод- кории омӯзгорро талаб мекунад. Қатъи на- зар аз рангорангии дарс, барои донишҷӯёни таҷрибаомӯз донистани унсурҳои асосӣ зарур аст, ки тарҳи онро дар тартиб додани нақшаи яксоатаи дарс ва ташкилу гузаронидани он истифода баранд.

Тарҳи умумие, ки ба ҳамаи хелҳои дарс хос аст, чунин аст:

1. Таърихи рӯз, номи фан ва синф.
2. Мавзуи дарс.
3. Мақсади дарс ва ифодаи он;
а) Мақсади таълимӣ.
б) Мақсади тарбиявӣ.
в) Мақсади инкишофдиҳӣ.
4. Таҷҳизоти дарс.
5. Равиши дарс.

Қисмати равиши дарс вобаста ба хелҳои он гуногунанд:

Дар поён дар асоси адабиёти педагогию методӣ навъҳои маъмули дарсҳо ва тавзеҳи фишурдаи онҳоро меоварем:

I. ДАРСИ ОМЕХТА Ё ЯКҶОЯ. РАВИШ ВА СОХТИ ОН

1. Қисми ташкилӣ:

а) ба ҷо овардани одоби салом;

б) ба дарс ҷалб кардани диққати хонандагон;

в) дар дарсҳои забони тоҷикӣ, русӣ ва хориҷӣ ташкил кардани лаҳзаҳои машқҳои нутқӣ;

2. Тафтиши вазифаи хаттии хонанда-

гон.

3. Санҷиши дониши хонандагон оид ба мавзуи гузашта ба воситаи саволу ҷавоб, баромади хонандагон, ҳалли машқу мисолҳо дар тахтаи синф, кор бо варақаҳо.

4. Баёни мавзуи нав.

5. Мустаҳкамкунии мавзуи омӯхташуда ба воситаи саволу ҷавоб, кор бо китоби дарсӣ ва ҳалли машқу мисолҳо.

6. Супориши вазифаи хонагӣ.

7. Ҷамъбасти дарс, хулоса, эълон ва шарҳи баҳои хонандагон.

II. ДАРСИ БАЁНИ МАВЗУИ НАВ

1. Қисми ташкилӣ.

2. Баёни мавзуи нав.

3. Фаҳмонидани масъалаҳои номафҳуми мавзуъ.

4. Мустаҳкамкунии мавзуъ.

5. Супориши вазифаи хонагӣ.

6. Ҷамъбасти дарс ва баҳогузорӣ.

III. ДАРСИ МУСТАҲКАМКУНӢ

1. Қисми ташкилӣ.

2. Ба хотир овардани мавзуъҳои дарсҳои гузашта.

3. Супоришҳои омӯзгор оид ба мавзуъҳои мустаҳкамшаванда.

4. Машқу такроркунӣ.

5. Тафтиши вазифа ва баҳогузорӣ.

6. Ҷамъбасти дарс ва супориши вазифаи хонагӣ.

Дар ин навъи дарсҳо бештар машқҳои шифоҳӣ, хаттӣ, корҳои графикӣ, ченкунӣ, кор бо харита ва атласҳо ва ғайраҳо, иҷро карда мешаванд.

IV. ДАРСИ ТАКРОРУ ҶАМЪБАСТ

1. Қисми ташкилӣ.

2. Баёни мавзуи такрорӣ ва тавзеҳи супо- ришҳои муаллим.

3. Ҷавоб ба саволҳои хонандагон оид ба тарзи иҷрои супоришҳо оид ба мавзуъҳои такрорӣ.

4. Ҷараёни иҷрои супоришҳо.

5. Тафтиши иҷрои вазифаю супоришҳо ва баҳогузорӣ.

6. Ҷамъбасти дарс ва мавзуъҳои такрорӣ.

7. Супориш ба хона.

Ин навъи дарс ба тарзи мустаҳкамкунӣ шабоҳат дорад, аммо ин навъи дарс баъди омӯхтани мавзуъҳои калон ё қисму боби муайяни барномаи таълимӣ дар охири чоракҳо ва соли хониш гузаронида мешавад. Дар ин навъи дарсҳо маводи якчанд дарсро ҷамъбаст карда, ба низом даровbooarда, хулосаи умумӣ баровардa мешавад.

V. ДАРСИ НАЗОРАТУ БАҲИСОБГИРӢ

1. Қисми ташкилӣ.

2. Тавзеҳи вазифа ва дархостҳо нисбат ба иҷрои супориш.

3. Саволу ҷавоби умумӣ ва ё масъалаҳои номафҳум.

4. Мустақилона иҷро кардани масъалаҳои номафҳум.

5. Таҳлил ва ислоҳи хатоҳои хусусияти умумидошта.

6. Баҳогузорӣ.

7. Оид ба бартараф кардани хатоиву кам- будиҳо, додани вазифаҳои дахлдор.

Ин навъи дарсро, одатан, аз фанҳои забони тоҷикӣ, русӣ, хориҷӣ, риёзӣ, физика, кимиё, ҷуғрофия, таърих, биология ва ғайра, дар шакли хаттӣ (диктант, нақли хаттӣ, иншо, кори назоратӣ ё контролӣ, кори озмоишӣ ё лабораторӣ) ва даҳонӣ гузаронидан мумкин аст.

VI. ДАРСИ ПРОБЛЕМАВӢ Ё МУНОЗИРАВӢ

1. Қисми ташкилӣ.

2. Ба вуҷуд овардани вазъияти проблемавӣ, формулабандии проблема ва ғояи асосии он, фарзияҳои ҳалли проблема.

3. Ҷараёни ҳалли проблема. Ҷамъ кардан ё ин ки аз нав баён кардани маводи асосноки зарурӣ ва таҳлилу ҷамъбасти он.

4. Тафтиши ҳалли проблема, асоснокии назариявии он, хулосаҳо.

5. Ба низом даровардан ва мустаҳкам кардани донишҳо.

Баҳогузорӣ ва супориши вазифаи хонагӣ.

НАҚШАИ КОРҲОИ ТАРБИЯВИИ РОҲБАРИ СИНФ

Нақшаи корҳои тарбиявӣ аз тарафи роҳбари синф дар асоси «Консепсияи миллии тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» бо дарназардошти фикру мулоҳизаҳои хонандагон тартиб дода шуда, дар аввали соли хониш дар маҷлиси синфӣ муҳокима карда мешавад. Иттиҳодияи методии роҳбарони синф онро баррасӣ карда, ба муовини директор оид ба тарбия пешниҳод мекунад. Муовини директор ба хулосаи иттиҳодияи методӣ розигӣ медиҳад, директори мактаб тасдиқ мекунад. Дар мундариҷаи нақша рӯйхати умумии хонандагон бо тамоми маълумот дар бораи онҳо, тавсифномаи синф, фаъолони синф, равияҳои асосии кори тарбиявӣ дар асоси нишондодҳои «Консепсияи миллии тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» дохил карда мешавад.

Намунаи нақшаи корҳои тарбиявӣ барои синфҳои V-XI
Маълумот дар бораи хонандагон:

р/т	Ному насаб	соли таваллуд	Суроға	Супориши ҷамъиятӣ
1	Баротов Фирдавс	14.07.1998	кӯчаи Борбад 4,45	Сардори синф
2	Гадоев Идибек	23.03.1998	кӯчаи Баҳор, 3,32	Муҳаррири рӯзномаи деворӣ
3	Бобоёров Холмаҳмад	3.02.1998	кӯчаи Наврӯз, 61,2	Тозагии синф

Фаъолони синф:
1. Баротов Фирдавс - сардори синф.
2. Гадоев Идибек - муҳаррири рӯзномаи деворӣ.
3. Бобоёров Холмаҳмад - тозагии синф.
4. Сафаров Муҳаммад - муттасадии корҳои варзишӣ.
5. Хушқадамова Шоира - ташкилотчии корҳои маданию маърифатӣ.

Тавсифномаи мухтасари синф

Дар синф 27 нафар хонандагон таҳсил мекунанд, ки аз онҳо 11 нафарашон духтаронанд. Хонандагони синф соли гузашта бо якдигар аҳл набуданд. Оҳиста-оҳиста коллектив ташаккул ёфта истодааст. Дар байни бачагону духтарон муносибати дӯстию рафиқӣ он қадар хуб нест. Бачаҳо ба ду гурӯҳ тақсим мешаванд. Гурӯҳи аввал бо ҳам ва бо духтарон дӯст буда, фаъолона таҳсил мекунанд ва ба якдигар кумак мерасонанд.

Ба гурӯҳи дигар диққати махсус додан зарур аст. Дар байни духтарон, асосан, дӯстӣ вуҷуд дорад. Ҳамаи онҳо супоришҳоро хуб иҷро мекунанд. Аҳли синф дар синфхонаи алоҳида, утоқи физика, дар басти аввал дар нимаи аввали рӯз таҳсил мекунанд.

Сурайё АСЛОНОВА,
омӯзгори фанни забон ва адабиёти тоҷики
Гимназияи №1-и шаҳри Душанбе

УСУЛИ МУАССИРИ ҶАЛБИ ХОНАНДАГОН БА РАВАНДИ ТАЪЛИМ

Раванди таълиму тарбия дар ҳар давру замон басо ҳассосу доманадор ва нозуку мушкил буд, хусусан, дар замони муосир, ки техника ва воситаҳои таъсиррасон зиёд шудаанд. Бо вуҷуди ин ҳар касе, ки рисолати омӯзгориро бар уҳда гирифтааст, бояд софдилона ва одилона онро ба ҷо оварад. Ҳар як омӯзгор бояд кӯшиш намояд, дарси худро ҷолибу шавқовар ва хотирмон гузаронад, то вақти пурқимати худ ва шогирдонро беҳуда нагузаронад.

Мо - омӯзгорони фанҳои забон ва адабиёти тоҷик, ки аз курсҳои "Муносибати босалоҳият ба таълим" баҳраманд шудаем, кӯшиш мекунем, дарсҳои худро бо тарзи нав гузаронда, ба воситаи дарсҳои худ муҳаббати шогирдонро ба омӯзиши забону адабиёт, фарҳангу маънавиёт, таърихи пурғановати гузаштагонамон бедор намуда, онҳоро бо беҳтарин хислатҳои инсонӣ тарбия намоем.

Мехоҳам, нақшаи як дарси худро аз фанни адабиёти тоҷик барои синфи 7 пешкаши омӯзгорон гардонам, зеро ин навъи дарсҳо метавонанд, ҳамчун маводи методӣ барои муаллимони ҷавону навкор хидмат кунанд. Албата, ҳар як омӯзгор дарси худро бо усули ба худ хос мегузаронад, аммо риояи шаш қисмати дарс муҳим аст.

Мавзуи дарс: Сотим Улуғзода, таҳлили порча аз қиссаи "Ривояти Суғдӣ", "Виркан".

Салоҳият: Хонанда оид ба ҳаёт ва фаъолияти Сотим Улуғзода маълумот гирифта, аз мухтавои қиссаи "Ривояти Суғдӣ" бохабар аст ва нақши Вирканро таҳлил карда метавонад.

Мақсади дарс:

1. Ба воситаи омӯзиши шарҳи ҳол ва номгӯи эҷодиёти Сотим Улуғзода дар хонандагон тарбият намудани ҳисси ватандӯстӣ ва эҳтиром гузоштан ба таърихи гузашта.
2. Ба воситаи таҳлили нақши Виркан хонандагонро дар руҳияи далерӣ, нотарсӣ, меҳнатдӯстӣ ва вафодорӣ бар аҳд тарбият намудан.

Таҷҳизоти дарс: нақша, китобҳо, навор, расмҳои адиб, саволнома, кроссворд...

Равиши дарс

I. Ташкили дарс

1) Ба ҷо овардани одоби салом.
2) Ҳолати синф ва омодагӣ ба дарс.
3) Ба ҳисоб гирифтани давомоти хонандагон.

II. Пурсиши вазифаи хонагӣ

Панди рӯз:

Ҳар киро нест адаб, лоиқи суҳбат набувад...

Ҳофизи Шерозӣ

Пурсиши вазифаи хонагӣ аз хонандагон

1. Тафтиши дафтарҳо ва пурсидани вазифа аз хонандагон тариқи саволномаҳо, яъне, омӯзгор метавонад, саволҳоро тариқи хаттӣ ба хонандагон пешниҳод намояд ё ин ки шифоҳӣ пурсон шавад.
2. Барои ҷолиб гузаштани дарс ва такрори мавзуъҳои гузашта омӯзгор метавонад, кроссворд омода намояд ва онро ба тахтаи электронӣ ё дар қоғази калон ва ё дар тахтаи синф ба хонандагон пешниҳод намояд.

Намунаи саволҳо:

1. Санъати сухан буда, бо воситаи образҳо тасвир кардани ҳаётро меомӯзад.
2. Маликушуарои дарбори Сомониён ва

Сардафтари адабиёти тоҷику форс аст.

3. Сарояндаи “Шоҳнома”-и безавол аст.

4. Ҳикояи “Бозаргон ва тӯтӣ” аз ин асар гирифта шудааст.

5. Масъуди Саъди Салмон онро дар зиндон эҷод кардааст.

6. Яке аз асарҳои Саъдии Шерозӣ.

7. Асаре, ки дар он 18 ҳайвон баҳс мекунанд.

8. Калимаи арабӣ буда, маънояш "ба орият гирифтан" аст ва дар адабиёт номи як санъати бадеӣ аст.

							1					
			2	*Р*	*ӯ*	*д*	*а*	*к*	*ӣ*			
			3	*Ф*	*и*	*р*	*д*	*а*	*в*	*с*	*ӣ*	
					4	*М*	*а*	*с*	*н*	*а*	*в*	*ӣ*
				5	*Ҳ*	*а*	*б*	*с*	*и*	*я*		
			6	*Г*	*у*	*л*	*и*	*с*	*т*	*о*	*н*	
7	*Б*	*а*	*ҳ*	*о*	*р*	*и*	*ё*	*т*				
				8	*И*	*с*	*т*	*и*	*о*	*р*	*а*	

1. Ба воситаи кроссворд, ки саволҳои санҷишӣ ба ҳисоб мераванд, сатҳи саводнокии хонандагон санҷида шуда, боиси ҳавасмандии онҳо ба дарс мешавад ва ба ин васила, сабаби баланд бардоштани сифати таълим мегардад.

Дар рафти дарс агар хонандае ҷавобҳои кроссвордро аввалин шуда ҷавоб гардонад, ё ин ки онро дар тахтаи синф ва ё тахтаи электронӣ пешниҳод мекунад, баҳои аъло ё хуб мегирад. Албатта, ин баъди санҷидани ҷавобҳои кроссворд аз тарафи омӯзгор рух медиҳад.

2. Кор бо кластер. Се нафар ба тахтаи синф баромада, кластер кор мекунанд. Дар ин раванд хуб мешавад, омӯзгор хонандагонеро, ки баҳои кам мегиранд ва дар рафти дарс камфаъоланд, бештар ҷалб намояд. Дар рафти кластер омӯзгор чунин мавзуъҳо: адибони адабиёти классикӣ, асарҳои адабиёти классикӣ ва санъатҳои бадеиро омода карда, пешниҳоди шогирдон менамояд. Хонандагон бо равиши худ кластер сохта, супоришҳоро иҷро менамоянд. Баъди омода кардани талабагон муаллим маводи онҳоро санҷида, сипас, баҳо мегузорад. Мувофиқи он хонандагонеро, ки баҳои паст гирифтаанд ва ё баҳои камтар доранд, ба тахтаи синф даъват мекунад. Баъзе аз омӯзгорон хонандагонро дар ҷойи нишасташон мепурсанд, ки ман инро тарафдорӣ намекунам. Дар ин ҳолат, ба фикри ман, хонанда “хонашери майдонғариб” тарбият меёбад. Набояд фаромӯш созем, ки ҳар гоҳе хонанда ба тахтаи синф мебарояд, оҳиста-оҳиста тарс аз баданаш дур мешавад ва ҷасорати озодона суҳбат карданро меомӯзад. Вақти баҳогузорӣ омӯзгор бояд дар назар гирад, ки баҳои хонанда нисбӣ аст.

3. Ҷамъбаст ва арзёбии пурсиши вазифаи хонагӣ ва гузаштани мавзуи нав, масалан, адабиёти муосири тоҷик. Омӯзгор аввал каме дар бораи адабиёти муосир ба хонандагон маълумот медиҳад.

III. Баёни мавзуи нав

Дар тахтаи синф таърихи рӯз ва номи мавзуи нав навишта мешавад.

Ангезиши зеҳн: Дар бораи Сотим Улуғзода чӣ маълумот доред?

Хонандагон медонанд, ки Сотим Улуғзода “Шоҳнома”-и Абдулқосим Фирдавсиро ба наср гардонидааст.

Ба воситаи навор расмҳои нависанда намоиш дода мешавад, агар навор набошад, аксу расмҳо намоиш дода мешавад ва муаллим кӯтоҳ дар бораи ҳаёт ва фаъолияти Сотим Улуғзода ва қиссаи “Ривояти суғдӣ” маълумот медиҳад. Дар ин муддат як хонанда аз рӯйи вараќи пешакӣ тайёркардаи муаллим санаҳои муҳимро аз ҳаёт ва фаъолияти адиб дар тахтаи синф менависад. Баъд аз нақли муаллим хонандагон навиштаҷоти тахтаи синфро ба дафтарҳо мекӯчонанд.

IV. Мустаҳкамкунӣ

1. Муаллим санаҳои дар тахтаи синф навиштаро ба хонандагон нишон дода мепурсад, ки онҳо ба Сотим Улуғзода чӣ алоқамандӣ доранд?
2. Аз китоб ҷойҳоеро, ки ба Виркан алоқаманданд, ёфта хондан.
3. Саволҳо аз рӯйи мавзуи нав.
4. Мухтасар бо чанд ҷумла оид ба ҳаёт ва фаъолияти Сотим Улуғзода маълумот навиштан.

V. Супориши хонагӣ

- Хондан аз саҳифаи 174 то 180.
- Қиссаи “Ривояти суғдӣ”-ро дастрас кардан ва хондан.
- Номҳои қаҳрамонҳои асарро навиштан бо тавзеҳот.

VI. Эълони баҳо

Аксари хонандагон баъди ҷавоб додан баҳогузорӣ мешаванд, аммо хонандагоне ҳастанд, ки барои фаъолияташон дар охири дарс баҳогузорӣ мешаванд. Аз рӯйи иштироки фаъолона метавон 15-16 хонандаро баҳо гузошт. Бояд гуфт, ки истифодаи усулҳои фаъолу муосир машғулиятро пурсамар мегардонад. Татбиқи ҳар як усул дар таълим муфид аст, агар истифодаи он натиҷаи дилхоҳ ба бор оварад. Ин ҷиҳати масъала ба дониш, малакаву маҳорат ва қобилияту салоҳиятнокии омӯзгор вобаста аст. Дар раванди таълим аз омӯзгор сифатҳои зерини касбӣ талаб карда мешавад: такмили донишҳои тахассусӣ, касбӣ ва педагогӣ, хушахлоқӣ, ташаббускорӣ, муоширати хуб бо хонандагон, истифодаи васеи воситаҳои электронӣ ва ғайра. Усулҳои гуногуни бедор кардани шавқу завқи наврасон ба дарс мавҷуданд, ки ҳамчун усулҳои фаъол шинохта шудаанд.

Некрӯз АКБАРОВ,
мутахассиси Маркази дарёфт ва рушди истеъдодҳои шуъбаи маорифи ноҳияи Мастчоҳи вилояти Суғд

ОЁ КӮДАК СОЗАНДАИ ЗЕҲНИ ХУД МЕБОШАД?

Илму маориф яке аз соҳаҳои муҳимтарин дар рушди зеҳнии ҷомеа маҳсуб шуда, аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон низ ин соҳаҳои калидӣ ҳамчун самтҳои афзалиятноки рушди мамлакат эътироф гардидаанд.

Маҳз бо ҳамин хотир, ҳамасола дар самти рушди ин соҳаҳо тадбирҳои зиёд андешида мешаванд. Илова ба бунёди муассисаҳои таълимии нав, таҷдиди инфрасохтор, инчунин, ба сифат, мазмуну самарабахшии мундариҷа ва ҷараёни таълим низ таваҷҷуҳи хос зоҳир мегардад.

Ба ҳамагон маълум аст, ки устодону омӯзгорон ва мураббиён ҳамчун неруи пешбарандаи маърифати ҷомеа ва махсусан, сиёсати давлатӣ дар самти илму маориф нақши калидӣ мебозанд. Ин нукта дар суханронии Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон низ дар мулоқот бо зиёиёни мамлакат (2024) хеле мушаххас баён гардидааст: “Калиди ҳама гуна дастоварду пешравӣ ва истиқлоли фикрӣ муаллим-омӯзгор ва хазинаи маънавию илмии ӯ ба шумор меравад. Аз ин рӯ, самаранок ба роҳ мондани корҳои таълиму тарбия аз ҷониби омӯзгор имкон фароҳам меорад, ки сатҳи мафкура ва донишу ҷаҳонбинии толибилмон боло равад ва онҳо ҳамқадами замон гарданд”.

Бино бар муҳиммияти масъала солҳои охир таваҷҷуҳ ба моҳияти дарсҳо ва мазмуну маънавиёти фанҳои таълимӣ хеле зиёд шуда, таҳияи стандарт ва барномаҳои нави таълимӣ низ дар авлавияти кори соҳаи маориф қарор дорад.

Дар 33 соли охир дар соҳаи таълим конструктивизм ҳамчун равияи ҳам назариявӣ ва ҳам амалӣ машҳур шудааст. Он ба чунин тасаввурот асос ёфтааст: омӯзиш ҷараёнест, ки дар он дониш бо ёрии фаъолияти фикррони хонанда бунёд мешавад. Ҳеҷ кас ба касе ҳеҷ чизро ёд дода наметавонад, талаба бояд худаш ёд гирад. Дониш нусхаи воқеият нест, вай аз ҷониби фард бунёд карда мешавад. Аз нуқтаи назари конструктивизм омӯзиш ҷараёни фаъоле мебошад, ки дар рафти он одамон дар асоси таҷрибаи худ ба таври фаъолона донишҳоро бунёд мекунанд. Одамон ақидаҳоро намегиранд, балки онҳоро месозанд. Ин ақида асоси назарияи конструктивии Жан Пиажеро ташкил додааст. Яъне, **«кӯдак созандаи зеҳни худ мебошад»**-ро бисёр ёдрас мешаванд. Аз ҳамин назар, муаллим роҳбаре мешавад, ки ба талабагон дар пешравии донишомӯзӣ ёрӣ мерасонад.

Дар раванди тайёрӣ ва банақшагирии дарс муаллими созанда-конструктивист ба истифодаи проблемаҳои зиндагии атрофи талабагон бартарӣ медиҳад ва ба он маълумотро аз вазъияти амалӣ (воқеӣ) ва сарчашмаҳои аввал дохил месозад. Ба замми ин, ӯ иштироки фаъоли шогирдонро дар ҷамъ кардани чунин маълумот аз тариқи мушоҳидаи вазъияти воқеӣ, ҷустуҷӯйи иттилооти мувофиқ, анкетагузаронии иштирокдорони ҳалли проблема, андозакунӣ ҳангоми таҷрибагузаронӣ ва ба монанди ин, пешбинӣ менамояд. Агар ба тарзи дигар нигорем: муаммо бояд аз дасти хонанда гузарад, ӯ бинад, ки мушкилот ҳақиқӣ мебошад, на ин ки сохташуда. Ҳамин чиз аз ҷиҳати ташкилшавии ангезаи ботинӣ ба омӯзиши масъала ва маводи таълимии ба он алоқаманд, аҳаммияти калон дорад.

Муаллими созанда муаллими рӯзмарра набуда, мушовир, ташкилкунанда ва идоракунандаи фаъолияти ба ҳалли муаммо ра-

вонашудаи тадқиқотии кӯдак мебошад. Ӯ шароити мусоидро барои фаъолияти фикрии толибилмон месозад ва ҳаматарафа ташаббу-скории онҳоро дастгирӣ мекунад. Дар навбати худ талабагон **«иштирокдор»**-и комили раванди таълим мешаванд ва дар баробари муаллими худ масъулияти раванд ва натиҷаи омӯзишро ба душ мегиранд.

Мафҳум, назария, алгоритм ва қонунҳо -фарзияҳое мебошанд, ки инсон ҳангоми омӯзиши олами воқеӣ бунёд мекунад. Маҳз ба ҳамин сабаб, конструктивизм мақсади муаллимро ба **«омӯзиши зинда»**, на ба **«омӯзиши сунъӣ»**, ба кор бо асл, на бо чизи сохташуда равона намуда, дар баробари ин, хонандагонро ба тадқиқи мустақилона, ташкили фарзия ва ихтирои қонунҳо ҳавасманд мегардонад.

Муаллими созанда дар вақти муайян кардани мақсади таълим, истилоҳоти фаъолиятро истифода мебарад, ба мисли: гурӯҳбандӣ кардан, асоснок кардан, тадқиқот бурдан, ҷамъбаст намудан, таҳлил намудан, пешбинӣ кардан, баҳо додан, тимсол сохтан ва монанди инҳо. Пешниҳоди чунин мақсад ва проблемаҳои таълим хонандагонро ба дарки аниқи мазмуни дарс, ворид шудани онҳо ба баҳси шавқовар, баёни фикру ақидаҳо, тахмин ва тасаввурот ҳавасманд мекунад.

Муаллими созанда бо маънои мусбат кунҷкобии фикрии талабаро **«ташаккул»** медиҳад ва дар раванди таълим ҳаяҷон ва тадқиқотро истифода мебарад. Яке аз амсилаҳои самарабахши таълим, амсилаи силсилавӣ мебошад. Он ташкили ҷараёни омӯзишро дар шакли силсилаи тадқиқотии: **«ҷустуҷӯ-фарзия-ҳал-илова-ҷустуҷӯйи нав»**, ки ба сохтори фаъолияти илмӣ-тадқиқотии олим шабоҳат дорад, пешбинӣ менамояд.

Аввал, барномаҳои таълимии коллеҷҳои омӯзгорӣ, муассисаҳои таҳсилоти олӣ бо дарназардошти принсипҳои конструктивизм аз нав дида баромада шуда истодаанд. Масалан, дар Амрико аҳаммият дар барномаҳои педагогикаи умумӣ ва методҳои хусусӣ аз бихевиоризм (рафторгароӣ) дида, бештар ба барномаҳои конструктивизм равона шуда истодааст. Ба ҷойи корҳои равоншиносии Е. Торндайк. Б. Скиннер ва намояндаҳои дигари бихевиоризм, донишҷӯён бештар ба корҳои Л. С. Виготский, Ҷ. Дюи, Ж. Ж. Пиаже, Г. Гарднер ва дигарон таваҷҷуҳ зоҳир мекунанд. Ба замми ин, дар аксари донишгоҳҳо ва коллеҷҳо барномаҳои нав, ки дар асоси ақоиди бунёдгароӣ сохта шудаанд, ҷорӣ мешаванд.

Дувум, мунтазам семинар ва конференсия оид ба назарияи конструктивизм барои коршиносон, роҳбарони мактаб ва муаллимон гузаронида мешаванд.

Сеюм, принсипҳои конструктивизм бо стандартҳои таълим оид ба фанҳо дар баъзе давлатҳо ҷорӣ шуда истодаанд.

Л. С. Виготский масъалаи мувофиқати байни таълим ва ташаккулёбиро дар тафаккури донишомӯзон коркард намуда, ба хулосае омада буд, ки омӯзиш бояд пештар қадам зада, боиси рушди онҳо гардад. Чунин фаҳмиши мувофиқати таълим ва рушди хонанда ӯро ба хулосае овард, ки натанҳо ҳолати мавҷудаи рушд, балки тамоюли имконпазири рушди толибилм дар оянда низ бояд ба назар гирифта шаванд. Хонанда ҳамон вақт рушд меёбад, ки агар малакаҳои навро азхуд кунад ва ӯ на танҳо малакаҳои навро азхуд мекунад, балки онро дар асоси таҷриба ва малакаҳои аллакай азхудкардааш зам менамояд. Муаллим бояд бодиққат рафтори шогирдашро мушоҳида кунад, зеро ҳар як хонанда хусусияти хос дорад, ки ба он такя карда, усули корбариро бо ӯ интихоб намудан мумкин аст. Ин ҳамон соҳае хоҳад буд, ки дар он минтақаи наздиктарини рушди хонанда васеъ аст.

Бо чунин равиш оҳиста-оҳиста ба шуури хонанда дониши навро, баъзан ба миқдори хеле кам зам намуда, шогирди алоҳида ва тамоми шогирдонро барои мустақилона хулоса баровардан аз дониши андӯхтаашон руҳбаланд намудан лозим аст ва ҳамин тавр, рӯзе ба хулосае меоед, ки меҳнататон беҳуда набудааст.

Хулоса, шарти асосӣ муносибати дӯстона бо донишомӯзон ва ҳурмати байниҳамдигарӣ мебошад. Танҳо дар чунин ҳолат метавонед, ба шогирдатон барои шахси муносиб ва хушбахт ба воя расидан ёрӣ расонед.

Ҷамила НАЗРИЕВА,
унвонҷӯи Пажуҳишгоҳи рушди маориф ба номи Абдураҳмони Ҷомии АТТ

ТАҲЛИЛИ ҶАРАЁНИ ТАРБИЯИ МАЪНАВӢ-АХЛОҚИИ ХОНАНДАГОН

Масъалаи тарбияи маънавӣ-ахлоқӣ дар шароити имрӯза, ки бархурди тамаддунҳо ва омилҳои таъсиррасон ба мафкураи насли наврас ба воситаи сомонаҳои иҷтимоӣ ва интернет ба назар мерасад, ба таври мубрам арзёбӣ мегардад. Коста гардидани ахлоқи насли наврасону ҷавонон, пеш аз ҳама, агар ба сомонаҳои иҷтимоӣ марбут бошад, дар ҳалли ин муаммо аҳли ҷомеа ва падару модарон низ сабабгор ҳастанд.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар бобати тарбия кардани насли худогоҳу хештаншинос, бофарҳангу бофазилат дастуру супоришҳои мушаххас додаанд ва медиҳанд, зеро ояндаи давлат маҳз аз насли ҷаҳонбину ҷаҳонфаҳм, боақлу хушёр ва тамаддунофару тамадунсоз вобастагии зиёд дорад. Ҳалли масъалаҳои тарбияи маънавӣ-ахлоқии хонандагони мактабҳои муосир вазифаи аввалиндараҷаи системаи маорифу фарҳанг ба шумор равад ҳам, институтҳои оила ва аҳли ҷамоатчигӣ низ дар масъалаи мазкур бетараф набуда, таъсирҳои муассир бояд гузоранд. Мусаллам аст, ки тарбияи маънавӣ-ахлоқии хонандагон дар рушду нумуи ҷомеа нақши калидӣ дорад, аммо ёдовар бояд шуд, ки арзишҳои фардӣ ва заминаҳои тарбия дар оила ташаккул меёбанд. Яъне, барои инкишофи мутаносиби шахсияти фарзанд муҳим он аст, ки ӯ дар муҳити оилавӣ, фазои хушбахтӣ, муҳаббат ва ҳамдигарфаҳмӣ ба воя расад ва ҳар як падару модар бояд барои фарзанди худ идеал ва намунаи ибрат бошад. Барои ин падару модар бояд ба гуфтору кирдори худ ҷиддӣ муносибат кунанд ва нагузоранд, ки сухан аз амал дур бошад.

Раванди азхудкунии намунаҳои рафтор, арзишҳо ва меъёрҳое, ки дар ҷомеа қабул шудаанд ва риояи онҳо аз ҷониби шахс ҷомеасозӣ номида мешавад ва ҳар як шахс, махсусан, насли наврас объекти ҷомеасозӣ мебошад. Бояд қайд кард, ки миқдори зиёди маълумот дар бораи ҷаҳон, арзишҳои моддию маънавӣ, меъёру қоидаҳои рафтор дар ҷомеа аз ҷониби омӯзгорон дар муассисаҳои таълимӣ ба хонандагон расонида мешавад. Муассисаҳои таълимию тарбиявӣ даргоҳ ва макони ҳисобида мешаванд, ки хонандагон дар он бо ҳамдигар таъсирҳои гуногун расонида, муошират ва мубодилаи афкор мекунанд, дӯстию рафоқат барпо карда, изҳори эҳтироми худро нишон медиҳанд. Маҳз дар ҳамин асно иҷтимоишавии шахсият сурат гирифта, сифатҳои аз ҷиҳати ахлоқӣ муҳим ва муносибату арзишҳои иҷтимоию маънавии хонандагон ташаккул меёбанд. Тавре ишора гардид, ташаккули аз ҳама ҷиҳат мунтазам, пайваста ва амиқи маънавию ахлоқӣ ва тарбияи шахсият дар соҳаи маориф ба амал меояд. Аз ин рӯ, маҳз дар мактаб бояд тарбияи на танҳо зеҳн, балки ҳаёти маънавӣ, фарҳангӣ ва иҷтимоии хонандагон ба роҳ монда шавад. Раванди тарбияи муосир дар муассисаҳои таълимӣ бояд тавре ба роҳ монда шавад, ки ахлоқ, маънавиёт, салоҳиятнокӣ ва малакаҳои хонандагон баланд бардошта шуда, онҳо барои сарнавишти Ватан ва миллати худ бетавофут набошанд ва тақдири Ватанро ҳамчун тақдири худ қабул намоянд.

Дар маҷмуъ, қайд кардан зарур аст, ки тарбияи маънавӣ-ахлоқии хонандагон масъалаи муҳимми муосири имрӯза маҳсуб ёфта, аз чигунагии ба роҳ мондани ин раванд ояндаи ҷомеа вобастагии калон дорад. Аз ин рӯ, дар тарбияи насли наврас ва ҷавонон тамоми ниҳодҳои давлатию иҷтимоӣ муаззаф буда, бояд пайдо кардани роҳҳои ба танзимдарории ин раванд вазифаи аввалиндараҷа гардад.

Насим РАҶАБЗОДА,
дотсенти кафедраи методикаи таълимии фанҳои ҷамъиятӣ-гуманитарии ФДҶТИБКСМ дар шаҳри Душанбе

ҲАМКОРИИ ПСИХОЛОГИ МАКТАБ БО ДИГАР СУБЪЕКТҲОИ РАВАНДИ ТАЪЛИМ

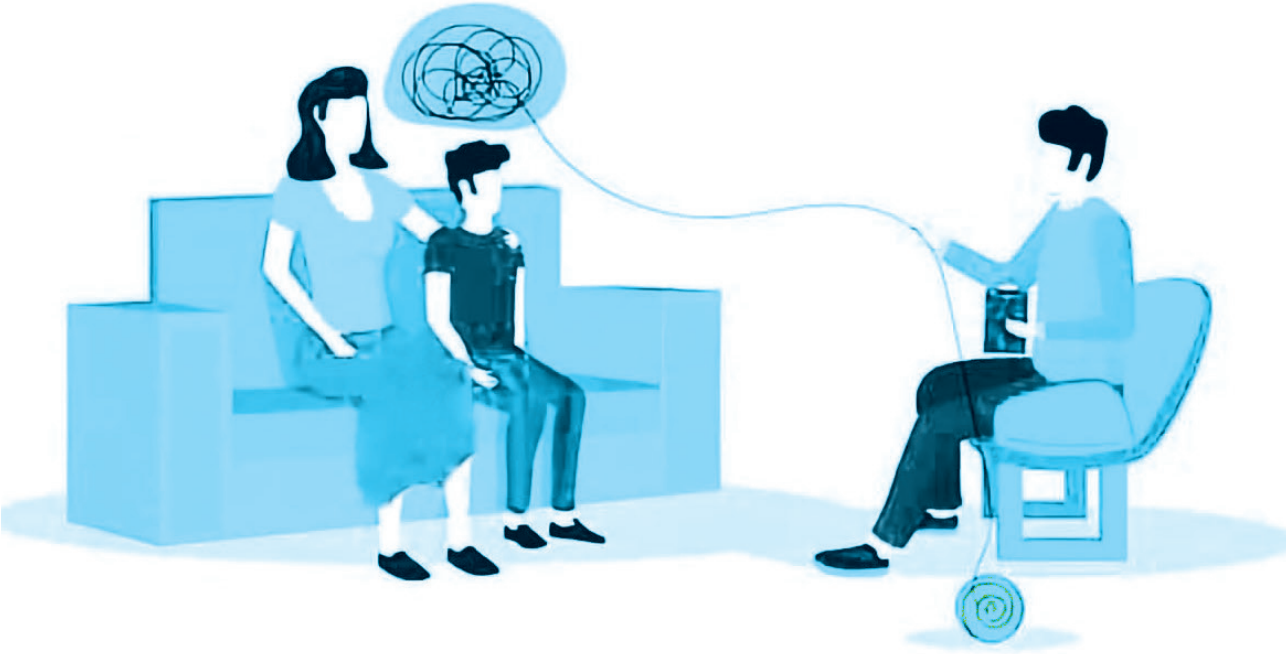

Психологи мактаб мутахассисест, ки бо хонандагони мактаб ҳам дар масъалаҳои шахсӣ ва ҳам дар сатҳи коллективӣ корҳои психологӣ мебарад. Ба ибораи дигар, ин мураббӣ метавонад, мушкилоти инфиродии хонандагонро муайян кунад ва дар рафъи муноқиша бо ҳамсолон ё омӯзгорон ёрӣ расонад. Ғайр аз он, равоншиноси мактаб бо волидон муошират мекунад, бо омӯзгорон кор мебарад, ба онҳо дар ёфтани ҳалли мушкилоти душвори омӯзгорӣ ё мубориза бо афсурдагии эмотсионалӣ ёрдам мекунад. Аммо диққати асосии ин мутахассис ҳамеша ба хонандагон нигаронида шудааст. Вазифаҳои психологи мактаб аз ташхис, islоҳнамоӣ, машварати психологӣ, корҳои фаҳмондадиҳӣ ва пешгиринамоии психологӣ иборатанд. Фаъолияти равоншинос, пеш аз ҳама, бо дархост ва дар асоси нақшаи тасдиқнамудаи маъмурияти муассисаи таълимӣ ташкил карда мешавад.

Вазифаҳои кори психологи мактаб бо хонандагон:

- пайгирии натиҷаҳои инкишофи психологии хонандагон дар марҳилаҳои гуногуни таълим;

- расонидани ёрии психологӣ ба хонандагон (дар доираи имкониятҳои касбии психолог), ки дар таълим ва инкишоф мушкилот доранд;

- фароҳам овардани шароит барои инкишофи психологӣ ва баланд бардоштани салоҳияти психологии хонандагон;

- фароҳам овардани шароит барои ҳалли ҳамаҷонибаи масъалаҳои тиббӣ, психологӣ ва педагогии инкишофи хонандагон.

Самтҳои асосии кори психолог бо хонандагон.

1. Баланд бардоштани дастовардҳои таълимӣ:

- мусоидат намудан ба ҳавасмандӣ ва иштироки хонандагон дар раванди таълим;

- гузаронидани арзёбиҳои психологӣ ва академӣ;

- ҷамъоварӣ, тафсири маълумоти хонандагон ва синфҳо.

2. Тарғиби рафтори мусбат ва солимии психикӣ:

- баланд бардоштани сатҳи малакаҳои коммуникатсионӣ ва иҷтимоии хонандагон;

- арзёбии ниёзҳои эмотсионалӣ ва рафтории хонандагон;

- таъмини машваратҳои инфиродӣ ва гурӯҳӣ;

- мусоидат намудан ба ҳалли мушкилот, идоракунии агрессия ва ҳалли низоъҳо;

- тақвият додани малакаҳои мусбати мубориза бо мушкилиҳо ва таҳкими устуворӣ;

- ташвиқи муносибатҳои мусбат бо ҳамсолон ва ҳалли мушкилоти иҷтимоӣ.

3. Дастгирии хонандагони синну соли гуногун:

- арзёбии ниёзҳои гуногуни омӯзишӣ;

- пешниҳод намудани хидматрасониҳои аз ҷиҳати фарҳангӣ ҷавобгӯ ба хонандагон ва оилаҳои гурӯҳҳои гуногуни ҷомеа;

- банақшагирии барномаҳои мувофиқи инфиродии таълимӣ барои хонандагони дорои имкониятҳашон маҳдуд.

Ҳамкории психологи мактаб бо кормандӣ тиб ва логопед

Таҷрибаи амалии муассисаи таълимӣ ба мо имкон медиҳад, хулоса барорем, ки дар шароити муосир ҳамкории наздики кормандони тиб ва психологу логопед барои ҳалли масъалаҳои инкишофи нутқи кӯдаконе, ки дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ таҳсил мекунанд, зарур аст. Эътирофи афзалияти ҳамкории кормандони тиб ва психологҳо дар ислоҳи муносибати мухталифи бахши тиббии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ фаъолияти психолог-логопедро талаб мекунад, яъне, ҳамкорӣ, ҳамкорӣ ва эътимод. Ин ҳамкорӣ беш аз пеш талабот пайдо мекунад; педагогҳо нуктаҳои нави ҳамкорӣ, шаклҳои кор бо табибонро меҷӯянд ва психологу кормандони тиб барои баланд бардоштани маданияти педагогӣ ҳамчун заминаи такмили инкишофи ҳамаҷонибаи кӯдак хидмат менамоянд.

Иштироки кормандони тиб дар раванди ислоҳнамоӣ ва тарбия, на аз он сабаб муҳим аст, ки логопед инро мехоҳад, балки барои он ки дар инкишофи хонандагон дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ зарур аст.

Ҳамкории логопед ва психолог, ҳамкориҳоро дар раванди корҳои тарбиявӣ ва ташаккулёфтаи таълимие, ки нутқ, инкишофи маърифатӣ ва шахсии кӯдакро ташвиқ мекунанд, таъмин менамояд. Байни омӯзгор-логопед ва педагог-психолог ҳамкориҳоро дар раванди корҳои тарбиявии ислоҳӣ ва инкишофдиҳанда, ки ба инкишофи нутқ таъсир мерасонанд, ба роҳ монда мешавад.

Хусусиятҳои ҳамкории психологи мактаб бо волидон

Мақсади асосии ҳамкории психолог бо падару модарон, аз ҳама бештар, эҷод кардани шароити мусоид барои таҳсил ва инкишофи кӯдакон мебошад.

Самтҳои ҳамкории психолог бо волидон

1. Машварати волидон оид ба масъалаҳои тарбия ва инкишофи психологии фарзандонашон. Он бо дархости худи волидон ё худи омӯзгорон, натиҷаҳои ташхиси психологӣ (агар кӯдак дар омӯзиш ва инкишофи психологӣ душворӣ дошта бошад) ва натиҷаи татбиқи тадбирҳои ислоҳӣ ва инкишоф ташкил карда мешавад. Дар аксар ҳолатҳо ин хусусияти машваратҳои яквақта мебошад.

2. Маълумотдиҳӣ дар асоси натиҷаҳои ташхиси психологӣ (инфиродӣ ва гурӯҳӣ)

Он табиатан ба нақша гирифта шудааст, асосан, дар шакли баромад дар маҷлисҳои волидон ё машваратҳои яквақта бо волидон сурат мегирад.

3. Маърифатнокии психологии волидон Он бо дархости омӯзгорону волидон ташкил карда мешавад ё мунтазам ба нақша гирифта шудааст. Он, асосан, дар шакли баромад дар маҷлисҳои падару модарон амалӣ карда мешавад.

Ҳадафи ҳамкории психолог бо волидон фароҳам овардани шароити мусоид барои таҳсили босифат ва инкишофи дурусти ҷисмонию равонии хонандагон мебошад. Ҳадаф дар вазифаҳои мушаххас оварда шудааст:

- ҳамоҳангсозии амалҳои волидон ва психолог барои мутобиқ кардани кӯдак ба муассисаи таълимӣ, ба нақши нави иҷтимоии хонандагон;

- ҳамкорӣ дар ташаккули ҳавасмандии мусбати таҳсил дар хонандагон;

- ташаккули муштараки самтҳои арзишӣ дар соҳаи илм, санъат ва манфиатҳои касбӣ;

- муайян кардани қобилият ва инкишофи қобилиятҳои хонандагон.

Пешгирии якҷояи рафтори зиддиҷамъиятии хонандагон, мақсад ва вазифаҳои кори психолог бо волидон дар мушкилоти мубрами муассисаи таълимӣ алоқаманданд. Ҳангоми машварат бо волидон психолог принсипҳои ахлоқӣ, эҳтироми волидону фарзандони онҳо ва дастрасии махфиятро риоя мекунад.

Се самти асосии кор мавҷуд аст, ки системаи мантиқан сохташударо нишон медиҳад:

1. Ташхиси муносибатҳои хонаводагӣ.

2. Машварат дар хонавода.

3. Маърифатнамоии психологии волидон.

Ҳамкорӣ бо волидон набояд аз рӯйи ҳиссиёт бошад. Донистани хусусиятҳои оилаи муосир, муносибати он ба мактаб ва дигаргу- ниҳои таҳсилот зарур аст. Аз ин рӯ, психолог бо истифода аз усулҳои гуногун: мушоҳида, сухбат, санҷиши саволнома оиларо меомӯзад. Ғайр аз як раванди ташхиси махсуси ташкил- шуда, мушоҳидаи табиӣ ва ғайримустақимро низ ба назар гирифтан лозим аст. Натиҷаҳои бадастомада метавонанд, барои гуфтугӯи машваратӣ асос бошанд.

Нуктаи асосии тарбияи психологӣ барои волидон аз инҳо иборат аст:

- омӯзгорон ва волидонро бо қонунҳо ва шароити асосии инкишофи мусоиди психологии кӯдак ошно созанд;

- ташаккул додани талабот ба дониши психологӣ, хоҳиши истифодаи он дар кор бо кӯдак ё ба манфиати ташаккули шахсият;

- хонандагонро бо асосҳои худшиносӣ, худомӯзӣ шинос намоянд;

- фаҳмиши зарурати психологи амалӣ ва кори психолог дар муассисаҳои таълимӣ.

Бисёре аз волидон камбудиҳои худро дар тарбияи фарзандон хеле хуб медонанд, аммо онҳо одитарин таъсиррасонии психологиро намедонанд, чунки маърифатнокии психологии волидон хеле коста гардидааст. Таҳлили вазъиятҳои оилавӣ аз ҷониби психолог ба волидон ёрӣ мерасонад, ки худро аз канор **«бо чашми дигарон»** бинанд ва ба ин васила, рафтори худро объективӣ кунад. Падару модар стереотипҳои волидонии худро, ки натиҷаи интихоби бошуурона нестанд, одатан **"бо роҳи мерос"** аз волидон қабул кардаанд, бештар истифода мебаранд.

Самтҳои таҳким бахшидани ҳамкории мактаб ва оила:

- ёрӣ ба оилаҳо дар қабулсозии талаботи таълимӣ ва солимии равонии фарзанди онҳо;

- мусоидат дар идоракунии равандҳои таълими махсус;

- ташкили робитаи оилаҳо бо таъминкунандагони хидматрасониҳои ҷамъиятӣ дар ҳолатҳои зарурӣ;

- мусоидат ба ташкили робитаи мутақобилаи самараноки оилаҳо бо омӯзгорон ва дигар кормандони мактаб;

- баланд бардоштани сатҳи қабулнамоии фарҳангҳо ва гурӯҳҳои гуногуни ҷомеа аз ҷониби кормандон;

- мусоидат ба гузариши хонандагон аз мактаб ба муҳити омӯзишии гурӯҳӣ, масалан, дар интернатҳо ва муассисаҳои низоми адлия барои ноболиғон.

Тарҷумаи Ризои БАҲРОМЗОД,
номзади илмҳои физика ва математика

ОМӮЗГОРИ ИМРӮЗА БО ТАНБАЛИИ ШОГИРДОН МУБОРИЗА МЕБАРАД?

Бо шунидани батакрори андешае, ки омӯзгорро метавон бе мушкилӣ бо телевизор ё компютер иваз кард, ҳар бор ба фикр фурӯ меравам, ки омӯзгор дар мактаб ё устод дар донишгоҳ (сухан сари ҳардуяшон меравад, ҳарчанд ба тарзи гуногун) чӣ нақши нодирро мебозанд. Албатта, маълум аст, ки лексияи мунтазами бе робитаи баръаксро барои донишҷӯён метавон ба тамошои видео иваз кард. Хусусан, лексияи омӯзгори олидараҷаро як бор ва бо сифати баланд сабт кардан кифоя аст. Ҳатто, санҷиши дониш низ дар платформаҳои ададӣ имконпазир аст. Аз ин ҷост, ки суханҳои батакрорро дар бораи "микромаориф", гузариш аз низоми омӯзишии анъанавӣ ба омӯзиши иловагии касбии фосилавӣ ва ғайраро мешунавем, вале инҷо ногуфтаҳое ниҳон аст. Масалан, далели равшане мавҷуд аст, ки аксари шунавандагони курсҳои онлайнӣ (аз ҷумла, онҳое, ки пулакӣ ҳастанд ё таҳти назорати мудирон мегузаранд) то охир таҳсил намекунанд: ҳарчанд омори дақиқ нест, вале мувофиқи маълумоти гуногун танҳо аз 10 то 50 дарсади онҳо то охир таҳсил мекунанд. Дар мавриди омӯзиши малакаҳои алоҳида неву таҳсили комили низомманди фанни ҷиддӣ (ба мисли қисматҳои математика ё физика дар сатҳи донишгоҳӣ) гӯем, бе иштироки омӯзгор, тибқи мушоҳидаҳои шахсӣ танҳо як гурӯҳи ангуштшумор то охир мераванду халос. Дар мавриди таҳсилоти комили олӣ бошад, ҳатто, ҳоҷати фикр кардан нест.

Маҳз барои ҳамин ҳам, ба таври баҳсбарангез чунин хулоса кардам: нақши омӯзгор дар вазъияти имрӯза ин мубориза бо танбалии хонанда ё донишҷӯ (ба маънои васеи ин вожаҳо) аст. Одат кунонидан ба интизом ва ҳавасмандгардонӣ аст ва танҳо дар навбати дуюм расонидани маълумот ё додани вазифа аст, зеро маълумотро дар Гугл ҷустуҷӯ кардан имкон дорад, вале ангезаву мотиватсияро не. Аз ин рӯ, мубориза бо танбалӣ аз омӯзгор неруи ахлоқию равонии на камтар аз омода ва пешниҳод кардани маводи дарсиро талаб мекунад.

Танбалӣ шаклҳои гуногун дорад. Масалан, ҳангоми хондани китоби дарсӣ ё сабтҳои хаттии лексия, одат дорем, ки сарамонро ҷунбонида, **"ин фаҳмо аст"** гӯем, вале, дар асл шояд умуман нафаҳмем, ки чаро маҳз "А" боиси "Б" мегардад, пас ин донишро наметавонем ба таври дуруст истифода барем, дертар бошад, ҳатто, онро такрор карда наметавонем. Мағзи сари инсон танбалӣ карда, сели иттилоотро бозмедорад ва мустақилона фикр намекунад. Нақши омӯзгор дар он аст, ки гум шудани фаҳмиши хонандаро на аз нуқтаи назари он, балки тавассути мушоҳидаи реаксияи он ба саволҳои санҷишӣ ё худи маводи дарсӣ назорат кунад. Бо тарзи дигар, хонанда (донишҷӯ) на ҳамеша дарк карда метавонад, ки иттилооти ба таври мантиқӣ сохторбандишударо аз худ кардааст ё на.

Танбалӣ метавонад одӣ бошад, яъне, замоне, ки омода кардани дарсҳоро ба ақиб партоем, вазифаҳоро иҷро накунем, лексияро такрор нанамоем ва ғайра. Ин ҷо нақши интизомдиҳандаи омӯзгор бармало аст: ӯ шахсест, ки муҳлат мегузорад, месанҷад, хотиррасон мекунад ва дар интиҳо баҳо мегузорад. Ҳолатҳои нозуки гум шудани ҳавасмандӣ низ мавҷуданд: масалан, дар дохили дилхоҳ курси ҷиддӣ қисматҳо ё мавзуъҳое ҳастанд, ки ҳангоми омӯхтанашон бо норозигӣ мегӯем: **"Ин ба мо барои чӣ лозим аст?"**. Ин гуна руҳафтодагиро танҳо устоди хуб метавонад бартараф кунад: бо далелҳо, бо ҳазлу шӯхӣ, ҳатто бо берун шудан аз барномаи таълимӣ ё фаҳмонидани мавзуъҳои оянда.

Аз як тараф, гуфтаҳои боло чун гузориш аз боғчаи кӯдакон менамояд, махсусан, ҳангоми

дар назар доштани ашхоси калонсоле, ки ба таҳсил машғуланд. Ба назар чунин мерасад, шахсе, ки барои дохил шудан ба донишгоҳ қарор қабул кардааст ё аллакай таҳсил мекунад, ин интихоби ӯст ва барои овардани далели танбалӣ зарурат набояд бошад. Барои хондан, ки омадӣ-бихон! Вале бояд фарқи мотиватсия (ҳавасмандӣ)-и глобалиро дар сатҳи стратегӣ ва минтақавӣ ҷудо кунем: дар умум, шахсе табиб шудан мехоҳад, вале дар як лаҳзаи муайян мехоҳад, ки бо дӯстонаш ба назди соҳил равад, на дар маҳдудаи чаҳор девор истода, анатомияро аз худ кунад.

Беҳуда нест, онҳое, ки англисӣ омӯхтан мехоҳанд, новобаста ба синну сол ба назди омӯзгор меоянд, ҳол он ки интернети беинтиҳо ва онҳое, ки забони модариашон англисӣ аст, дастраси шумост ва он ҳам комилан ройгон. Ҳатто, курсҳои низомманд низ хеле зиёд ҳастанд, вале ба назар мерасад, ки шахсе зарур аст, ки шуморо барои бе баҳонаҷӯйӣ дар соати расо 19:30 ба сари дарс нишастан маҷбур кунад.

Манбаъ: интернет

P. S. Иловаи тарҷумон ба андешаҳои муаллифи матн:

Дар замони муосири иттилоотӣ, ки воситаҳои технологии ҳуши маснуӣ ба тамоми ҷанбаҳои фаъолияти инсонӣ ворид шуда истодаанд, зарурати дарки дурусти соҳаи истифодаи онҳо ва имкониятҳои ин технологияҳо мавҷуд аст. Яке аз самтҳое, ки истифодаи ҳуши маснуӣ як масъалаи баҳсбарангез аст, ин соҳаи омӯзишу парвариш, яъне, маориф мебошад. Ба андешаи банда, ҳуши маснуӣ бояд чун ёвари омӯзгор дар таҳияи барномаҳои дарсӣ, чун маводи аёнӣ ва як василаи осонсозии фаъолияти пурмашаққати омӯзгор дида шавад, на ҳамчун ивазкунандаи он. Зеро омӯзгор-инсон якчанд хусусият дорад, ки ҳанӯз ҳуши маснуӣ аз ӯҳдаи иҷрои он баромада наметавонад:

1. Масъулияти тарбияи шахсият

Маҳз омӯзгор метавонад бо нишон додани рафтору кирдори намунавӣ барои хонанда ва донишҷӯ идеал бошаду барои сохтани шахсият мусоидат кунад. Ҳуши маснуӣ ҳарчанд, ки ба саволҳои зиёд ҷавоб дода, манбаи маълумоти беинтиҳо буда метавонад, вале масъулияти тарбияи инсон ва шахсиятро бар дӯш гирифта наметавонад, зеро дар ҳоли ҳозир дар аксари маврид фаъолияти ҳуши маснуӣ пешгӯинашаванда боқӣ мемонад. Омӯзгор бошад хислати шогирдонро шакл медиҳад, тарзи муносибат бо дигаронро меомӯзонад ва маҳоратҳои иртиботиро сайқал дода, одатҳои худтакмилдиҳиро тарғиб мекунад.

2. Муоширати зинда ва қаробати эҳсосӣ

Азбаски ҳуши маснуӣ эҳсоси инсонро ба таври воқеӣ дарк намекунаду танҳо дар асоси алгоритмҳои муайян баҳо медиҳад, суҳбати зиндаи омӯзгор, дилсӯзии ӯ, эҳсоси самимӣ ва табиӣ ба хонандагон таъсири дигар мерасонад, ки суҳбатҳои ҳуши маснуӣ ҷойи онро гирифта наметавонад.

3. Назорати истифодаи қобилиятҳои ақлонӣ

Имрӯз, ки хонандагону донишҷӯён ба осонӣ метавонанд, аз василаҳои гуногуни ҳуши маснуӣ барои ҳалли вазифаи хонагӣ, навиштани корҳои курсиву дипломӣ ё ёфтани ҷавоб ба саволҳо истифода мебаранд, мағзи сари шахс **“танбал”** гардида, кӯшиш мекунад, ки ҳамеша ҷавобҳои омода ёбад ва худаш мустақилона барои ҳалли масъалаҳои мураккаб машғул набошад. Маҳз омӯзгор бо назорати хонандагону донишҷӯён онҳоро маҷбур месозад, ки аз ҳуши табиии худ истифода карда, бо омӯзиш онро рушд диҳанд ва дар ҳолатҳои зарурӣ истифода баранд.

4. Фаъолияти инфиродӣ

Ҳуши маснуӣ на ҳамеша метавонад, қобилияту имконият ва эҳсоси шахсро ба назар гирифта, бо ӯ ба таври инфиродӣ кор кунад. Ин нақшро танҳо омӯзгор иҷро карда метавонад. Омӯзгор метавонад, ки ҷанбаҳои пурзӯр ва заъфи шогирдашро бубинад, суръати азхудкунии маводро муайян кунад ва вобаста ба ин, тарзи дарсгузарӣ, сатҳи душвории масъалаҳо ва ё умуман, усули таълимро иваз кунад. Маҳз чунин тарзи фаъолияти инфиродӣ барои расидан ба ҳадаф мусоидат мекунад.

5. Сабабҳои зиёди дигаре ҳам ҳастанд, ки зикри онҳоро ин ҷо зарур намедонем ва ҳар як омӯзгор метавонад онҳоро мустақилона барои худаш муайян кунад. Ҳамчунин, хонандагони маҷалла метавонанд дар ин бобат андешаҳои худро иброз намоянд ва як додугирифти густурдаи андешаҳо дар атрофи мавзуи баррасишаванда сурат гирад.

Шаҳло ЭШОНОВА,
рӯзноманигор

МУҲИМТАРИН ИХТИРООТИ АСРИ МО: МАНФИАТ ВА ЗАРАРИ ОН

Дар ин мавзуъ ният надоштам чизе нависам, чун идеяҳои тоза меҷустам ва дар радифи инҳо санаҳои хоссае, ки дар саросари ҷаҳон таҷлил мешаванд. Ногоҳ чашмам ба ин сатрҳо афтид: **“Рӯзи байналмилалии бидуни интернет”**. Ин ҳам дар худи ҳамон интернет. Нахуст каме ба андеша рафтам: агар мо як рӯзи комил аз интернет дур бошем, чӣ хоҳад шуд?

Шумо мегӯед, ки ин имкон надорад? Пас, бихонед!

Як рӯзи бидуни интернет

Шояд на ҳама медонанд, ки ҳамасола дар ҷаҳон якшанбеи охири моҳи январ Рӯзи байналмилалии бидуни интернет ҷашн гирифта мешавад. Мақсад аз ин иқдом аз компютер ва интернет дур кардану ҳатто, барои 1 рӯз ҳам бошад, ба олами “воқеӣ” баргардондани одамон мебошад.

Бешак, интернетро аз муҳимтарин ихтироoти даҳсолаҳои охир ном бурдан мумкин аст. Он воқеан, чунон ба зиндагии рӯзмарраи мо ворид гаштааст, ки аксарият бе он ҳаёти худро тасаввур карда наметавонанд.

Тибқи иттилои расмӣ соли 2024 аз 8,09 миллиард нафар аҳолии ҷаҳон корбарони интернет 5 миллиарду 450 миллион нафар ва истифодабарандагони шабакаҳои иҷтимоӣ 5 миллиарду 170 миллион нафарро ташкил доданд. Ҳоло беш аз 67 фоизи аҳолии ҷаҳон аз интернет истифода мебаранд. Ба ҳисоби миёна дар ҷаҳон муштариён дар як рӯз 6 соату 40 дақиқаро дар интернет сарф мекунанд.

Тавре мутахассисон иброз медоранд, имрӯз

танҳо дар Тоҷикистон зиёда 4 миллион нафар истифодабарандаи интернет ба қайд гирифта шудааст. Таҳлилҳо нишон додаанд, ки аз моҳи январи соли 2023 то январи соли 2024 корбарони интернет дар Тоҷикистон 117 ҳазор нафар (2,8 фоиз) афзоиш ёфтааст.

Дар Руссия 96,8 миллион нафар ё зиёда аз 90 фоизи аҳолӣ аз афзалиятҳои интернет васеъ истифода менамоянд, ки 88 фисади онҳо ба шабака ҳамарӯза тавассути телефонҳои мобилӣ ворид мешаванд.

Суръати пайвастшавӣ бошад, дар ҳама кишварҳои олам бошиддат боло рафта, рӯз то рӯз имкониятҳои ҷадиду бемаҳдудеро барои башарият фароҳам меорад. Тамрину тадрис, пардохти хидматрасониҳои коммуналӣ, пардохти хидматрасониҳои таълимӣ, харидуфурӯши чиптаҳо ва ҳар гуна маводди ниёзи мардум, чиптаи консерту намоишномаҳо, сафару саёҳатҳо, сайри ҷойҳои таърихӣ ва тамошобоб, ки ҳазорҳо километр аз мо дур воқеъ гардидаанд...

Боз метавон ин номгӯро беохир идома дод.

Бояд иқрор шуд, ки ин анкабути азимҷусса ҳамаро пойбанди худ намудааст. Корхона маҳсулоти худро таблиғ мекунад, корманди тиб онлайн-машваратҳояшро таҳия ва пешниҳод месозад, омӯзгорону хонандагон вебинарҳо мегузаронанд, рӯзноманигорон ва ҳама ашхоси алоҳида низ сомонаҳои худро таъсис додаву ҳама гуна иттилоотро он ҷо ҷой медиҳанд.

Албатта, ба шарофати интернет на танҳо занг задаву аз аҳволи хешу ақрабо ва наздиконамон, ки дар шаҳрҳои дур кору зиндагӣ мекунанд, огаҳ мешавем, балки симои онҳоро дида, дар сонияҳои бошумор бароятон аксу тасвироти гуногун ва ё наворҳои видеоиро фиристода метавонем, шиносҳои нав пайдо мекунем, аз фосилаҳои дур дарс медиҳему таълим мегирем ва ҳатто, оила барпо мекунем...

Хуллас, дар интернет имкониятҳо хеле фароханд: кор, таҳсил, истироҳат... Танҳо як чиз намерасад: муносибат ё муошрати зинда.

Нахуст ба ин мушкил сокинони Британияи Кабир таваҷҷуҳ зоҳир намуданд. Маҳз бо ташаббуси онҳо соли 2001 бори нахуст Рӯзи байналмилалии бидуни интернет ҷашн гирифта шуд ва он дар аксар кишварҳои рушдкардаи ҷаҳон низ маъруфият пайдо кард.

Ҳама чиз бо меъёр

Мегӯянд, ҳама чиз бо меъёр хуб аст ва ин гуфтаҳо ба интернет низ дахл дорад. Мо тавассути он маълумоте пайдо намудаву баъдан дарҳол пайи маълумоти дигар мешавем ва ҳамин тариқ лаҳза ба лаҳза, дақиқа паси дақиқа вақти мо сарф мешавад. Лаҳзаҳо ё вақти қимате ки метавонистем онро бо падару модар, фарзандону наберагон, беҳтарсозии саломатӣ, вазъи моддию маишӣ гузаронем, дар интернет сипарӣ мешавад. Мутаассифона, чунин саҳнаҳоро зиёд мушоҳида мекунем, ки ду нафар дар дохили қаҳвахона нишаста, аз ҷайб телефонҳои мобилиро гирифта, бо диққати тамом чизеро ҷустуҷӯ мекунанд. Дар ҳоле ки онҳо бешак барои чанд лаҳза фароғат ва бо ҳам нӯшидани як пиёла чой ё як финҷон қаҳва вориди ин макон гаштаанд. Чунин мисолҳо хеле зиёданд.

Насли калонсол бо таассуф лаҳзаҳоеро ёдовар мешавад, ки зуд-зуд сари суфра ҷамъ меомаданду суҳбатҳои тӯлонӣ мероростанд, ба хонаи якдигар ба меҳмонӣ мерафтанд, барои аҳли оила маъракаҳои дилхушкунанда мероростанд, вале ҳоло чӣ? Мутаассифона, имрӯз муҳити маҷозӣ ва муоширати ғоибона нисбат ба дидору мулоқоти воқеӣ хеле афзалият пайдо намудааст. Наход одами муосир, ин махлуқи дорои тафаккур, ки интернет маҳсули эҷоди худи ӯст, дар муқобили он истодагарӣ карда наметавонад? Дар ҳама ҳолат боз ҳам инсон қудрат дорад, ҳама чизро тағйир бидиҳад ва агар чунин имконият ҳаст, ки мо вақти худро бе интернет гузаронем, пас чаро аз он истифода накунем? Як маротиба ба атроф нигоҳ кунед. Охир, чӣ қадар чизҳои ҷолиб зиёданд! Сайругашти муқаррарӣ дар гулгашту хиёбонҳо, хӯроки нисфирӯзӣ бо аҳли оила, бозиҳои гуногун...

Биёед, худро месанҷем!

Танҳо 1 рӯзи комилро бидуни интернет мегузаронем ва онро ба волидон, фарзандон, дӯстон, машғулияти дӯстдошта... мебахшем ва самимиву меҳрубон мешавем бо худ, бо атрофиён, бо бузургон, бо хурдсолон, бо маъюбон, бо бепарасторон, бо оламиён. Он гоҳ шояд олами маҷозӣ дигар натавонад, моро бераҳмона ва бо чунин ҷозиба сӯйи худ кашидаву аз ҳама: пайвандону наздикон ва дӯстон дур созад.

Шоира ПӮЛОДОВА,
Иноят БОБОЕВА,
устодони Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобоҷон Ғафурови вилояти Суғд

АРҶГУЗОРӢ БА АРЗИШҲОИ МИЛЛӢ ҚОБИЛИ ТАВАҶҶУҲ МЕБОШАНД

Бузургдошт ва эҳтиром ба забони модарӣ дар самти ормонгароии миллӣ, поядгӣ ва ҷовидониву сарсабзии халқу давлат дар марҳалаи нави таърихӣ - Истиқлоли давлатӣ ба маротиб афзуд.

Нақш ва ташаббуси фарҳехтагони миллат барои роҳандозӣ намудани ормонҳои миллӣ дар давраҳои муҳимми таърихӣ бисёр эҳсос мегардад, ки дар ин шумор саҳми профессор Саъдулло Неъматов низ қобили қайд аст. Бахусус, ҷанбаҳои фаъолияти устод фарогири чанд бахш аст, ки дар ин навишта танҳо ҳиссае аз онҳоро зикр мекунем. Аз ҷумла, устод Саъдулло Неъматов барои рушди забони давлатӣ, ташаккул ва инкишофи фарҳанги миллӣ, тақвиятбахшии муколамаи фарҳангҳо ва дигаргуниҳои низоми маориф ҳиссагузорӣ кардаанд, ки осори зиёди эшон вобаста ба масъалаҳои марбут аз он далолат мекунад.

Баромад бо маърӯзаҳои пурмухтаво ва пешниҳоду суханҳои нозукбинона бо дарки масъулият дар симпозиум ва конференсияҳои байналмилаливу ҷумҳуриявӣ, чопи мақолаҳо доир ба масъалаи баланд бардоштани мақоми забони давлатӣ, аз ҷумлаи ташаббус ва мавқеи ин олими пуркор дар таҷаддуди ҷаридаи миллат арзёбӣ мегардад.

Мавсуф чун бисёр равшанфикрони замон муътақид бар он буд, ки барои таҳким бахшидани худогоҳӣ пояҳои забони миллиро мустаҳкам намудан амри зарурӣ маҳсуб меёбад.

Барои мақоми давлатӣ гирифтани забони тоҷикӣ сидқ, ҷасорату матонат, собитқадамии аҳли илму адаб лозим буд, то тавонанд дар баробари сиёсати забонии давлати абарқудрати ҳамон давр сухан оғоз кунанд.

Барои таъмини истифодаи ҳамаҷонибаи он дар тамоми соҳаҳои кишвар ва такомули он замина омода кардан ва тавзеҳи зарурати он ба масъулон коре буд мушкилу хатарнок. Аз нахустин зиёиёне, ки аз вазъи норавои забону фарҳанги миллӣ сухан оғоз карда, барои барқарории ҳуқуқи он, ки имкони иҷрои вазифаҳои иҷтимоии худро дошта бошад, ба гуфтаи академик Муҳаммадҷон Шакурӣ, профессорон С. Неъматов ва А. Абдуқодиров бо интишори мақолаи «Дузабонӣ талаби замон аст» дар рӯзномаи “Газетаи муаллимон” ҷасорат намуданд.

Пуштибонӣ ва ба дифои забони модарии хеш бархостани олимони равшанфикр барои аз вазъи ногувор раҳоӣ бахшидани забони тоҷикӣ, қувват гирифтани пояҳои фарҳангу маънавиёт ва барқарории ҷалолу мақоми он аз пурталошиву нерумандии эшон дарак медиҳад. Дар мақолаи мазкур вазъи амалкарди забони тоҷикӣ ва тарҳрезии чорабиниҳои фаврӣ перомуни давлатӣ гардидани забони тоҷикӣ мавриди гуфтугузору арзёбии воқеӣ сурат мегирад. Пешниҳоди ба забони тоҷикӣ додани мақоми давлатӣ ва баррасии ин масъала дар солҳои салтанати давлати Шуравӣ бузургтарин дастоварди соҳибони забон ба шумор меравад. Натиҷаи мубориза равшанфикрони тоҷик барои ба забони миллӣ до-

дани мақоми давлатӣ қабули Қонуни забони давлатӣ дар таърихи 22-юми июли соли 1989 дар Иҷлосияи даҳуми Шурои Олии Ҷумҳурии Шуравии Сотсиалистии Тоҷикистон аст.

Ин орзуи деринаи бисёр халқиятҳои кишварҳои рӯ ба тараққии сайёра аст, ки барои истиқлоли давлатии миллӣ мубориза мебаранд. Барои расидан ба ин саодат онҳо метавонад таҷрибаи бебаҳои Ватани моро чун мактаби омӯзишу пайравӣ намоянд.

Имрӯзҳо мақоми забони давлатии мо дар сатҳи баланд қарор дорад, ки бешубҳа, ин комёбии бемисли Тоҷикистон дар натиҷаи амалӣ сохтани ташаббусҳои беназир ва тадбирандешиҳои дурбинонаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон муяссар гардидаанд.

Дар ин росто, хидматҳои чашмраси профессор, академики Академияи байналхалқии илми мактабҳои олӣ, донишманди гавҳаршинос Саъдулло Неъматов ҳамчун шахсияти худшиносу худогоҳ дар тақвияти забони давлатӣ ва ҷараёнҳои фикриву маънавӣ, арҷгузорӣ ба арзишҳои миллӣ қобили таваҷҷуҳ мебошад. Ҳадафҳои ин олими соҳибназар ба баррасии шароит ва таҳқиқи ҳамаҷонибаи забони давлатӣ, муайян намудани асосҳои илмию усулии омӯзиши он дар ҳамаи зинаҳои таҳсилот, боло бурдани сатҳи маданияти сухан, робитаи забонӣ, аломати якдилӣ маҳсуб ёфтани забондонӣ, пайвандгари халқу миллатҳо ҳисоб ёфтани он, билингвизм, лингвистикаи матн, такмили фарҳанги нутқ, таълими забони тоҷикӣ дар синфҳои русзабон ва монанди инҳо, нигаронида шудааст. Мавсуф пешниҳодҳои судманде ҷиҳати густариши забони меъёр, ҳамгунсозии истилоҳоти забони тоҷикӣ, таҳияи дастурҳои таълимӣ, татбиқи барномаҳои нави давлатии забонҳо ва такмили таълими онҳо арза доштааст.

Профессор С. Неъматов дар табъу нашри силсилаи мақолот, монография, тадвину танзим, нашри китобҳои дарсӣ ва дастурҳои таълим ба масоили мақоми давлатӣ гирифтани забони тоҷикӣ, тадбирҳои давлатӣ оид ба амали забонҳо ва роҳу усулҳои татбиқи онҳо, рушди забонҳо ва такмили таълими онҳо таваҷҷуҳ зоҳир намудааст.

Дар баробари таҳким бахшидан ба пояҳои иҷтимоию сиёсӣ, афзудани мавқеи забони давлатӣ ҳамчун забони такягоҳии таълим ва ҷанбаҳои назарӣ ва амалии омӯзиши забонҳои хориҷӣ, бахусус, забони русӣ дар меҳвари пажуҳишоти мавсуф қарор дорад.

Ҳосили ҷустору ковишҳои мавсуф таълифи 5 монография, 8 китоби дарсӣ ва 3 барномаю стандарти фаннӣ аз “Забони давлатӣ” барои мактабҳои ғайритоҷикӣ (1984-1989), 4 раҳнамои таълим, 2 дастури методӣ аз фанни забони русӣ, зиёда аз 180 мақолаву гузориши илмӣ, аз ҷумла, китобҳои “Научные основы обучения лексике таджикского языка в русских школах”. - Москва, 1991, “Интегрированное обучение русскому языку в таджикской школе” (Методическое пособие для учителей русского языка в таджикской школе). - Душанбе, 2011, “Обучение глагольной системе русского языка в таджикской школе” (Методическое пособие для учителей русского языка в таджикской школе). - Душанбе, 2011, “Забони тоҷикӣ” (Учебник таджикского языка для 3-4 классов). - Душанбе: Ирфон, 1984 ва чанде дигар мебошад, ки ҳар кадоми онҳо дар омӯзиши масоили ҳалталаби риштаи суханшиносӣ ва равиши таълим раҳнамову дастури хубе мебошанд.

Устоди гаронқадр, марди фозил ва инсони наҷиб С. Неъматов дар дарозои зиёда аз панҷоҳ соли фаъолияти илмӣ ва таълимиву эҷодӣ дар ҳар марҳалаи умр пайваста дар такопӯ ҳастанд ва тавонистаанд, ҳамчун ғаввоси моҳир беҳтарин гавҳару дурдонаҳоро аз қаъри баҳри беканори илм берун кашанд.

Имрӯзҳо ҳам устод дар айни авҷи фаъолияти эҷодӣ қарор дошта, дар амалӣ сохтани нақшаҳои нав пайваста талош меварзанд.

Мо-шогирдону дӯстон ба устоди меҳрубон, хайрандешу самимӣ тансиҳатӣ ва саломатии бардавом орзу дорем. Бигузор, дар роҳи пажуҳиш собитқадам бимонанд ва солҳои сол бо неруву афкори созанда дар канори мо бошанд, то аз маслиҳату тадбирҳои судмандашон боз ҳам мустафид гардем.

САЙҚАЛИ ЗЕҲН

Мураттиб: Ҳотами ҲОМИД

МУАММОИ «АРТИШ»

1. Инъом, подоши заҳматҳо. 2. Муаллифи романи «Ҳар беша гумон мабар, ки холист». 3. Устувор, мустаҳкам, собит. 4. Қаҳрамони достони «Писари Ватан». 5. Иштирокдори Ҷанги дуюми ҷаҳонӣ, Қаҳрамони Иттифоқи Шуравӣ аз Тоҷикистон. 6. Шаҳри қаҳрамон. 7. Дарё дар Ҷумҳурии Украина. 8. Дӯстӣ, баҳамоӣ, ҳамдигарфаҳмӣ. 9. Муродифи ҷуфтистеъмоли «тир». 10. Аслиҳаи ҷангӣ. 11. Ҳаммаънои вожаи «раҳмат». 12. Сафед, сурх, сиёҳ. 13. Неъмати моддӣ дар Нишони миллии Тоҷикистон. 14. Макони илму дониш. 15. Далер, бебок, ҷасур. 16. «Ба дандон *** дар фӯлод кардан» (Абдураҳмони Ҷомӣ). 17. Асил, ҳар чизи аслӣ. 18. Ҷашн, ид, хурсандӣ. 19. *** Ҳаким, Шоири халқии Тоҷикистон. 20. Донаи шоҳмот. 21. Воситаи таълим дар дарсҳои таърих ва география. 22. Истилоҳи илми физика. 23.Ҳаммаънои вожаи «тамрин».

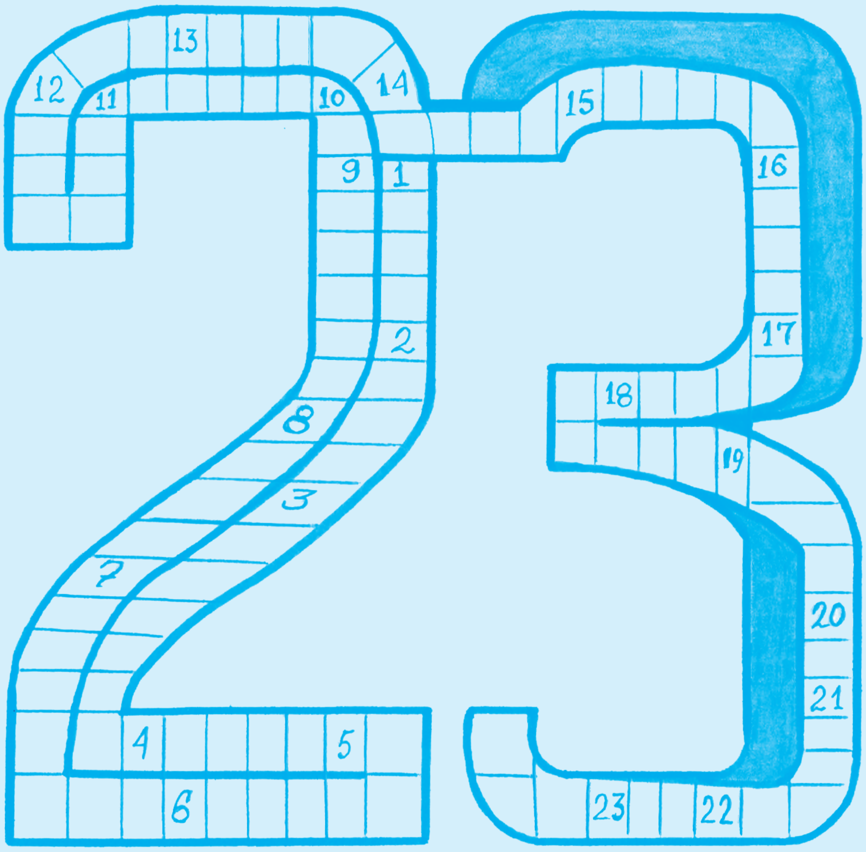

ҶАВОБИ МУАММОИ «МАҲОРАТ»

Аз боло ба поён:

1. Назокат. 2. «Рено». 3. Низомӣ. 4. Наздик. 5. Бозу. 6. Дахолат. 10. Наск. 11. Ақиқ. 14. Аркон. 15. Амирӣ. 18. Мактабӣ. 19. Имло. 21. Азоб. 22. Маҳорат. 23. «Сатурн». 24. Тимсоҳ. 27. Март. 28. Сарв.

Аз чап ба рост:

1. Наримон. 4. Нуробод. 7. Зону. 8. Азиза. 9. Озах. 12. Раҳм. 13. Илқо. 16. Тарака. 17. Иқомат. 18. Маориф. 20. Бахром. 25. Алфа. 26. Ироқ. 29. Асал. 30. Курсӣ. 31. Бахр. 32. «Имтиҳон». 33. Ҳаловат.

МУНДАРИҶА

ДАР ПАРТАВИ ПАЁМ

Н. ТАБАРОВ. Таваҷҷуҳи беназир ба соҳаи калидию сарнавиштсоз...1

СОЛҲОИ РУШДИ ИҚТИСОДИ РАҚАМӢ ВА ИННОВАТСИЯ

И. ШАРИФХОНЗОДА. Иқтисоди рақамӣ ва инноватсия ва татбиқи онҳо дар ҳаёти имрӯзаи мо.2

ХУДШИНОСӢ

Ғ. МИРЗОЕВ. Устувонаи Куруши Кабир - нахустин санади ҳуқуқи инсон...............................4

МАВЗУИ РӮЗ

Д. ҚУРБОНЗОДА. Китобҳои дарсии насли нав бо технологияҳои иттилоотии муосир пайванди қавӣ доранд..7

ИФТИХОРИ ТОҶИКОН

М. КӮҲСОРӢ. Ину оне ҳар куҷо даъвои Сино мекунад...12

РӮЗИ ҚУВВАҲОИ МУСАЛЛАҲИ ТОҶИКИСТОН

Ҳ. АЗИЗОВ. Ватандӯстӣ - асоси маънавияту ахлоқи шахсият...14

ТАҲСИЛОТИ ТОМАКТАБӢ

Б. АБДУЛҲАИТОВА. Дар машғулиятҳо бозиҳои инкишофдиҳанда бояд бисёр бошанд?..........16

РӮЗИ БАЙНАЛМИЛАЛИИ ЗАБОНИ МОДАРӢ

Ш. КАРИМӢ. Таълими забони модарӣ бо истифода маводҳои дидактикӣ...................................18

ОМӮЗИШИ ЗАБОНҲОИ ХОРИҶӢ

О. ЧАЛТСЕВА. Технологияи истифодаи бозиҳо дар дарси забони англисӣ...................................21

МАТЕМАТИКА

А. МИРЗОЕВ, М. МИРЗОРАҲИМЗОДА. Намунаи ҳалли мисолу масъалаҳо барои Озмуни ҷумҳуриявии "Илм - фурӯғи маърифат"..24

БИОЛОГИЯ

Ҳ. АЛИЕВ. Дарси намунавӣ: Полимерҳои биологӣ - сафедаҳо...28

ГЕОГРАФИЯ

П. ҒУЛОМАСАЙНОВ. Тарзи ташкили кори мустақилона дар дарси география...............................32

НАҚШАКАШӢ

И. АБДУЛЛОЕВ. Усули омӯзиши проексиясозӣ дар ҳамвориҳои проексионӣ.............................34

ИЛМҲОИ ДАҚИҚ

А. ЗУМРАТОВ. Таълими зидди нашъамандӣ дар дарсҳои беруназсинфии химия.........................36

ФИЗИКА

Н. САИДҚУЛ. Илми физика ва пешрафту инкишофи он дар замони муосир..................................41

РОҲНАМО

О. НАБИЕВА. Тавсияҳои равоншиносон ба омӯзгорони ҷавон..43

МИНБАРИ МУТАХАССИС

Б. ЗУЛФОНОВ. Талабот барои таҳияи дарси муосир...44

ШЕВАҲОИ ТАДРИС

С. АСЛОНОВА. Усули муассири ҷалби хонандагон ба раванди таълим..47

УСУЛҲОИ МУОСИРИ ТАЪЛИМ

Н. АКБАРОВ. Оё кӯдак созандаи зеҳни худ мебошад?...50

ПЕДАГОГИКА

Ҷ. НАЗРИЕВА. Таҳлили чараёни тарбияи маънавӣ-ахлоқии хонандагон.......................................52

РАВОНШИНОСӢ

Н. РАҶАБЗОДА. Ҳамкории психологи мактаб бо дигар субъектҳои раванди таълим......................53

МАОРИФ ВА ЗАМОН

Р. БАҲРОМЗОД. Омӯзгори имрӯза бо танбалии шогирдон мубориза мебарад?............................56

РӮЗИ БАЙНАЛМИЛАЛИИ БИДУНИ ИНТЕРНЕТ

Ш. ЭШОНОВА. Муҳимтарин ихтирооти асри мо: Манфиат ва зарари он 58

ОЛИМОНИ МО

Ш. ПӮЛОДОВА, И. БОБОЕВА. Арҷгузорӣ ба арзишҳои миллӣ қобили таваҷҷуҳ мебошанд.....60

САЙҚАЛИ ЗЕҲН

Ҳ. ҲОМИД. Муаммои «Артиш»..62

МУАССИСАИ ДАВЛАТИИ МАҶАЛЛАИ «МАЪРИФАТИ ОМӮЗГОР»

ШУРОИ МАШВАРАТӢ:

Раҳим САИДЗОДА, вазири маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои техникӣ, профессор.

Файзулло ШАРИФЗОДА, доктори илмҳои педагогӣ, профессор, узви пайвастаи Академияи таҳсилоти Тоҷикистон.

Асадулло НАҶМИДДИНИЁН, директори Пажуҳишгоҳи рушди маориф ба номи Абдураҳмони Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон, номзади илмҳои физика ва математика.

Раҳимдод АЗИЗБЕКОВ, директори филиали Донишкадаи ҷумҳуриявии такмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони соҳаи маориф дар ВМКБ.

Сироҷиддин БАНДАЕВ, узви вобастаи Академияи таҳсилоти Тоҷикистон, профессори ДДОТ ба номи С.Айнӣ.

Бибиҳафиза МАҶИДОВА, доктори илмҳои педагогӣ, профессори ДДОТ ба номи С.Айнӣ.

Абдулхай КОМИЛӢ, директори Институти илмӣ-таҳқиқотии таърихи илмҳои табиатшиносӣ ва техникаи ДДБ ба номи Носири Хусрав, доктори илмҳои физика ва математика, профессор.

Сайфуллоҳи МУЛЛОҶОН, доктори илмҳои таърих, профессори Донишгоҳи миллии Тоҷикистон.

Мамадҷон МАҲКАМОВ, номзади илмҳои педагогӣ, дотсенти ДДОТ ба номи С.Айнӣ.

Давлат ИМОМНАЗАРОВ, муовини сардори раёсати ташхис ва тақризи адабиёти таълимии ПРМ ба номи Абдураҳмони Ҷомии Академияи таҳсилоти Тоҷикистон.

МУАССИС

Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон

Аз соли 1926 чоп мешавад.

САРМУҲАРРИР

ДИЛАФРӮЗ ҚУРБОНЗОДА

ҲАЙАТИ ТАҲРИР:

Шодӣ САФАРОВ, президенти Академияи таҳсилоти Тоҷикистон, доктори илмҳои педагогӣ.

Асадулло ШАРИФЗОДА, номзади илмҳои физика ва математика.

Ҳ. АЗИЗОВ, муовини сармуҳаррир.
М. АТОЗОДА, муҳаррир.
Қ. НАЗАРОВ, таррох.
А. САИДОВ, масъули сомона.

«Маърифати омӯзгор» аз 25.07.2006 таҳти №001-3099 дар Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон сабти ном шуда, 1-уми июли соли 2024, таҳти №364/МҶ-97 дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон аз нав номнавис гардидааст.

- Дар маҷалла ба хотири гуногунандешӣ мақолаҳое низ чоп мешаванд, ки идораи нашрия метавонад, бо муаллифон ҳамақида набошад ва масъулиятро бар дӯш нагирад.
- Идора маводро дар ҳаҷми то 8 саҳифаи компютерии ҳарфи андозаи 14-и Times New Roman Tj қабул менамояд.
- Чопи матолиби нашрия бо нишон додани манбаъ ва ирсоли ҳатмии нусхаи он ба идораи маҷалла мумкин аст.
- Дастхат ва суратҳо ба муаллифон баргардонида намешаванд.

МОРО ДАР ҶАҲОНИ ИНТЕРНЕТ ҲАМРОҲӢ НАМОЕД

СОМОНАИ "МАЪРИФАТИ ОМӮЗГОР"

ГУРӮҲИ ФЕЙСБУКИИ "МАЪРИФАТИ ОМӮЗГОР"

Индекси обуна: 77570.
Андозаи 60x841/8.
Адади нашр 6990 нусха.
Дар матбааи «Табъу нашр» чоп шудааст.
Нархаш шартномавӣ.

E-mail: marifati.omuzgor@mail.ru
E-mail: m.omuzgor@maorif.tj
Сомона: marifatiomuzgor.tj